

ISSN 2227-8877

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК

**Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна**

**Серія “Іноземна філологія.
Методика викладання іноземних мов”**

Випуск 94

Видається з 1966 року

Харків
2021

Статті цього Вісника висвітлюють актуальні проблеми іноземної філології, методики викладання іноземних мов та перекладу, а також зіставних та перекладацьких студій, які залучають українську мову. На матеріалі англійської, німецької, української, російської мов розглядаються важливі для науки питання когнітивістики, дискурсології, семантики і прагматики художнього і медіа дискурсу, лексикографії; зокрема, евристичних засад вивчення мовленнєвих універсалий, семіотики мультимодального тексту, інтертекстуальності, дискурсивного іміджу політика тощо.

Для лінгвістів, викладачів, аспірантів та пошукачів, студентів старших курсів.

Вісник є фаховим виданням категорії «Б» у галузях «Філологічні науки» (спеціальність – 035) та «Педагогічні науки» (спеціальності – 011, 014, 015) – наказ МОН України № 409 від 17.03.2020

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 12 від 29 листопада 2021 року)*

Головний редактор

Ребрій О. В., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Безугла Л. Р., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Бондаренко Є. В., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Бориско Н. Ф., докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет, Україна)
Голубничка Л. О., доктор пед. Наук (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна)
Джовчош М. доктор. філол. наук (Університет Матея Бела, Словаччина)
Домінгос Матіто Ф., докт. філол. наук (Університет Ріоха, Іспанія)
Донець П. М., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Костікова І. І., докт. пед. наук (Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна)
Куліш С. М., докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Ланге А. доктор. філол. наук (Таллінський університет, Естонія)
Мартинюк А. П., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Морозова О. І., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Мясоєдова С. В., канд. філол. наук (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна)
Ніколаєва С. Ю., докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет, Україна)
Ольховська А. С., докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Пасинок В. Г., докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Піхтовнікова Л. С., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Рандл К., докт. наук (Болонський університет, Італія)
Самохіна В. О., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Солощук Л. В., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Тарнопольський О. Б., докт. пед. наук (Дніпропетровський університет економіки і права, Україна)
Фролова І. Є., докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)
Черноватий Л. М., докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Відповідальний секретар:

Кабірі М. Х., канд. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Технічний секретар:

Пахаренко А. В., канд. філол. наук (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Секретар

Сиса Я. С., викл. (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна)

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, факультет іноземних мов
Тел.: (057) 707-54-42; e-mail: visnyk.inozemnamova@gmail.com
<http://foreign-languages.karazin.ua/research/editions/bulletin-archives>
<http://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/index>

Текст подано в авторській редакції. Статті пройшли зовнішнє та внутрішнє рецензування. Коефіцієнт подібності Свідоцтво про держреєстрацію № 21562-11462Р від 20.08.2015.

ISSN 2227-8877

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

THE JOURNAL

OF V. N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY

**Series: Foreign Philology.
Methods of Foreign Language Teaching**

Issue 94

Published since 1966

Kharkiv
2021

The articles cover issues on foreign philology, methodology of teaching foreign languages and translation, as well as comparative and translation studies in relation to the Ukrainian language. On the material of English, German, Ukrainian and Russian, a range of problems notable from scientific point of view are discussed, including those of cognitive linguistics, discourse studies, semantics and pragmatics of fictional and media discourses, lexicography; in particular, heuristics of speech universals, semiotics of multimodal text, intertextuality, a politician's discourse image, etc.

This is a specialized scientific journal of category "B" in the fields of Philological Sciences (specialty – 035) and Pedagogical Sciences (specialties – 011, 014, 015) – order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 409 as of 17.03.2020.

*Approved for publication by the Academic Board
of V. N. Karazin Kharkiv National University
(minutes No.12 of November 29th 2021)*

Editor-in-Chief

Rebrii O., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

EDITORIAL BOARD:

Bezugla L., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Bondarenko Y., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Borysko N., Doctor, Professor (Kiev National Linguistic University, Ukraine)
Holubnycha L. Doctor, Professor (Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine)
Djovčoš M., PhD, Associate Professor (Matej Bel University, Slovakia)
Dominguez Matito F., Doctor, Professor (University of La Rioja, Spain)
Donets P., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Kostikova I., Doctor, Professor (H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine)
Kulish S., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Lange A., PhD, Associate Professor (Tallinn University, Estonia)
Martyniuk A., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Morozova O., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Miasoiedova S. PhD, Associate Professor (Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine)
Nikolaeva S., Doctor, Professor (Kiev National Linguistic University, Ukraine)
Olkhovska A., Doctor, Associate Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Pasynok V., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Pichtovnikova L., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Rundle C., Doctor, Professor (University of Bologna, Italy)
Samokhina V., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Soloschuk L., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Tarnopolskyi O., Doctor, Professor (Dnipropetrovsk University of Economics and Law, Ukraine)
Frolova I., Doctor, Associate Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)
Chernovatyi L., Doctor, Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Responsible Secretary

Kabiri M., PhD, Associate Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Technical Secretary

Pakharenko A. PhD, Associate Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Secretary

Sysa Ya., Lecturer (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine)

Editorial Board Address:

Ukraine, Kharkiv, 61022, Maidan Svobody, 4,
V. N. Karazin Kharkiv National University
Faculty of Foreign Languages
Telephone: (057) 707-54-42

Email: visnyk.inozemnamova@gmail.com

<http://foreign-languages.karazin.ua/research/editions/bulletin-archives>

<http://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/index>

ЗМІСТ

ДИСКУРСОЛОГІЯ: СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА

Безугла Л. Р., Новікова О. М. АДРЕСОВАНІСТЬ ІМПЛІКАТУР У ДРАМАТУРГІЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	7
Давидовська Н. КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ПЕРСОНАЛЬНОГО БРЕНДИНГУ МАРКА ГЕМІЛЛА	15
Мартинюк А. П., Понікарьова А. Ю. РИТОРИЧНІ ФУНКЦІЇ СУГЕСТІЇ ЯК ЗАСОБУ МОВЛЕННЕВОГО ВПЛИВУ	20

ЗІСТАВНІ СТУДІЇ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Вороніна К. В. JABBERWOCKY У ПЕРЕКЛАДАХ ФРАНЦУЗЬКОЮ.....	27
Вороніна К. В., Чебанова А. В. ОСОБЛИВОСТІ ПІДХОДУ П. ЛОУ ДО ПЕРЕКЛАДУ ПІСЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ МЮЗИКЛУ «МЕРІ ПОППІНС»)	34
Фролова І. Є., Лапіна О. В. ЧИННИКИ ІДЕОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ПЕРЕКЛАД (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНУ Е. ГЕМІНГВЕЯ «ПО КОМУ ПОДЗВІН» 1981 ТА 2018 рр.)	40

ЛІНГВОДИДАКТИКА

Галстян А. ШАБЛОН ПЛАНУ УРОКУ СЕЛТА ЯК ОСНОВА ДЛЯ ЕФЕКТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ.....	47
Гнатенко К. В. АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	53
Голуб І. Ю. СЕНСИБІЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО ІСНУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ У РЕАЛІЗАЦІЇ ВВІЧЛИВОСТІ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	60
Котляров Д. М. ДЖЕРЕЛА ТРУДНОЩІВ І ВИБІР СТРАТЕГІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕРМІНІВ.....	68
Ольховська А. С., Лавренова М. М. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ У ГАЛУЗІ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ.....	74
Фабрична Я. Г. РИНОК ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПОСЛУГ: АНАЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД ТЕНДЕНЦІЙ, СТРУКТУРИ, ВИМОГ ДО ФАХІВЦІВ З ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	79
Черноватий Л. М., Ковальчук Н. М. ТЕМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ АНГЛОМОВНИХ АБРЕВІАТУР НАЗВ ФОРМ КОНТРОЛЮ, ДИПЛОМІВ І СЕРТИФІКАТІВ У НАВЧАННІ МОВ.....	87

CONTENTS

DISCOURSE STUDIES: SEMANTICS AND PRAGMATICS

Bezugla L., Novikova O. ADDRESS OF IMPLICATURES IN DRAMATIC DISCOURSE	7
Davydovska N. COMMUNICATIVE STRATEGIES OF MARK HAMIL'S PERSONAL BRANDING	15
Martynyuk A., Ponikaryova A. RHETORICAL FUNCTIONS OF SUGGESTION AS A MEANS OF VERBAL INFLUENCE	20

COMPARATIVE AND TRANSLATION STUDIES

Voronina K. <i>JABBERWOCKY</i> IN FRENCH TRANSLATIONS	27
Voronina K., Chebanova A. SPECIFICS OF P. LOW'S PENTATHLON APPROACH TO SONG TRANSLATION (BASED ON A MUSICAL "MARY POPPINS")	34
Frolova I., Lapina O. THE FACTORS OF IDEOLOGICAL INFLUENCE ON TRANSLATION (BASED ON UKRAINIAN TRANSLATIONS OF E. HEMINGWAY'S NOVEL "FOR WHOM THE BELL TOLLS" IN 1981 AND 2018)	40

LINGUODIDACTICS

Galstyan A. CELTA LESSON PLAN TEMPLATE AS A BASIS FOR EFFECTIVE LESSON PLANNING	47
Gnatenko K. ASPECTS OF LANGUAGE CULTURE FORMATION AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS	53
Holub I. SENSITISING STUDENTS TO THE EXISTENCE OF SOCIOCULTURAL PECULIARITIES OF EXPRESSING POLITENESS IN THE FOREIGN LANGUAGE LESSONS	60
Kotlyarov D. SOURCES OF DIFFICULTIES AND SELECTION OF STRATEGIES IN TRANSLATION OF SOCIO-POLITICAL TERMS	68
Olkhovska A., Lavrenova M. EXPERIMENTAL STUDY OF THE IMPACT OF USING MACHINE TRANSLATION SYSTEMS ON THE QUALITY OF TRANSLATION OF TEXTS IN THE FIELD OF LAW	74
Fabrychna Ya. TRANSLATION INDUSTRY: ANALYTICAL REVIEW OF TRENDS, STRUCTURE, REQUIREMENTS FOR TRANSLATORS	79
Chernovaty L., Kovalchuk N. THEMATIC CLASSIFICATION OF ENGLISH ABBREVIATIONS FOR CONTROL IN LANGUAGE TEACHING AND ITS ORGANIZATION	87

УДК 811.112.2'42'38

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-01

Адресованість імплікатур у драматургічному дискурсі

Безугла Л. Р.

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри німецької філології та перекладу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
e-mail: liliia.bezugla@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7102-7337>;
GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=cnY6SDAAAAAJ>;
RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Liliia_Bezugla

Новікова О. М.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри німецької філології та перекладу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
e-mail: novikova@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1547-8264>;
GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=2Y1VbAUAAAAAJ>;
RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Olena-Novikova/stats>

(Харків)

У статті аналізуються висловлення з імплікатурами в персонажному мовленні німецькомовного драматургічного дискурсу на матеріалі п'єси німецького драматурга Курта Флатова «Гроші в банку», яка презентує ситуативний тип драматургічного діалогу та наслідування розмовного мовлення. Адресованість імплікатур становить спрямованість перлокутивної мети мовця донести імплікатуру на певного адресата, залежно від рівня комунікації. Орієнтація мовця на адресата в інтендуванні імплікатур корелює з двома рівнями комунікації драматургічного дискурсу поза його сценічною реалізацією – горизонтальною (комунікацією персонажів) та вертикальною (комунікацією автора з читачем). Залежно від комунікативної установки мовця та рівня комунікації адресованість імплікатур демонструє п'ять типів. Перші два типи стосуються горизонтальної комунікації, третій – вертикальної, четвертий і п'ятий передбачають подвійне інтендування імплікатури – одразу на двох рівнях. Перший тип адресованості є найбільш частотним: персонаж 1 (мовець) у своєму висловленні передає імплікатуру адресату / групі адресатів (персонажу 2 / персонажам 1, 2, 3...). Другий тип адресованості стосується непрямого мовленнєвого спілкування на рівні горизонтальної комунікації: персонаж 1 (мовець) передає імплікатуру у своєму висловленні не прямому адресату (персонажу 2), а непрямому (персонажу 3). Третій тип адресованості заторкує тільки вертикальну комунікацію: автор передає імплікатуру читачу у висловленні персонажа 1, спрямованому на персонажа 2; персонажів-адресатів може бути і декілька. У разі четвертого типу адресованості відбувається подвійне інтендування імплікатури: персонаж 1 (мовець) передає імплікатуру персонажу 2 (адресату) у своєму висловленні, і водночас автор передає імплікатуру читачу у цьому висловленні. П'ятий тип адресованості теж становить подвійне інтендування імплікатури, але із залученням непрямого адресата: персонаж 1 (мовець) передає імплікатуру не прямому адресату (персонажу 2), а непрямому (персонажу 3) у своєму висловленні, і водночас автор передає імплікатуру читачу у цьому висловленні.

Ключові слова: адресованість, вертикальна комунікація, горизонтальна комунікація, драматургічний дискурс, імплікатура, Курт Флатов.

Bezugla L., Novikova O. Address of implicatures in dramatic discourse. The article analyses utterances with implicatures in the character speech in German dramatic discourse based on the play "The Money is in the Bank" by German dramatist Curth Flatow, which presents the situational type of dramatic dialogue and imitation of colloquial speech. Address of implicatures is the direction of the speaker's perlocutionary goal to convey the implicature to the addressee, depending on the level of communication. The speaker's orientation to the addressee in intending implicatures correlates with two levels of communication in dramatic discourse outside of its stage implementation: horizontal (communication of characters) and vertical (communication between the author and the reader). Depending on the communicative attitude of the speaker and the level of communication, the address of implicatures demonstrates five types. The first two types relate to horizontal communication, the third to vertical, the fourth and fifth suggest double intending of the implicature at two levels. The first type of address is the most frequent: in his or her utterance, character 1 (the speaker) conveys the implicature to the addressee / group of addressees (character 2 / characters 1, 2, 3 ...). The second type of address concerns indirect verbal communication at the level of horizontal communication: in his or

her utterance, character 1 (the speaker) conveys the implicature not to the direct addressee (character 2), but to the indirect (character 3). The third type of address involves only vertical communication: the author conveys the implicature to the reader in the utterance of character 1, directed at character 2; there may be several target characters. In the case of the fourth type of addressing, a double intending of implicature occurs: character 1 (the speaker) conveys the implicature to character 2 (addressee) in his or her utterance, and at the same time the author conveys the implicature to the reader in the same utterance. The fifth type of address is also a double intending of the implicature, but with the involvement of the indirect addressee: in his or her utterance, character 1 (the speaker) conveys the implicature not to the direct addressee (character 2), but to the indirect (character 3), and at the same time the author conveys the implicature to the reader in the same utterance.

Key words: addressing, Curth Flatow, dramatic discourse, implicature, horizontal communication, vertical communication.

1. ВСТУП.

Уже більш ніж півстоліття однією з найпопулярніших мовознавчих дисциплін є лінгвопрагматика. Але в сучасному лінгвістичному середовищі розповсюдженою є думка про її аналітичну обмеженість, яка витікає з абсолютизації ролі мовця у вербальній комунікації. Вважається, що прагматика сконцентрована на суб'єкті комунікації – мовцеві, на його мовленнєвих діях і інтенціях, що зумовлює відсутність аналізу мовленнєвої взаємодії.

Насправді таке відмежування від двосторонньої сутності комунікації є одним із недоліків лінгвопрагматики на першому етапі її розвитку, на що неодноразово вказували аналітики (див. огляд у [2, с. 35–38]). Лінгвопрагматика йде далі, поглиблюючи погляд на свої дослідницькі об'єкти, до яких, безумовно, належить явище, іменоване Н. Д. Арутюною «фактором адресата» [1, с. 649].

Лінгвопрагматика виникла на ґрунті необхідності пояснити явища, пов'язані з імпліцитними смислами, які заповнили людське мовлення і не піддаються аналізу в рамках структуралістських концепцій. Зокрема, теорія імплікатур висвітлює приховані смисли, які мовець вкладає у свої слова «поміж рядків», а теорія мовленнєвих актів вивчає закономірності виникнення небуквальності в мовленнєвій діяльності. У центрі уваги обох теорій дійсно перебуває мовець, але в сучасній дискурсивній лінгвопрагматиці його діяльність розглядається у зв'язку з діяльністю адресата. Такий напрям дослідницької уваги спроможний пролити світло на низку а к т у а л ь н и х п р о б л е м, згуртованих навколо імпліцитних смислів.

М е т а статті – встановити особливості адресованості імплікатур у німецькомовному драматургічному дискурсі. О б ' є к т о м дослідження є висловлення з імплікатурами в персонажному мовленні німецькомовного драматургічного дискурсу, п р е д м е т о м – їхня адресованість, тобто спрямованість на певного адресата, залежно від рівня комунікації у драматургічному дискурсі.

Дослідницьким м а т е р і а л о м слугує текст п'єси німецького драматурга Курта Флатова «Гроші в банку». П'єса презентує реалістичний драматургічний дискурс, однією з властивостей якого є наслідування розмовного мовлення, ситуативний тип драматургічного діалогу [9, с. 23].

Основний м е т о д дослідження – аналіз імплікатур, серед яких Г. П. Грайс виокремлює конвенціоналізовані – такі, що прив'язані до мовних значень, та дискурсивні – такі, що спираються тільки на дискурсивний контекст [14]. Застосовується також мовленнєвоактовий аналіз, адже перлокутивна мета мовця донести імплікатуру до адресата безпосередньо пов'язана з його іллокутивною ціллю, яка формує іллокутивний тип не тільки реалізованого мовленнєвого акту загалом, але й імплікатури зокрема.

2. ФАКТОР АДРЕСАТА У ДРАМАТУРГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Нерозривний зв'язок фактора мовця і фактора адресата представлено не тільки в діяльній ланці антропоцентризму, презентованій лінгвопрагматикою. Функціональний підхід, сконцентрований на функціях мови, неодмінно враховує адресата у переліку функцій. Тріада функцій мови ґрунтується на «трьох вершинах» комунікації: «перша особа – мовець, друга особа – слухач і “третья особа” – власне дехто або дещо, про що ідеться» [13, с. 197] (тут і далі переклад цитат – мій, Л. Б.). Відповідно, основними функціями мови є емотивна, конативна і референтивна в термінах Р. Якобсона [13, с. 197] або експресивна, апелятивна і репрезентаційна в термінах К. Бюлера [6]). Кожна функція, у тому числі і конативна – орієнтована на адресата, перебуває у взаємодії з іншими, тому «функції мови слід розглядати не як ізольовані одна від одної, а, навпаки, як такі, що реалізуються за умови їхнього неодмінного й безперервного узгодження та взаємної залежності» [8, с. 325].

Органічність фактора адресата обґрунтовується і з позицій загальної теорії комунікації: «Примітно, що адресат не *стає* дійовою особою у ході комунікативного акту – він є таким вже на момент початку взаємодії. А якщо прийняти до уваги, що досвідчений адресант готує комунікативний акт задовго до його ініціації, то вплив адресата на мовленнєву ситуацію починається взагалі поза її межами» [7, с. 78].

У суб'єктивістських концепціях мови поняття суб'єкта є широким, що виводить на принцип діалогізму у використанні мови, який полягає у трьохсторонній взаємодії «мова – мовець – адресат», на якій наголошує Н. Д. Арутюнова: «Людина є не тільки істотою, що говорить (*homo loquens*), але й такою,

що позначає (homo significans). Вочевидь, вона може позначати, тільки якщо Інший здатен сприймати. Така взаємодія є неможливою без мови» [1, с. 647]. Говорячи про суб'єктивність, Е. Бенвініст пов'язує суб'єкта з адресатом нерозривною стрічкою мови: «Саме в мові та завдяки мові людина конститується як суб'єкт <...>. "Суб'єктивність" <...> є здатністю мовця презентувати себе як "суб'єкта" <...> Усвідомлення себе можливо тільки у співвіднесенні. Я можу вжити я тільки при зверненні до когось, хто в моєму звертанні предстане як ти. Така діалогічна умова і визначає особу, оскільки вона передбачає такий оборотний процес, коли я стаю *ти* в мовленні когось, хто у свою чергу позначає себе як я» [4, с. 293–294].

Найяскравіше принцип діалогізму мови постає у драматургічному дискурсі, основною рисою якого є зміна ролей (спрямованості дискурсивних ходів) комунікантами, коли вони по черзі виконують ролі мовця й адресата [15]. Діалог у драматургічному дискурсі виконує основну функцію – він конститує текст [9, с. 4], створює «ефект безпосередньої присутності читача» в світі твору [9, с. 25].

Основними комунікативними ролями є мовець і адресат (див. огляд термінів у [3]). Мовець є носієм комунікативної інтенції, на ґрунті якої формується висловлення і здійснюється мовленнєвий акт. Адресатом є особа / група осіб, якій призначається висловлення мовця. Крім того, виокремлюють комунікативні ролі слухача і третіх осіб [5, с. 207].

Драматургічний дискурс у відриві від сценічної реалізації передбачає розмежування двох рівнів комунікації: вертикальної (зовнішньотекстової, зовнішньої) і горизонтальної (внутрішньотекстової, внутрішньої) [9, с. 20; 15, с. 91]. Горизонтальна комунікація презентує розмовний діалогічний дискурс, вертикальна – власне драматургічний дискурс, який є різновидом літературного (художнього) дискурсу.

За ознакою адресата горизонтальна (персонажна) комунікація є індивідуальною, симетричною, діалогічною, тобто передбачає зміну ролей комунікантами, які перебувають у безпосередньому контакті та є рівноправними відносно локального й темпорального дейксису. При цьому мовець враховує максимальну кількість ознак адресата, до яких відносять національність, соціокультурний статус (соціальну приналежність, професію, посаду, культурні цінності, рівень освіти, місце мешкання, сімейний стан), біологічні дані (стать, вік, стан здоров'я, наявність чи відсутність фізичних вад), психологічний тип (темперамент, елементи патології), поточний психологічний стан (поточні знання, цілі, настрій, емоції), ступінь знайомства, сталі смаки, пристрасті й звички, зовнішній вигляд (одяг, зачіску тощо) та невербальну поведінку [5, с. 205]. Персонажне мовлення є, по суті, усним, але з огляду на дворівневість комунікації драматургічного дискурсу говорять про його гібридний харак-

тер – накладання елементів усного й письмового мовлення [9, с. 19]

Вертикальна комунікація («автор – читач») є колективною, несиметричною, монологічною і закритою, тобто між комунікантами немає безпосереднього контакту і зміни ролей, час і місце створення і сприйняття висловлень не збігається, канал зворотного зв'язку закритий, хоча існує можливість обмеженого зворотного зв'язку. Це зумовлює активну позицію автора в драматургічному дискурсі та підпорядкованість горизонтальної комунікації вертикальній: «Драма як продукт мовленнєво-мисленнєвої діяльності драматурга характеризується єдиною комунікативно-функціональною установкою автора, яка витікає з комунікативно-функціональних установок висловлень персонажів, їхньою інтеграцією в цілісне завдання тексту» [9, с. 36]. Не дарма «лінгвістична поетика бачить в образі автора головний організуючий центр твору» [11, с. 208].

З іншого боку, в розумінні художнього тексту активне начало приписується читачу – інтерпретатору, з чим узгоджується положення сучасної семіотики про те, що «властивість бути знаковою системою в деякій мірі залежить від позиції спостерігача» [10, с. 144]. Проте це протиріччя виявляється уявним, якщо подивитися на проблему з розмежуванням онтологічного й епістемологічного кута зору: «Художній текст становить систему, для якої автор з епістемологічної точки зору – гіпотеза, без якої обійтися не можна», але «онтологічно авторський задум – безсумнівна реальність, немає задуму – немає тексту» [10, с. 144].

Дворівневість комунікації в драмі має враховуватися і при аналізі імплікатур – імпліцитних смислів висловлення, які автор інтендує, тобто намагається донести до адресата [14]. Імплікатури можуть генеруватися як на рівні вертикальної, так і на рівні горизонтальної комунікації, у цей процес задіяні передусім різні установки мовця. Система комунікативних установок (орієнтацій) мовця охоплює міжособистісні установки (на самого себе, на адресата, на слухача (мовець враховує його присутність і залежно від цього будує свою поведінку), на третіх осіб) та позаособистісні: на дійсність (референція), на пропозиційний зміст висловлень і на мовні засоби [5, с. 207].

Установки мовця на адресата, дійсність і пропозиційний зміст відіграють суттєву роль у генеруванні імплікатур на обох рівнях комунікації. Крім того, для горизонтального рівня характерною є орієнтація мовця на самого себе, на слухача і на треті особи, а для вертикального – орієнтація на мовні засоби, адже саме автор драми створює текст, враховуючи як свої інтенції, так і інтенції персонажів, які є гіпотетичними, але органічними в певному контексті.

Отже, установка мовця на адресата в інтендуванні імплікатур корелює з двома рівнями комунікації драматургічного дискурсу, проте емпіричний аналіз свід-

чить, що специфіка адресованості імплікатур у драмі є більш тонкою, ніж це здається на перший погляд.

3. АДРЕСОВАНІСТЬ ІМПЛІКАТУР У П'ЄСИ К. ФЛАТОВА «ГРОШІ У БАНКУ»

У п'єсі К. Флатова «Гроші в банку» ідеться про майстра слюсарної справи Густава Кюне, який у молодості (ще до 2-ї Світової війни) займався грабуванням банків і залучав до цієї справи двох неповнолітніх синів. У день свого 40-річного ювілею Густав присягнувся перед Богом не грабувати банки протягом 40 років і стримав слово. Але пройшло 40 років і у свій 80-й день народження Густав вирішує знову взятися за старе.

Жанр п'єси – побутова комедія положень – зумовлює велику кількість імплікатур – як конверціонізованих, так і дискурсивних. Залежно від комунікативної установки мовця та рівня комунікації виокремлено п'ять типів адресованості імплікатур. Перші два типи стосуються горизонтальної комунікації, третій – вертикальної, четвертий і п'ятий передбачають подвійне інтендування імплікатури – одразу на двох рівнях.

Перший тип адресованості є найбільш очевидним і частотним: персонаж 1 (мовець) у своєму висловленні передає імплікатуру адресату / групі адресатів (персонажу 2 / персонажам 1, 2, 3...) (див. рис. 1). Мовець орієнтований на самого себе, адресата, дійсність і пропозиційний зміст висловлення.

Дискурсивний контекст першого фрагменту ґрунтується на останньому акті п'єси. Щоб запобігти злочину батька, його сини Альфред і Вольфганг підсипали йому снодійне у чайник з кавою. Густав підслухав план синів і поміняв місцями чайники, тож чоловіки випили каву зі снодійним замість батька. Поки вони спали, він готувався до пограбування банку, розташованого прямо навпроти вікон його будинку. Побачивши із вікна злочинців біля банку, Густав побіг їх зупиняти, обурений тим, що вони хочуть пограбувати банк поперед нього. Йому вдалося знешкодити злочинців, тож він опинився у центрі уваги поліції і преси як справжній герой. Проте брати цього всього не бачили, бо міцно спали. Коли вони прокинулися, побачили через вікно поліцейські автівки біля банку і вирішили, що батько таки пограбував банк. У двері дзвонять. Через вікно брати бачать, що це поліцейські, тому не хочуть відчиняти. Вони в розпачі через те, що злочин батька зруйнує їхні кар'єри:

(1) Wolfgang: *Dann haben sie Vater schon! Sonst hätten sie die Tür aufgebrochen...!*

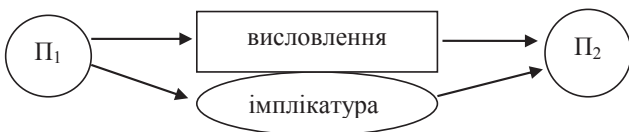

Рис. 1. Інтендування імплікатури персонажем прямому адресату

Alfred (läßt sich in den Sessel fallen): *Das ist das Ende meiner Karriere!...*

Wolfgang: *Nicht bloß deiner...! (+> Meine Karriere ist auch hin) Das wird ein Fressen für die anderen Zeitungen...!! (+> Die Zeitungen werden darüber negativ schreiben)*

Alfred (verzweifelt): *Was sollen wir bloß machen?..* (S. 116).

Підкреслені висловлення генерують імплікатури: дискурсивну і конвенціоналізовану (метафоричну), експліковані мовою оригіналу після знаку +>. Іллокутивна спрямованість імплікатур – асертив (твердження) із супутньою емотивністю.

Другий тип адресованості стосується непрямого мовленнєвого спілкування на рівні горизонтальної комунікації: персонаж 1 (мовець) передає імплікатуру у своєму висловленні не прямому адресату (персонажу 2), а непрямому (персонажу 3) (див. рис. 2). Крім орієнтації мовця на самого себе, адресата, дійсність і пропозиційний зміст, має місце установка на слухача або треті особи.

Непряма адресованість має два типи: послідовна (мовець – адресат-ретлянтслятор – непрямий адресат) і паралельна (мовець – прямий адресат, непрямий адресат), тобто має місце двадресатність одного висловлення [12, с. 454]. Висловлення розпадається на дві частини: а) експліцитна частина, адресована і прямому адресату, і непрямому, і б) імплікатура, адресована непрямому адресату [12, с. 451].

Такі імплікатури демонструють два підтипи залежно від наявності фальсифікації мовцем своєї інтенції. У першому випадку, передаючи імплікатуру непрямому адресату – персонажу 3, мовець приховує імплікатуру від інших адресатів (персонажів 2, 4...). Наприклад, коли Густав із дітьми святкують свій 80-й день народження, батько перебуває в піднесеному настрої, оскільки намагається скоїти довгоочікуване грабування банку, хоча його сини намагалися його відмовити. Однак донька Барбара нічого не знає про це, вона просто бажає батькові, щоб йому вдалося все, що він буде робити. Густав із вдячністю підтримує тост, вкладаючи у пропозицію у вигляді імплікатури інший референційний зміст, спрямований до синів, – про конкретну заплановану дію (пограбування), проте від Барбари він цей зміст приховує:

(2) Barbara: *<...> Lieber Pappi! Bleib noch recht lange so vergnügt und jung wie heute... (sie stößt mit ihm an) Auf daß dir alles gelingt, was du dir vorgenommen hast!*

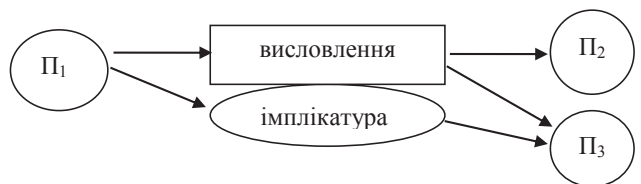

Рис. 2. Інтендування імплікатури персонажем непрямому адресату

Gustav: *Darauf wollen wir trinken!.. (er blickt seine Söhne triumphierend an. Alfred und Wolfgang nippen mit mißmutigen Gesichtern an ihren Gläsern) (+> Wollen wir auf unseren gemeinsamen Bankraub trinken!) Ich danke dir, Barbara...* (S. 55).

Вивести цю дискурсивну імплікатуру непрямим адресатам (синам Густава) допомагають невербальні дії мовця, описані в авторських ремарках (підкреслено переривчастою лінією). Суттєвим є те, що читачу інформація про заплановане пограбування є відомою, про це йшлося в попередній дискурсивній події.

Другий підтип охоплює випадки, коли мовець не приховує імплікатуру. Брати вмовили батька пограбувати банк, але приховали від нього той факт, що будівля є порожньою, призначеною на знос, тож банк переїхав звідти. Ідея належала Вольфгангу – багатому видавцю, який щойно придбав цю будівлю. Брати імітували пограбування, поклавши у сейф свої власні гроші. Наступного ранку батько, очікуючи гучні статті в газетах про їхнє пограбування, натрапляє на повідомлення «найдурнішого грабіжника в світі». Після шквалу обурення він знепритомніє, злякавши дітей, ті пораються навколо нього. Прийшовши до тям, Густав не хоче більше бачити синів:

(3) Barbara: *Pappi, sag doch was. Geht es dir wieder besser?*

Gustav stößt Wolfgangs Arm beiseite: *Bestimmt, wenn ich deine Brüder nicht mehr sehen muß. (+> Geht und kehrt nie wieder zurück!)*

Wolfgang: *Wir wollen dir doch nur helfen.* (S. 93).

Прямим адресатом висловлення Густава є Барбара – він відповідає на її питання, вживаючи відповідний займенник (підкреслено подвійною лінією), але імплікатура призначена саме сином, про що свідчать і його супровідні невербальні дії. За допомогою імплікатури реалізовано мовленнєвий акт директив – заборона сином з'являтися в домі батька.

Третій тип адресованості заторкує тільки вертикальну комунікацію: автор передає імплікатуру читачу у висловленні персонажа 1, спрямованому на персонажа 2; персонажів-адресатів може бути і декілька (див. рис. 3). На передній план висувається

комунікативна установка мовця вертикальної комунікації (автора) – орієнтація на мовні засоби: автор використовує висловлення персонажа для передачі імплікатури читачу.

Автор має намір увести інформацію, зумовлену часовим еліпсисом, тобто повідомити читачам, що відбулося за той час, який пройшов з моменту попереднього акту п'єси. Як зазначає В. І. Лагутін, «якщо в реальному діалозі комуніканти мають однакові підґрунтя для локального й темпорального дейсисису, то в художньому діалозі як дійктичні опорні пункти, так і фонові знання взагалі мають повідомлюватися для того, щоб увести читача у світ твору» [9, с. 20]. Це відбувається не тільки в авторських ремарках, але і в імплікатурах. При цьому для прямого адресата висловлення, яке генерує імплікатуру, (персонажа 2) інформація є відомою, тож імплікатура спрямована саме на читача.

У першому акті п'єси події відбуваються у 1928-му році, у подальших – у 1968-му. У мовленні братів, які приїжджають на 80-річний ювілей батька, автор передає читачеві інформацію про їхню матір і брата-немовляти Карлхена, які діяли у першому акті:

(4) Alfred (bleibt bei dem Bild der Mutter stehen): *Mutter könnte heute noch leben, wenn das nicht mit Karlchen passiert wäre... (+> Sie lebt nicht mehr) Schrecklich! Mit fünfzehn Jahren... als Flakhelfer... (+> Karlchen ist 1943 als Flakhelfer ums Leben gekommen)*

Wolfgang: *Das hat ihr das Herz gebrochen.* (S. 47).

Висловлення Альфреда генерує імплікатуру на ґрунті структури нереального умовного речення і пресупозиції існування. Мовець здійснює мовленнєвий акт емотив – виражає емоції (жаль) щодо минулих подій, про які не знає читач. Однак в імплікатурі на вертикальному рівні комунікації реалізовано асертив – повідомлення про читачеві про те, що сталося з Ерікою (дружиною Густава) і їхнім молодшим сином.

Стан речей, що міститься в імплікатурі, може бути і відомим читачеві, але автор інтендує його, щоби викликати гумористичний ефект, граючи на різниці пресупозиційного знання комунікантів. Приміром, дочка Барбара, яка народилася задовго після клятви Густава не грабувати банки, нічого не знає про кримінальне минуле батька, хоча і живе разом з ним. Розмовляючи про прикраси, Барбара і Густав оперують різними пресупозиціями:

(5) Gustav: *Von mir hättest du auch Schmuck haben können... jede Menge!* (er reicht ihr das gefüllte Glas)

Barbara: *Was hätte ich davon...! Wo kann ich mich damit schon sehen lassen... (+> Ich hätte nichts davon +> Ich kann mich damit nirgendwo sehen lassen +> Weil es jetzt aus der Mode ist)*

Gustav: *Eben! Das ist es ja... (+> Du hättest nichts davon +> Du kannst dich damit nirgendwo sehen lassen +> Weil es gestohlen ist) Prost, Barbi!* (S. 63).

Автор акцентує увагу читача саме на тій частині ланцюжка імплікатур, яка є різною у комунікантів, що слугує пуантом гумористичного ефекту.

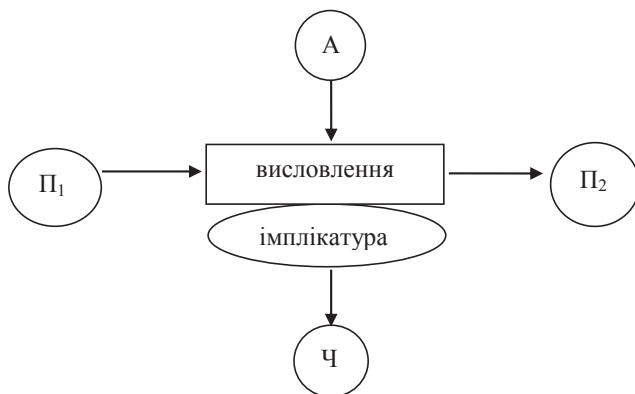

Рис. 3. Інтендування імплікатури автором читачу

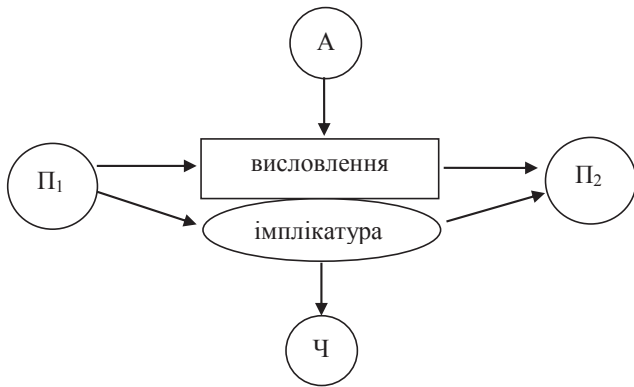

Рис. 4. Подвійне інтендування імплікатури: персонажем прямому адресату і автором читачу

У разі **четвертого** типу адресованості відбувається подвійне інтендування імплікатури: персонаж 1 (мовець) передає імплікатуру персонажу 2 (адресату) у своєму висловленні, і водночас автор передає імплікатуру читачу у цьому висловленні (див. рис. 4).

Оскільки «драма несе в собі насамперед інформацію, вона є цілісним монологічним художнім текстом одного автора» [9, с. 34], імплікатура може вкладатися у будь-яке висловлення, у тому числі передаватися одночасно на двох рівнях комунікації.

Попри заборону батька з'являтися в його будинку, брати знову приїхали до нього. Читач дізнається, чому саме це відбулося, саме з імплікатури висловлення Барбари, яка відповідає на запитання Альфреда про плани батька:

(6) Alfred: <...> *Bist du wirklich sicher, daß der Alte was vorhat?* <...>

Barbara: *Meint ihr, ich hätte euch sonst alarmiert...?!?* (+> *Ich hätte euch sonst nicht alarmiert* +> *Er hat vor, die Bank auszuräumen* +> *Barbara hat die Brüder alarmiert*)

Wolfgang: *Heute Abend...?* (S. 97).

Імплікатура є конвенціоналізованою, оскільки генерується структурою риторичного питання і умовним способом дієслова. У ланцюжку асертивних імплікатур остання призначена саме читачеві.

П'ятий тип адресованості теж становить подвійне інтендування імплікатури, але із залученням непрямого адресата: персонаж 1 (мовець) передає імплікатуру не прямому адресату (персонажу 2), а непрямому (персонажу 3) у своєму висловленні, і водночас автор передає імплікатуру читачу у цьому висловленні (див. рис. 5).

Густав готується до нічного пограбування банку, тому просить Барбару зробити йому кави. Діти хочуть запобігти злочину батька. Вольфганг задумав підсипати батькові снодійне у каву – ця інформація є новою і для Барбари з Альфредом, і для читача. Автор вкладає її в імплікатуру висловлення Вольфганга. Висловлення призначене усім адресатам, а імплікатура – тільки Барбарі й Альфреду, що підтверджує його невербальна поведінка; від

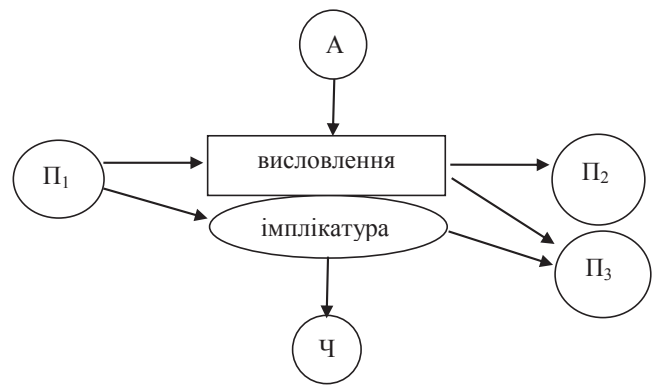

Рис. 5. Подвійне інтендування імплікатури: персонажем непрямому адресату і автором читачу

батька Вольфганг, цю імплікатуру, звичайно, приховує:

(7) Wolfgang (der seinem Bruder gar nicht richtig zugehört hat, hat einen Entschluß gefaßt. Er geht in die Küche): *Barbi, wir haben es uns überlegt... Wir möchten doch gern Kaffee haben... aber koffeinfrei! Alfred hat auch Durst!* (+> *Du wirst Kaffee trinken!* +> *Wolfgang hat einen Plan*)

Alfred: *Was hab ich...? <...> Wie kommst du den darauf, daß ich Kaffee trinken will...?*

Wolfgang (ihn aus der Küche schiebend, suggestiv): *Wir wollen doch Pappi Gesellschaft leisten!... (+> Wir trinken mit Pappi Kaffee +> Ich hab einen Plan +> Wolfgang hat einen Plan)* <...>

Alfred: *Was hast du eigentlich? Du kommandierst hier so rum...? Und weshalb sollen wir dem Alten plötzlich Gesellschaft leisten...?! Kann er seinen Kaffee nicht allein trinken...?!*

Wolfgang: *Nein – ich will dabei sein. Ich möchte sehen, dass er ihn auch wirklich trinkt...! (er holt ein Röhrchen mit Tabletten aus der Tasche) Ich will nicht, daß mein Vater noch einmal einbricht...! (+> Ich tue die Tabletten in den Kaffee)* (Gustav kommt oben aus seinem Zimmer)

Alfred (schreit erschrocken auf): *Gift...?!?* (Gustav bleibt stehen und horcht auf)

Wolfgang: *Nein, nein... ein ganz harmloses Schlafmittel!* (S. 108).

Наведені приклади свідчать водночас і про автономність, і про взаємодію двох рівнів комунікації у драматургічному дискурсі. У такий спосіб «репліки героїв передають не тільки особливості мовлення персонажів, але й слугують засобом зображення оточуючого середовища, відображають рух сюжету» [9, с. 23]. Важливим чинником такої взаємодії і є адресованість висловлень, які містять імплікатури.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, аналіз висловлень із імплікатурами в персонажному мовленні німецькомовного драматургічного дискурсу демонструє суттєву роль адресованості імплікатур у розгортанні сюжету п'єси.

Адресованість імплікатур становить спрямованість перлокутивної мети мовця донести імплікатуру на певного адресата, залежно від рівня комунікації у драматургічному дискурсі. Адресованість імплікатур залежно від комунікативної установки мовця та рівня комунікації виявляє п'ять типів: 1) «персонаж 1 – персонаж 2»; 2) «персонаж 1 – персонаж 3»; 3) «автор – читач»; 4) подвійне інтендування: «пер-

сонаж 1 – персонаж 2» + «автор – читач»; 5) подвійне інтендування: «персонаж 1 – персонаж 3» + «автор – читач».

Перспективним є зосередження уваги на непрямій адресованості висловлень, а також залучення до аналізу рівнів комунікації у драматургічному дискурсі його сценічної реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова, Н. Д. (1999). *Язык и мир человека*. Москва: Языки русской культуры.
2. Безугла, Л. Р. (2007). *Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна.
3. Безугла, Л. Р. (2009). Діалог, діалогічний текст та діалогічний дискурс. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*, 867, 3–8.
4. Бенвенист, Э. (2002). *Общая лингвистика*. Москва: Едиториал УРСС.
5. Богданов, В. В. (2007). *Предложение и текст в содержательном аспекте*. Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ.
6. Бюлер, К. (2001). *Теория языка. Репрезентативная функция языка*. Москва: Прогресс.
7. Ключев, Е. В. (2002). *Речевая коммуникация: успешность речевого взаимодействия*. Москва: РИПОЛ КЛАССИК.
8. Кубрякова, Е. С. (2004). *Язык и знание: На пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира*. Москва: Языки славянской культуры.
9. Лагутин, В. И. (1991). *Проблемы анализа художественного диалога (К прагмалингвистической теории драмы)*. Кишинев.
10. Лукин, В. А. (2011). *Художественный текст: Основы лингвистической теории. Аналитический минимум*. Москва: Ос-89.
11. Мечковская, Н. Б. (2009). Как изменились антинимии «говорящий – слушающий» и «автор – читатель» в век интернета? *Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство*, 207–221.
12. Почепцов, Г. Г. (2009). *Избранные труды по лингвистике*. Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразіна.
13. Якобсон, Р. О. (1975). Лингвистика и поэтика. *Структурализм: «за» и «против»*, 193–230.
14. Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. *Syntax and semantics*, 3, 41–58.
15. Hundsnurscher, F. (1994). Dialoganalyse und Literaturbetrachtung. *Concepts of Dialogue: Considered from the Perspective of Different Disciplines*, 77–105.

ДЖЕРЕЛО ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Flatow, C. (1995). *Das Geld liegt auf der Bank und noch mehr Theater*. München: Langen Müller.

REFERENCES

1. Arutjunova, N. D. (1999). *Jazyk i mir cheloveka [Human language and world]*. Moscow: Jazyki russkoj kul'tury Publ. (in Russian)
2. Bezugla, L. R. (2007). *Verbalizacija implicy`tny`x smy`sliv u nimecz`komovnomu dialogichnomu dy`skursi [Verbalization of implicit meanings in German dialogic discourse]*. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University Press. (in Ukrainian)
3. Bezugla, L. R. (2009). Dialog, dialogichny`j tekst ta dialogichny`j dy`skurs [Dialogue, dialogic text and dialogic discourse]. *Visnyk Kharkiv. nats. un-tu im. V.N. Karazina [V.N. Karazin Kharkiv National Univ. Messenger]*, 867, 3–8. (in Russian)
4. Benvenist, E. (2002). *Obshhaja lingvistika [General linguistics]*. Moscow: Editorial URSS Publ. (in Russian)
5. Bogdanov, V. V. (2007). *Predlozhenie i tekst v sodержatel`nom aspekte [Sentence and text in a meaning aspect]*. St. Petersburg: University Press, Faculty of Philology. (in Russian)
6. Bjuler, K. (2000). *Teoriya jazyka. Rerezentativnaja funkciya jazyka [Language theory. Representative function of language]*. Moscow: Progress Publ. (in Russian)
7. Kljuev, Ye. V. (2002). *Rechevaja kommunikacija: uspeshnost' rechevogo vzaimodejstvija [Speech communication: the success of speech interaction]*. Moscow: RIPOL KLASSIK Publ. (in Russian)
8. Kubrjakova, Ye. S. (2004). *Jazyk i znanie: Na puti poluchenija znaniy o jazyke. Chasti rechi s kognitivnoj tochki zrenija. Rol' jazyka v poznanii mira [Language and knowledge: On the way of obtaining knowledge about the language. Parts of speech from a cognitive point of view. The role of language in the knowledge of the world]*. Moscow: Jazyki slavjanskoj kul'tury. (in Russian)
9. Lagutin, V. I. (1991). *Problemy analiza hudozhestvennogo dialoga [Problems of fiction dialogue analysis]*. Kishinev: Shtiinca Publ. (in Russian)
10. Lukin, V. A. (2011). *Hudozhestvennyj tekst: Osnovy lingvisticheskoj teorii. Analiticheskij minimum [Fiction text: Foundations of linguistic theory. Analytical minimum]*. Moscow: Os'-89 Publ. (in Russian)

11. Mechkovskaja, N. B. (2009). Kak izmenilis' antinomii «govorjashhij – slushajushhij» i «avtor – chitatel'» v vek interneta? [How have the antinomies “speaking – listening” and “author – reader” changed in the age of the Internet?]. *Gorizonty sovremennoj lingvistiki: Tradicii i novatorstvo [The Horizons of Contemporary Linguistics: Tradition and Innovation]*, 207–221.
12. Pochepcov, G. G. (2009). *Izbrannye trudy po lingvistike [Selected papers in linguistics]*. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University Press. (in Russian)
13. Jakobson, R. O. (1975). Lingvistika i pojetika [Linguistics and poetics]. *Strukturalizm: «za» i «protiv» [Structuralism: Pros and cons]*, 193–230. (in Russian)
14. Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. *Syntax and semantics*, 3, 41–58.
15. Hundsnurscher, F. (1994). Dialoganalyse und Literaturbetrachtung. In E. Weigand (Ed.), *Concepts of Dialogue: Considered from the Perspective of Different Disciplines* (pp. 77–105). Tübingen: Niemeyer.

ILLUSTRATORY REFERENCES

Flatow, C. (1995). *Das Geld liegt auf der Bank und noch mehr Theater*. München: Langen Müller.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Lilia Bezugla – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of the Department of German Philology and Translation at the V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: lilia.bezugla@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7102-7337>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=cnY6SDAAAAAJ>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Lilia_Bezugla

Olena Novikova – PhD in Philology, Associate Professor of the Department of German Philology and Translation at the V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: novikova@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1547-8264>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=2Y1VbAUAAAAAJ>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Olena-Novikova/stats>

УДК 811.111

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-02

Communicative strategies of Mark Hamill's personal branding

Nadiia V. Davydovska,

PhD student, Research and Educational Center of Foreign Languages of the National Academy of Sciences of Ukraine;

e-mail: nadiia.dav@gmail.com; ORCID: [0000-0002-7218-6145](https://orcid.org/0000-0002-7218-6145)

(Kyiv)

The article deals with linguistic aspects of personal branding, exploring communicative strategies and stylistic devices used for the purposes creating, maintaining and promoting celebrity's personal brand. Branding is an indispensable instrument of modern-day marketing and its focus has long since shifted from companies to human brands. Self-branding has become an important component of a successful public career and its linguistic realization gains increasingly more weight. Multiple online platforms and social media grew beyond their initial purposes and became primary mediators of personal branding initiatives. The present research analyses Mark Hamill's Twitter activity in 2021 and identifies main communicative strategies that facilitate self-promotion. The results suggest that the strategy of establishing the rapport with the target audience, the strategy of the display of the social awareness, career promotion strategy and the strategy of creating the sense of exclusivity are the main communicative strategies of Mark Hamill's personal branding. Each one of them establishes or perpetuates one or multiple traits associated with the actor, thus building and strengthening his personal brand. On the other hand, all communicative strategies are realized through certain linguistic and rhetorical means, which facilitate their implementation and help produce the desired effect on the target audience. The present research identified various linguistic and stylistic devices used in Mark Hamill's personal branding, namely quotation, parallelism, irony, parody, creolized text (hashtags, emoji, uppercase letters, expressive punctuation, pictures, gifs, cartoons, videos), hypertext, slogans, rhymes, rhetorical questions and clichés. The research showed that Twitter activity is extremely instrumental in attracting attention, projecting the desired image of oneself and connecting to the target audience, and, thus, effective from the personal branding perspective.

Keywords: communicative strategy, digital marketing, discourse analysis, personal branding, stylistic and rhetorical device.

Давидовська Н. Комунікативні стратегії персонального брендингу Марка Гемілла. У статті розглядаються лінгвістичні аспекти персонального брендингу, досліджуються комунікативні стратегії та стилістичні засоби, які використовуються для створення, підтримки та просування особистого бренда знаменитості. Брендинг є незамінним інструментом сучасного маркетингу, і його фокус давно перемістився з компаній на бренди людей. Самобрендинг став важливим компонентом успішної публічної кар'єри, і його мовна реалізація набуває все більшої ваги. Значна частина онлайн-платформ і соціальних медіа вийшли за межі своїх початкових цілей і стали основними посередниками реалізації зусиль з персонального брендингу. У дослідженні аналізується діяльність Марка Гемілла у мережі Twitter у 2021 році та визначаються основні комунікативні стратегії, спрямовані на просування його особистого бренду. Результати свідчать про те, що стратегія встановлення зв'язку з цільовою аудиторією, стратегія прояву соціальної відповідальності, стратегія кар'єрного просування та стратегія створення відчуття ексклюзивності є основними комунікативними стратегіями персонального брендингу Марка Гемілла. Кожна з них встановлює або закріплює одну чи декілька рис, приписуваних актору, таким чином будуючи та зміцнюючи його особистий бренд. З іншого боку, усі комунікативні стратегії реалізуються через певні мовні та риторичні засоби, які полегшують їх реалізацію та сприяють досягненню бажаного ефекту на цільову аудиторію. У цьому дослідженні виявлено різні мовні та стилістичні засоби, що використовуються в персональному брендингу Марка Гемілла, а саме цитати, паралелізм, іронія, пародія, креолізований текст (хештеги, емодзі, великі літери, експресивна пунктуація, картинки, gif-файли, карикатури, відео), гіпертекст, слогани, віршовані рядки, риторичні запитання та кліше. Дослідження показало, що діяльність у мережі Twitter надзвичайно важлива для привернення уваги, створення бажаного образу та контакту з цільовою аудиторією, а, отже, ефективна з точки зору персонального брендингу.

Ключові слова: дискурс-аналіз, комунікативна стратегія, персональний брендинг, стилістичний та риторичний засіб, цифровий маркетинг.

1. INTRODUCTION

In the last few decades marketing has experienced dramatic shift from the promotion of big companies and corporations to focusing on individual human beings. Personal branding has become an effective tool of building a successful professional career and its linguistic form has come into focus of the scholarly research.

Multiple online platforms and social media have converted into an important means of developing and promoting personal brand. Personal branding strategies realized by means of social media lie within the realm of computer-mediated communication [2; 6]. Linguistic research in online communication typically deals with text comments on photo-sharing sites; text, audio, and video responses to YouTube videos; text (and voice) chat during multiplayer online games; and text, video and audio messages from mobile phones posted to interactive TV programs, through messengers as Telegram or Viber, etc. [1]. Online communication is characterised by convergence processes that involve the convergence of text with text, text with multimodality (video or audio) etc. [5].

The present research lies within the realm of media linguistics and communicative linguistics and deals with the analysis of social media content with regard to personal branding practices. Being a powerful interactive means of communication with the society, the social media make it possible for celebrities to carry on a steady dialogue with their target audience, express their opinion on various issues, share news and promote their personal ambitions and qualities in the professional and business sphere [3]. It allows strengthening and promoting their own image and personal brand.

2. RESEARCH FINDINGS

The article aims to investigate the communicative strategies employed by American actor and voice actor Mark Hamill on Twitter in order to build and support his personal brand. The topicality of this research is caused by lack of scientific analysis of the communicative and linguistic aspects of personal branding. The study covers 575 Tweets posted by Mark Hamill from January till November 2021, collected by means of continuous sampling method.

Scientific novelty of the research consists in the analysis of the linguistic aspects of the branding practices. The object of the research is the personal branding efforts realized by means of Twitter activity, whereas the communicative strategies of Mark Hamill's personal branding and their linguistic embodiment constitute the subject of the research.

For the purposes of this paper, we singled out main tenets of Mr. Hamill's personal brand and traced how they are represented and supported through his Twitter activity. Main communicative strategies and the linguistic means of their employment were analyzed.

Mark Hamill is held in high regard by his fans, which is reflected in the traits attributed to him. The main

tenets of Mark Hamill's personal brand are the following: 1) honest and brave in his opinions; 2) humorous and ironic, a joker and a prankster; 3) humble and down-to-earth; 4) kind to people and animals; 5) loyal to his fanbase (mostly Star Wars and DC Joker); 6) mediacy – active on social media, digitally literate; 7) socially active.

This article explores how these traits attributed to Mark Hamill are instilled and perpetuated by means of certain communicative strategies. The analysis showed that this purpose is mainly achieved via the strategies of establishing the rapport with the target audience, display of the social awareness, career promotion and creating the sense of exclusivity. Each strategy is in its turn realized through a set of tactics.

The strategy of establishing rapport with the target audience consists in inspiring the target audience with a sense of closeness, bonding, familiarity and community.

The first tactics within this strategy employed in Mark Hamill's personal branding is replying and reacting to fans' Tweets. He gives personal and heartfelt responses, creating an air of understanding and appreciation of each and every fan. For example, replying to a Tweet by a Star Wars lover, whose father passed away, Mark expressed his condolences by Tweeting *"So sorry for your loss. [broken heart emoji]"* [7]. Such individual attention encourages fans to share their personal stories, to Tweet more to Mark Hamill and to feel a deeper respect and admiration towards him.

The second tactics consists in sharing fan art and video reviews. Mark Hamill resorts to tweeting fan-made pictures and videos accompanied by humorous or sentimental commentary. For example, Mark tweeted: *"#NoWords-Seeing fan's reactions to Luke's return is something I will cherish forever. Their anticipation seeing the X-Wing/Ep. 6 Robes/a lightsaber/a GREEN lightsaber/a gloved hand/an ungloved hand/a Force choke/R2-was OVERWHELMING & very moving to me"* [7] along with a link to a video with reactions to Luke Skywalker's (Mark Hamill's character) appearance in The Mandalorian series. By acknowledging the importance of this event for the fans, by noting all the meaningful details and expressing his own warm feelings towards Star Wars fandom, Mark Hamill achieves the deeper rapport with his followers.

The third tactics was found to be the publication of the entertaining content, including memes, jokes, funny videos and photos with Mark's comments. This helps to keep the audience interested and encourage them to follow the page closely. The present tactics also helps in branding Mark Hamill as a humorous and outgoing person, it creates a sense of community and relaxed, welcoming atmosphere.

The fourth tactics within the framework of the strategy of establishing the rapport is pulling pranks and conducting experiments. For example, a fan tweeted: *"@HamillHimself you could just tweet "Mark Hamill" and you'd*

get thousands of likes.” [7]. And Mark Hamill did exactly as suggested, tweeting his name and indeed receiving over 614k likes. On different occasions Mark also tweeted “#hashtag”, “tweet” and “!” [7], which got thousands of likes and elicited a positive response from the audience who thought it to be witty, iconic and within Mark Hamill’s character.

The second communicative strategy used in Mark Hamill’s personal branding is the **display of social awareness**. This strategy consists in manifesting strong will and firm opinions on social and political matters, in taking action for the good of the society.

In terms of politics, Mark Hamill openly demonstrates his views. His civic stand is immediately obvious from the excessive tweeting during the US elections, Trump impeachment and the attack on the Capitol. He actively supports the Democratic party, retweets Barack Obama’s publications and speaks strongly against Donald Trump and his politics, exposing his shortcomings. For example, Mark Hamill tweeted: “YET ANOTHER “PERFECT” PHONE CALL- “Trump alternately berated Raffensperger, tried to flatter him, begged him to act and threatened him with vague criminal consequences if the secretary of state refused to pursue his false claims.” #DonTheCon” [7] exposing Donald Trump’s dishonest attempts of winning the 2020 presidential elections.

Mark Hamill’s charity initiative encompasses helping creating dolls based on children with Down syndrome, supporting military families and children in the LA hospital. For instance, in the Tweet “I never get tired of reminding folks just how short I am for a Stormtrooper. I also never get tired of visiting with the wonderful kids at @ChildrensLA Get well soon, Richard! All the best from your pal, Mar [emoji of a camel] // @MakeMarchMatter” [7] we see how Mark Hamill drew a parallel between a Star Wars quote and his charity work. Notably, he treats children in a personal and friendly way, bridging the age and status gap between them. This contributes to the image of being a humble and kind person and boosts his personal brand.

The third communicative strategy revealed by the present research is the **career promotion strategy**. It consists in informing and reminding the audience about highlights of the celebrity’s career, increasing recognizability, drawing attention to their personal brand and maintaining interest to their personality.

One of the key tactics within this strategy is making references to Star Wars franchise. Luke Skywalker is a world-renowned character who became a hero and a symbol of hope for several generations, so associating himself with his most prominent role is extremely advantageous for Mark Hamill’s personal branding. Even in order to express his political views, Mark draws parallels between the presidencies of Barack Obama,

Donald Trump and Joe Biden on one hand and the three original episodes of Star Wars on the other.

This way he integrates the franchise he is most famous for with the real life.

Another tactics within the career promotion strategy is the fanservice. Mark Hamill indulges his fans carrying out their requests, participating in the life of the fandom. For example, one user tweeted “Now I wanna see Luke Skywalker dressed as The Joker...” and Mark Hamill responded: “I couldn’t find Luke Skywalker dressed as The Joker anywhere, so how about The Joker dressed as Luke Skywalker instead? // (#JediJoker by @RickCelis)” [7]. Joker and Luke Skywalker are Mark Hamill’s two most famous roles. By granting fans’ wishes and sharing their love for his characters, Mark becomes even more popular and loved by his followers.

And, finally, the last tactics within the present strategy is the interaction with other celebrities. The nature of this interaction varies from receiving Tweets of admiration from other celebrities (“You (& Luke) have been immensely inspirational & impactful to my childhood & as an adult. To have shared a scene with you in @themandalorian is truly one of the biggest highlight, not just in my career, but in my life...” [7] by Ming-Na Wen) to expressing his own appreciation (“Tom Kane is enormously gifted actor & a genuinely nice person...” [7]) and responding to prominent celebrities (“...Thank you for having a servant’s heart, Arnold. [folded hands emoji] // This is my favorite @Schwarzenegger film... EVER. [red heart emoji]” [7]). Notably, Mark stays very humble and respectful through every interaction.

The fourth and final strategy identified by this research is the **strategy of creating the sense of exclusivity**. It consists in sharing rare, unknown or new content, so that the target audience feels compelled to follow the celebrity closely.

The first tactics lies in sharing old photos from set or from personal archives, provoking nostalgia and

reigniting the interest to the past relevant to actor's career. Within the scope of the present research, we came across Mark Hamill's childhood photos and old photos with former co-stars. All of the photos are accompanied by Mark's comments and captions.

The second tactic is sharing unknown stories from set. A follower tweeted a couple of old photos from shooting of the 5th episode of the Star Wars where Mark is hanging upside down and two people are holding him up. The actor replied to that Tweet with an explanation of how the scene was filmed: *"The longer you hang upside-down, the redder your face becomes. This was a way to counteract that between takes, so we could shoot longer without getting me out of the harness. #TimeIsMoney [money bag emoji]"* [7]. These details are of great value to ardent fans.

Finally, the third tactic is sharing new interviews and insights. Twitter is one of the quickest sources of news where you can learn about events almost as soon as they happen. This makes Mark Hamill's followers privy to all the latest news and updates.

The conducted analysis thus shows that communicative strategies are effective tools of personal branding, as they help to attract attention, revitalize and maintain interest to the celebrity, promote their career and perpetuate the desired image of themselves in the eyes of the public. Certain **linguistic means and stylistic devices** were also found extremely instrumental in Mark Hamill's self-marketing and constitute a part of his personal brand.

The research showed that Mark Hamill uses many references (mostly in the form of quotes) and parallelisms. For example, he tweeted: *"Inspirational Presidential Quotes: // When you do a thing, act as if the whole world were watching."- Thomas Jefferson // "If your actions inspire others to dream more, learn more, do more & become more, you are a leader."- John Quincy Adams // "I love the poorly educated."- DJT"* [7], where he quoted the US presidents and drew parallel between their utterances in order to drive home his own political stance during the attack on the Capitol. Mark Hamill also frequently uses parallelisms between events in the outside world and his work as an actor (e.g., Senate elections in Georgia vs Mark's work on *Masters of the Universe* animated series).

One of the key instruments and traits of Mark Hamill's personal branding is the use of irony and parody. The majority of his Tweets are ironic or humorous, but the most prominent examples are found among the Tweets related to Donald Trump and his politics. For example, Mark tweeted: *"With 8 days left in this administration, it's not too late to get Mexico pay for his wall. [flag of Mexico emoji] [money bag emoji]"* [7], mocking Trump's broken promise. We also found multiple examples of Mark Hamill parodying the style of Donald Trump's Tweets and carrying them to the point of absurdity.

One of the main characteristics of Twitter-mediated personal branding in general and Mark Hamill's personal

branding in particular is creolized text. Creolized text means a text characterized with two constituents, verbal one and non-verbal one [4]. The specific nature of creolized text consists in one component of the text being unable to keep its initial interpretation without the other, i.e., all components of the text should be perceived simultaneously [4].

In his personal branding strategies, Mark Hamill uses such constituents of the creolized text as hashtags, emoji, uppercase letters, expressive punctuation, pictures, gifs, cartoons and videos. The research showed that Mark Hamill uses hashtags that are both creative and informative. Most of them are peculiar from linguistic point of view, for example: *#DonTheCon* – pun, *#DesperateDelusionalDeeplyDementedDon* – alliteration, *#BringItHomeGeorgia*, *#FreeRealityWinner* – slogans, *#ThankingYouInAdvance*, *#EnoughIsEnough*, *#WellWorthIt_GoodRiddance* – fixed phrases [7].

Mark Hamill is also a keen user of emoji and in his Twitter activity they acquire special meanings. Some of them are used instead of words: *"much ♥"* [red heart] [7] meaning "love" or *"Mar [emoji of a camel]"* [7] meaning "Mark Hamill" (phonetically "Mark Hamill" sounds like "Mar Camel" when spoken quickly). Some of the emoji carry symbolic meaning, for instance, the flags of different countries, emoji expressing emotions, hand emoji, jack-o'-lantern emoji, rainbow emoji etc.

Uppercase letters (caps lock) are used by Mark Hamill to express emotions, to draw attention to important information or to emphasize, for example: *"Oh PLEASE!"*, *"EVERYTHING this administration stands for"*, *"YOU MUST READ"* [7] etc. Similar functions are attributed to expressive punctuation. The research demonstrates multiple instances where punctuation is used for expressive purposes rather than grammatical: *"Appropriate?!"*, *"READ. EVERY. WORD."*, *"...wish her the happiest of birthdays!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!..."* [7] etc.

Mark Hamill's personal branding is extremely multimodal, as he uses pictures, gifs, cartoons and videos profusely, combining various media of conveying information. We, thus, receive information through visual, aural, spatial, linguistic and textual modalities. Complex multimodal approach is indispensable for modern marketing and branding.

Mark Hamill's personal branding practices include the use of hypertext which manifests itself in the form of links to various outside sources. This is a way to both overcome the limitations of Twitter publications and to put Tweets into the larger context.

Slogans also form part of Mark Hamill's branding strategies. The most prominent examples include political hashtags like *#CountryOverTrump* and *#BanTrumpSaveDemocracy* [7].

One of the particular traits of Mark Hamill's personal branding on Twitter is the use of rhymes. For example, the rhyme *"When one impeachment won't suffice, // Damn his new crimes – impeach him twice!"* [7] makes the intended message more memorable and increases the desired

effect. Another kind of rhymes identified by this research is a parody rhyme: "To tweet, or not to tweet... that is the question: // Whether it's better online to suffer..." [7], which clearly alludes Shakespearean "Hamlet".

Rhetorical questions are among the stylistic figures that are used extensively in Mark Hamill's personal branding. Most of them are of ironic and mocking nature, for example: "And how is YOUR day going?" and "Did he wear his horns in court?" [7].

Finally, clichés are fully represented in actor's Twitter activity. Expressions like "better safe than sorry" or "it's just what the doctor ordered" [7] make the speech sound more natural and sit better with the target audience.

3. CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

The research followed Mark Hamill's Twitter activity in 2021 and analyzed the main communicative strategies employed by the actor for the purposes of the personal branding. The total amount of 575 Tweets singled out by means of continuous sampling method was analyzed.

The results suggest that all the tenets of Mark Hamill's personal brand are represented, supported

and promoted through his Twitter activity, creating a solid image attractive to the target audience. This effect is achieved through various communicative strategies, namely the strategy of establishing the rapport with the target audience, the strategy of the display of the social awareness, career promotion strategy and the strategy of creating the sense of exclusivity. Each strategy is carried out by means of respective tactics.

Thorough analysis identified various linguistic and stylistic devices used in Mark Hamill's personal branding, viz quotation, parallelism, irony, parody, creolized text (hashtags, emoji, uppercase letters, expressive punctuation, pictures, gifs, cartoons, videos), hypertext, slogans, rhymes, rhetorical questions and clichés. The research showed that all of the abovementioned devices contribute to the formation, development and promotion of Mark Hamill's personal brand. The results corroborate that curated Twitter activity is a powerful tool of effective personal branding.

The prospects for further research include the analysis of personal brands of prominent figures in other fields and exploring alternative social media as personal branding platforms.

LITERATURE

1. Горошко, О., & Полякова, Т. (2018). Персуазивність у жанрі твітінг в англomовному політичному дискурсі. *Психолінгвістика*, 24(2), 29–46.
2. Herring, S. C., & Androutsopoulos, J. (2015). Computer-mediated discourse 2.0. In D. Tannen, H. E. Hamilton, & D. Schiffrin (Eds.), *The handbook of discourse analysis* (2nd ed.). 127–151. Retrieved from <http://info.ils.indiana.edu/~herring/herring-androutsopoulos.2015.pdf>
3. Page, R. (2012). The linguistics of self-branding and micro-celebrity in Twitter: The role of hashtags. *Discourse and Communication*, 6(2), 181–201.
4. Platonova I., Tarasova E., & Golubinskaya A. (2015). Creolized text as a form of modern educational discourse. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 214, 788–796. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.719>
5. Snelson, C. L. (2016). Qualitative and mixed methods social media research: A review of the Literature. *Journal of Qualitative Methods*, 15(1). <http://dx.doi.org/10.1177/1609406915624574>
6. Thurlow, C., Lengel, L., & Tomic, A. (2004). *Computer mediated communication: Social interaction and the Internet*. London: Sage.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

7. Hamill, M. *Twitter account*. Retrieved from <https://twitter.com/hamillhimself>

REFERENCES

1. Herring, S. C., & Androutsopoulos, J. (2015). Computer-mediated discourse 2.0. In D. Tannen, H. E. Hamilton, & D. Schiffrin (Eds.), *The handbook of discourse analysis* (2nd ed.). 127–151. Retrieved from <http://info.ils.indiana.edu/~herring/herring-androutsopoulos.2015.pdf>
2. Horoshko, O., & Poliakova, T. (2018). Persuazyvnist u zhanri tvittinh v anhlomovnomu politychnomu dyskursi [Persuasiveness in the genre of English political discourse]. *Psykhohinvistyka [Psycholinguistics]*, 24(2), 29–46. (in Ukrainian)
3. Page, R. (2012). The linguistics of self-branding and micro-celebrity in Twitter: The role of hashtags. *Discourse and Communication*, 6(2), 181–201.
4. Platonova I., Tarasova E., & Golubinskaya A. (2015). Creolized Text as a form of Modern Educational Discourse. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 214, 788–796. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.719>
5. Snelson, C. L. (2016). Qualitative and mixed methods social media research: A review of the literature. *Journal of Qualitative Methods*, 15(1). <http://dx.doi.org/10.1177/1609406915624574>
6. Thurlow, C., Lengel, L., & Tomic, A. (2004). *Computer mediated communication: Social interaction and the Internet*. London: Sage.

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

7. Hamill, M. *Twitter account*. Retrieved from <https://twitter.com/hamillhimself>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Надія Давидовська – аспірантка Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов НАН України; e-mail: nadiia.dav@gmail.com; ORCID: 0000-0002-7218-6145.

УДК 811.111'367.335'42

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-03

Риторичні функції сугестії як засобу мовленнєвого впливу

Мартинюк А. П.

доктор філол. наук, професор, професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
e-mail: allamartynyuk@ukr.net ; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2804-3152>;
GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=sWGUJgcAAAAJ>;
RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Alla_Martynyuk

Понікарьова А. Ю.

кандидат філол. наук, доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: alinaponikaryova@gmail.com;
ORCID: <http://orcid.org/0000-000184507092>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citation?userOXKcsqkAAAAJ&hl=ru>

(Харків)

У статті встановлено риторичні функції засобів сугестивного мовленнєвого впливу на основі розмежування їх із засобами раціонального, емотивного і вольового мовленнєвого впливу. Теоретичну основу роботи складає інтерсуб'єктивне розуміння комунікації, де вербальні засоби розглядаються як невід'ємні від невербальних, а інтерпретація мовлення здійснюється на перцептивному, когнітивному й емотивному рівнях взаємодії комунікаторів, з урахуванням фактору волевиявлення. Основним методом дослідження є інференційний аналіз, який дозволяє прогнозувати пресупозиції та інтенції мовців, а також інференції адресатів з урахуванням усіх зазначених вище параметрів. Матеріалом емпіричного аналізу є TED промова дослідника невербальної поведінки Емі Кадді, яка наразі займає одне із найвищих місць у списку TED Промов, що набирають найбільшу кількість переглядів. Спираючись на дані когнітивної психології щодо існування напівавтоматичних когнітивних схем регуляції соціальної поведінки людини (імпульсивної та рефлексивної), які вмикають або вимикають контроль свідомості шляхом фокусування або відключення уваги, автори висловлюють гіпотезу, що вербальні засоби сугестії мають бути здатними активувати імпульсивну систему і вимикати рефлексивну. Для виконання цієї функції засоби сугестивного впливу мають діяти на рівні структури / форми, а не змісту. Стверджується, що засобами сугестії є способи аранжування синтаксичної структури, а не її змістове наповнення, яке може служити і раціональному, емотивному чи вольовому впливу. Засоби раціонального, емотивного і вольового впливу активують ті чи інші концептуальні структури, а засоби сугестії створюють умови для прищеплення цих структур свідомості людини через вплив на підсвідомість. Повтор синтаксичних структур створює ритмічний малюнок, що вимикає фокус уваги і слугує автоматизації сприйняття реципієнтів. Зміна ритмічного малюнку повтору має протилежну функцію – деавтоматизації сприйняття і введення інформації у фокус уваги реципієнтів.

Ключові слова: мовленнєвий вплив, повтор, сугестія, фокус уваги.

Martynyuk A., Ponikaryova A. Rhetorical functions of suggestion as a means of verbal influence. The article reveals rhetorical functions of the means of suggestive verbal influence and differentiates the means of suggestive and rational, emotional, and volitional verbal influence. Theoretically, the article rests on the intersubjective understanding of communication where verbal means are treated as inseparable from non-verbal and speech is interpreted on perceptual, cognitive, emotional, and volitional levels of the speakers' interaction. Methodologically, the article applies inferential analysis, which allows predicting the speakers' presuppositions and intentions as well as the addressees' inferences. Empirical data is constituted by the TED Talk of a nonverbal behaviour researcher Amy Cuddy, which is on the top of the list of the most popular TED Talks. Relying on the cognitive psychology data on semiautomatic cognitive schemes (impulsive and reflexive) that regulate social behaviour by switching on and off the focus of attention, the authors propose a hypothesis that in order to exert suggestive influence verbal means must be able to activate the impulsive scheme and switch off the reflexive one. To be able to do it verbal means of suggestion must operate on the level on form but not on the level of meaning. The articles states that suggestion is realised through syntactic arrangement of

speech, but not through its content, which can serve rational argumentation, as well as emotional and volitional influence. Verbal means of rational, emotional and volitional influence activate certain conceptual structures while means of suggestive influence engraft these concepts into the recipients' consciousness through influencing their sub-consciousness. Repetition of syntactic structures creates rhythmical patterns that switch off the recipients' focus of attention and automatize their comprehension. A change of rhythmical patterns has the opposite function of switching on the recipients' focus of attention and de-automatizing their comprehension.

Keywords: focus of attention, repetition, suggestion, verbal influence.

1. ВСТУП

Проблема мовленнєвого впливу на психіку людини здавна цікавить мовознавців і наразі не втрачає актуальності через її філософську значущість і практичне застосування емпіричних даних, отриманих у процесі її дослідження, в риторичних практиках дискурсів спонукального типу – політичному, рекламному, релігійному тощо.

У найбільш загальному смислі психіку людини (psyche) визначають як розум (mind) в сукупності свідомого і несвідомого [20, с. 601]. У сучасній когнітивній науці припускають, що розум конституюється такими психічними феноменами як сприйняття (відчуття і перцепції), раціональне мислення (думка), уява, пам'ять, воля, інтенція і емоції [23].

Основоположник глибинної психології К. Г. Юнг виділяв три рівні психіки: свідомість (сприйняття, мислення, емоції, воля, інтуїція, потяги, сни), особисте несвідоме (інформація із зовнішнього світу малої інтенсивності, яка не досягає рівня свідомості) та колективне несвідоме (загальнолюдська, національна та расова спадщина) [19, с. 161–175].

Праотець психолінгвістики О. О. Потєбня фокусував увагу на трьох взаємопов'язаних сферах духовного життя: раціональній думці, почуттях і волі: «почуття не лише супроводжуються думкою, а й перебувають в залежності від неї. <...> Розвиток розуму породжує нові почуття і прагнення і подавляє старі. <...>. Воля через думку то зовсім руйнує почуття, то пригнічує його лише на мить, надаючи йому можливість наступного разу проявитися з більшою силою» [16, с. 54].

На цих самих сферах психіки зосереджувався і засновник соціально-культурної парадигми гуманітарного знання Л. С. Виготський: «Хто відірвав мислення з самого початку від афекту, той назавжди закрит собі дорогу до роз'яснення причин самого мислення <...> Так само, хто відірвав мислення від афекту, той наперед зробив неможливим дослідження зворотного впливу мислення на афективну, вольову сторону психічного життя» [4, с. 14].

Припускаючи що **раціональне мислення, емоції, воля та підсвідомість** є найбільш важливими для розуміння мовлення взагалі і мовленнєвого впливу, зокрема, в попередніх роботах ми запропонували розмежувати засоби мовленнєвого впливу за сферою психіки, на яку орієнтований вплив: раціональне мислення (доведення, роз'яснення, оповідь, опис), декларування/емотивне зараження

(емоції), спонукання (воля), навіювання (підсвідомість) [11–15; 25]. Ці припущення набули емпіричного підтвердження в численних наукових розвідках [5; 8–10].

Найбільш проблематичним виявилось обґрунтування засобів втілення сугестивного впливу. У більшості лінгвістичних студій (див., зокрема, [6; 7; 17; 18]) вербальні засоби сугестивного впливу – сугестеми (термін І. Ю. Черепанової) не розмежовують із засобами впливу на емоційну та вольову сферу свідомості, відносячи до них емоційно забарвлені лексичні одиниці, стилістичні прийоми (метафору, порівняння, гіперболу, риторичні запитання тощо) та імперативні конструкції. Іншою невирішеною проблемою є встановлення функцій мовленнєвих засобів сугестивного впливу. У цитованих джерелах ці функції не розмежовуються, лише стверджується, що сугестія служить навіюванню певної інформації через відключення критичного мислення й автоматизацію сприйняття.

Мета статі полягає у виявленні функцій засобів сугестивного мовленнєвого впливу на основі розмежування їх із засобами раціонального, емотивного і вольового мовленнєвого впливу.

Матеріалом для емпіричного аналізу слугує TED промова дослідника невербальної поведінки Емі Кадді, яка наразі займає одне із найвищих місць у списку TED Промов, що набирають найбільшу кількість переглядів [22]. Цей вибір зумовлено припущенням, що мовці такого рівня володіють усіма засобами мовленнєвого впливу.

Завдання статті, відповідно, включають: 1) уточнення поняття вербальної сугестії; 2) встановлення засобів реалізації сугестії; 3) з'ясування риторичних функцій сугестії.

Об'єктом дослідження є мовленнєві засоби сугестивного впливу, а предметом – їхні риторичні функції.

Теоретичну основу роботи складає інтерсуб'єктивне розуміння комунікації, де вербальні засоби розглядаються як невід'ємні від невербальних, а інтерпретація мовлення здійснюється на перцептивному, когнітивному й емотивному рівнях взаємодії комунікаторів, з урахуванням фактору волевиявлення [14; 24].

Основним методом дослідження є інференційний аналіз, який дозволяє прогнозувати пресупозиції та інтенції мовців, а також інференції адресатів з урахуванням усіх зазначених вище параметрів.

2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СУГЕСТІЇ

Сугестію розуміємо за М. В. Бехтеревим, який визначав цей феномен як «безпосереднє прищеплення психічній сфері певного індивіда ідеї, почуття, емоції та інших психофізичних станів, в обхід його «я», тобто в обхід його особистості, здатної до усвідомлення та критики» [2, с. 24].

Когнітивні психологи пояснюють феномен сугестії через дію напівавтоматичних когнітивних схем, які вмикають або вимикають контроль свідомості шляхом фокусування або відключення уваги. Зокрема, згідно теорії Ф. Страка і Р. Дойча [26], соціальна поведінка людини регулюється двома типами конкуруючих систем: імпульсивною і рефлексивною. Імпульсивна система: 1) переробляє інформацію постійно, як сама по собі, так і укупі з рефлексивною системою, у той час як рефлексивна система може вимикатися; 2) не потребує великих когнітивних затрат, на відміну від рефлексивної; 3) конституюється елементами, пов'язаними асоціативно, у той час як елементи рефлексивної системи пов'язані семантично; 4) включає поведінкові схеми, на відміну від рефлексивної, яка не включає поведінкових схем; 5) продукує поведінку автоматично (інформація на вході активує поведінкові схеми) на відміну від рефлексивної, яка продукує поведінку через прийняття рішення.

Відтак, робимо висновок, що вербальні засоби сугестії мають бути здатними активувати імпульсивну систему і вимикати рефлексивну. Таку функцію здатні виконати лише ті вербальні засоби, які самі по собі не активують концептуального змісту. Наведені дані когнітивних психологів підтверджують вірність нашого попереднього припущення, що сугестивний вплив здійснюється *на рівні структури / форми, а не змісту*: засобами сугестії є саме *способи аранжування синтаксичної структури, а не її змістове наповнення*, яке може служити і раціональному впливу, і емотивному зараженню, і спонуканню [11–15; 25]. Засоби раціонального, емотивного і вольового впливу активують ті чи інші концептуальні структури, а засоби сугестії створюють умови для прищеплення цих структур свідомості людини через вплив на підсвідомість. Подібну думку імплікує, зокрема, С. В. Болтаєва, яка, пов'язуючи сугестивний вплив із ритмікою мовлення, зазначає: «Ритм сугестивного тексту має статус категорії, що організує його форму у відповідності до змісту навіюваної ідеї» [3, с. 9].

Синтаксичне аранжування досягається різними способами **повтору** тобто рекурентного вживання звуків, слів, морфем, синонімів або синтаксичних конструкцій, розташованих близько один від одного [1, с. 295].

Переважає більшість дослідників пов'язують основну функцією повтору із автоматизацією уваги адресата й введенням його в стан трансу [6; 7; 17;

18]. Стверджується, що монотонність ритмічного малюнку автоматизує увагу реципієнта, оскільки приводить до очікування або впізнання певних структурних елементів. Уважаємо це припущення вірним: коли реципієнт вперше отримує ту чи іншу вербально виражену інформацію, він/вона фокусує на ній увагу і ця інформація сприймається свідомо: вербальні засоби активують ті чи інші концептуальні структури. Отримана інформація перебуває у фокусі уваги долі секунди, а далі нова інформація перетворюється на стару і мозок налаштовується на сприйняття нової інформації. Коли нової інформації не поступає, а стара інформація повторюється, мозок перебуває у так би мовити у простої, йому не цікаво, і фокус уваги вимикається. Якщо повтор старої інформації продовжується, вона сприймається при відключенні уваги, іншими словами, на рівні підсвідомості, адже увага і є фокусом свідомості [21, с. 26–30].

Залежність між сугестією і повтором не така прямолінійна, як може здатися на перший погляд. Автоматизація сприйняття є не єдиною функцією повтору. Як свідчать дані аналізу сугестивних текстів, повтор, вірніше зміна ритмічного малюнку повтору може слугувати і протилежній функції – деавтоматизації сприйняття і введення інформації у фокус уваги [9].

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Уважаємо, що функції повтору перебувають в залежності від тема-рематичної організації мовлення. Тематичний повтор, як правило, є анафоричним (повторюються початкові елементи суміжних синтаксичних конструкцій), а рематичний – епіфоричним (повторюються прикінцеві елементи). Звісно, це твердження є відносним, оскільки з плином мовлення рема, яка, як правило, розташовується в кінці кожного синтагматичного ланцюжка, переходить в тему. Окрім того, відстань між темою і ремою може бути мінімальною, як в контактному синтаксичному повторі однорідних членів речення, які, як правило, зорганізуються паралельними (однотипними) синтаксичними структурами. Кожний перший однорідний член речення спочатку є ремою, а потім переходить в тему, а його місце у фокусі уваги посідає наступний однорідний член, який стає ремою. Коли дублюється не лише синтаксична структура, а й її лексичне наповнення, це створює ефект передбачуваного очікування і автоматизує увагу: нової інформації не поступає, а стара інформація є зрозумілою й не потребує специфікації. Наприклад:

So a handshake, or the lack of a handshake, can have us talking for weeks and weeks and weeks [22].

У цьому реченні-висловленні мовець доводить важливість володіння мовою тіла в соціальній взаємодії, залучаючи в якості аргументу ситуацію з рукопотисканням, яка сталася під час візиту президента США Барака Обами до резиденції Прем'єр-

міністра Великобританії Гордона Брауна. Президент США потиснув руку вартовому, який стояв на посту біля дверей резиденції. Спонтелічений вартовий простягнув руку і Прем'єр міністру, але той, звісно, руку не потиснув, оскільки такий жест виходить за рамки протоколу. Лексико-синтаксичний контактний повтор (тут і далі повторювана інформація виділяється підкресленням, а неповторювана інформація – жирним шрифтом) однорідного члена речення *weeks* створює ефект передбачуваності (аудиторії зрозуміло, що подія сколихнула ЗМІ і надала привід для обговорення протягом тривалого часу). У цьому смислі можна сказати, що увага реципієнтів вимикається, їм не потрібно фокусуватися на новій інформації, вони її не очікують.

Коли ж повторюється і синтаксична структура, і лексичне наповнення тематичної частини висловлення, а повторювана синтаксична структура реми наповнюється новою лексикою, увага реципієнта фокусується на концептуальних структурах, і відповідно, образах та ідеях, активованих цією новою лексикою. Наприклад:

So, we're really fascinated with body language, and we're particularly interested in other people's body language. You know, we're interested in, like, you know – (Laughter) – an awkward interaction, or a smile, or a contemptuous glance, or maybe a very awkward wink, or maybe even something like a handshake [22].

У наведеному прикладі сугестія слугує комунікативній успішності декларування і роз'яснення (одне перетікає в друге). У першому реченні-висловленні мовець стверджує щось стосовно інших, спираючись не на аргументи, а на власні переживання, переконання і уявлення. Точніше, мовець приписує реципієнтам певні емоційні (*fascinated*) та інтелектуальні (*interested*) стани шляхом перенесення на них власного суб'єктивного досвіду переживання цих станів за допомогою триразового повтору займенника *we*, який поміщає мовця і реципієнтів в одну і ту саму групу (категорію). Спочатку мовець вводить тему промови – мова тіла (*body language* є ремою першої предикації), а потім конкретизує, що йтиметься про мову тіла інших (по мірі розгортання синтагматичного ланцюжка мовлення перша рема стає темою і фокус уваги реципієнтів переміщається на рему другої предикації – *other people's body language*). У другому реченні мовець вдається до роз'яснення феномену мови тіла, надаючи конкретні приклади. У пліні мовлення кожна нова рема, виражена однорідним членом речення, перетворюється в тему, а її місце у фокусі уваги реципієнтів займає нова рема. Повтор синтаксичної структури тематичної частини двох предикацій першого речення, а також синтаксичної структури однорідних членів другого речення забезпечує легкість сприйняття тверджень мовця, дякуючи ефекту передбачуваного очікування, а переривання повтору фокусують увагу на рема-тичній інформації.

Ці дві функції успішно виконує і редуплікація – лексичний повтор кінцевого й ініціального елементів паралельних синтаксичних структур. Наприклад:

So obviously when we think about nonverbal behavior, or body language – but we call it nonverbals as social scientists – it's language, so we think about communication. When we think about communication, we think about interactions. So what is your body language communicating to me? What's mine communicating to you [22]?

Мовець вдається до редуплікації задля полегшення роз'яснення. За допомогою повтору дискурсивного маркера *so* мовець розмежує інформаційні сегменти. Повтор синтаксичної структури речень-висловлень *When we think about ..., we think about; what is ... communicating to ...? What's communicating to ...?* полегшує сприйняття, створюючи сталі ритмічні малюнки. Специфіка розповідних повторюваних синтаксичних конструкцій полягає в тому, що вони є складнопідрядними часу, в яких зв'язок між підрядною і головною предикаціями є настільки тісним, що мовець має тримати у сфері уваги інформацію підрядної предикації для розуміння інформації головної предикації [27]. Саме це дозволяє мовцю перервати таке речення, а з цим і порушити ритмічний малюнок, щоб сфокусувати увагу реципієнтів на додаткових поясненнях стосовно того, що невербаліка є мовою/мовленням.

Лексичне наповнення реми вводить ключові поняття (*nonverbal behavior – communication – interactions*). Редуплікація лексичного наповнення реми (*communication – communication*) фокусує увагу на понятті комунікації, яке об'єднує усі інші ключові поняття. Різне лексичне наповнення реми в питаннях фокусує увагу на діалогічності (взаємодії між Я та ІНШИМ), що лежить в основі мови, комунікації й інтеракції (*your – mine; me – you*).

Наступний приклад демонструє як емотивне зараження накладається на раціональне роз'яснення, яке полегшується сугестивним повтором:

I notice that MBA students really exhibit the full range of power nonverbals. So you have people who are like caricatures of alphas, really coming into the room, they get right into the middle of the room before class even starts, like they really want to occupy space. When they sit down, they're sort of spread out. They raise their hands like this. You have other people who are virtually collapsing when they come in. As soon they come in, you see it. You see it on their faces and their bodies, and they sit in their chair and they make themselves tiny, and they go like this when they raise their hand.

Протиставляючи два типи людей, які вміють використовувати мову тіла, щоб продемонструвати впевненість у собі і надати собі більшої соціальної ваги, і навпаки, тих, хто не володіє мовою тіла і демонструє невпевненість у собі, мовець використовує паралельні синтаксичні конструкції, поміща-

ючи рему в кінці кожного синтагматичного ланцюжка. Деякі із рем представлені емотивно маркованими одиницями: порівнянням впевнених в собі індивідів з карикатурами альфа самців (*like caricatures of alphas*), метафорично-гіперболічним уподібненням їх РЕЧОВИНІ, яка здатна ПОШИРЮВАТИСЯ, ЗАЙМАЮЧИ ВСЕ БІЛЬШЕ МІСЦЯ (*spread out*) на контрасті з невпевненими, які метафорично уподібнюються ХИТКІЙ КОНСТРУКЦІЇ, яка ОБВАЛЮЄТЬСЯ і за допомогою метафоричного мейозису подаються як КРИХІТНІ ОБ'ЄКТИ. Ці емотивні вкраплення слугують емотивному зараженню реципієнтів, збуджуючи різноманітні почуття: від почуття гумору (дякуючи перебільшенню і применшенню, неконгруентному нормі) до схвалення чи співчуття.

Нарешті, повтор взаємодіє і зі спонукуванням, спричиняючи вплив на вольову сферу реципієнтів і спонукаючи їх до певної дії. Наприклад:

You are not quitting, because I took a gamble on you, and you're staying. You're going to stay, and this is what you're going to do. You are going to fake it. You're going to do every talk that you ever get asked to do. You're just going to do it and do it and do it, even if you're terrified and just paralyzed and having an out-of-body experience, until you have this moment where you say, 'Oh my gosh, I'm doing it.'

Цей фрагмент промови є свого роду мантрою, якої навчила мовця її академічний консультант, намагаючись вселити їй віру в себе і не залишати

коледжу після аварії, в результаті якої вона отримала значні пошкодження, які позначилися на рівні її інтелекту. Кожне із повторюваних речень-висловлень є спонукальним: анафоричний повтор конструкції *you are going to* задає ритмічний малюнок, який навіює і мовцю, і реципієнтам ідею безумовної віри в реалізацію усіх цілей, виражених ремою. Переривання ритмічного малюнку повтору співпадає з твердженням про обов'язкове досягнення мовцем поставленої цілі.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що сугестивний вербальний вплив здійснюється на рівні структури, а не змісту мовлення. Засобами сугестії є способи аранжування синтаксичної структури, а не її змістове наповнення, яке може служити і раціональному впливу (зокрема, роз'ясненню), і емотивному (декларуванню та емотивному зараженню), і вольовому (спонуканню).

Повтор синтаксичних структур створює ритмічний малюнок, що слугує автоматизації сприйняття реципієнтів. Зміна ритмічного малюнку повтору має протилежну функцію – деавтоматизації сприйняття і введення інформації у фокус уваги реципієнтів.

Перспективи дослідження пов'язуємо із застосуванням розробленої процедури аналізу на більшому обсязі матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд, И. В. (2010). *Стилистика. Современный английский язык*. Москва: Флинта; Наука.
2. Бехтерев, В. М. (2001). *Внушение и его роль в общественной жизни*. Санкт Петербург: Питер.
3. Болтаева, С. В. (2003). *Ритмическая организация суггестивного текста*. (Автореф. канд. филол. наук). Уральский государственный университет имени А. М. Горького, Екатеринбург.
4. Выготский, Л. С. (1934). *Мышление и речь*. Москва; Ленинград: Государственное социально-экономическое издательство.
5. Гулієва, Д. О. (2018). *Реалізація комунікативних стратегій позитивної / негативної оцінки в англо-американській неофіційній комунікації*. (Автореф. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків.
6. Денисюк, Е. В. (2003) *Манипулятивное речевое воздействие: коммуникативно-прагматический аспект*. (Автореф. канд. филол. наук). Уральский государственный университет имени А. М. Горького, Екатеринбург.
7. Ільницька, Л. Л. (2006). *Англомовний сугестивний дискурс*. (Автореф. канд. філол. наук). Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка, Київ.
8. Ільченко, М. Л. (2014). *Гендерна специфіка стратегій комунікативного домінування в американських передвиборчих теледебатах*. (Автореф. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків.
9. Кайсіна, Д. М. (2018). *Англомовний дискурс ідеації: стратегії комунікативного впливу (на матеріалі інтернет-платформи TED)*. (Автореф. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків.
10. Максименко, О. В. (2019). *Актуалізація жестово-вербальних висловлень в американському розважальному телеінтерв'ю*. (Автореф. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці.
11. Мартинюк, А. П. (2015). Аргументація та сугестія як інструментальні стратегії дискурсу. *Мовні і концептуальні картини світу*, 55, 238–246.
12. Мартинюк, А. П. (2009). Дискурсивний інструментарій аналізу англомовної реклами. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3, 159–167.
13. Мартинюк, А. П. (2015). Когнітивно-комунікативний інструментарій аналізу речевого впливу. *Science and Education a New Dimension. Philology*, III(15), 68, 67–70.
14. Мартинюк, А. П. (2020). Проблема смислотворення в комунікації. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, 91, 27–42. <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2020-91-04>

15. Мартынюк, А. П., & Поникарева, А. Ю. (2013). Когнитивно-дискурсивный инструментальный анализа сложноподчиненного синтаксиса англоязычного политического дискурса. *Cognition, communication, discourse*, 7, 68–80. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2013-07-05>
16. Потебня, А. А. (1982). *Мысль и язык*. Харьков: Типография Адольфа Дарре.
17. Черепанова, И. Ю. (2002). *Заговор народа: Как создать сильный политический текст*. Москва: КСП+.
18. Шелестюк, Е. В. (2008). *Речевое воздействие: онтология и методология исследования*. Челябинск: ООО «Энциклопедия».
19. Юнг, К. Г. (2008). *Структура и динамика психического*. Москва: «Когито-Центр».
20. Amoroso, R. L. (2018). On the origin of sexual preference. In R. L. Amoroso, L. H. Kauffman, P. Rowlands & G. Albertini (Ed.), *Unified field mechanics II: Formulations and empirical tests*. (pp. 597–622). Singapore: World Scientific.
21. Chafe, W. L. (1994). *Discourse, consciousness and time: the flow and displacement of conscious experience in speaking and writing*. Chicago: Chicago University Press.
22. Cuddy, A. (n. d.). *Your body language may shape who you are*. Retrieved from https://www.ted.com/talks/amy_cuddy_your_body_language_may_shape_who_you_are?language=en
23. Encyclopaedia Britannica. (n.d.). Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/mind>
24. Martyniuk, A. (2017). “Now that the magic is gone” or toward cognitive analysis of verbal/co-verbal communication. *Cognition, communication, discourse*, 15, 51–72. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2017-15-04>
25. Martyniuk, A., & Ponikaryova, A. (2018). Syntactic rhythm of political speeches as a psycholinguistic tool of suggestive influence. *Psycholinguistics*, 24(2), 181–197. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-2-181-197>
26. Strack, F., & Deutsch, R. (2004). Reflective and impulsive determinants of social behavior. *Personality and Social Psychology Review*, 8(3), 220–247. <https://doi.org/10.1207/s15327957pspr080310.1207/s15327957pspr0803>
27. Talmy, L. *Figure and ground in complex sentences*. (1975). Proceedings of the first annual meeting of the Berkeley Linguistics Society, 419–430. <https://doi.org/10.3765/bls.v1i0.2322>

REFERENCES

1. Amoroso, R. L. (2018). On the origin of sexual preference. In R. L. Amoroso, L. H. Kauffman, P. Rowlands, & G. Albertini (Eds.), *Unified field mechanics II: Formulations and empirical tests* (pp. 597–622). Singapore: World Scientific.
2. Arnol'd, I. V. (2010). *Stilistika. Sovremennyy anglijskij jazyk. [Stylistics. Modern English language]*. Moskva: Flinta; Nauka. (in Russian)
3. Behterev, V. M. (2001). *Vnushenie i ego rol' v obshhestvennoj zhizni. [Suggestion and its role in social life]*. Sankt Peterburg: Piter. (in Russian)
4. Boltaeva, S. V. (2003). *Ritmicheskaja organizacija suggestivnogo teksta (Avtorefat kandidatskoj dissertatsii) [Rhythmic organisation of suggestive text (Philology PhD thesis synopsis)]*. Ural'skij gosudarstvennyj universitet imeni A. M. Gor'kogo, Ekaterinburg. (in Russian)
5. Chafe, W. L. (1994). *Discourse, consciousness and time: the flow and displacement of conscious experience in speaking and writing*. Chicago: Chicago University Press.
6. Cherepanova, I. Ju. (2002). *Zagovor naroda: Kak sozdat' sil'nyj politicheskij tekst. [People's language: How to create a strong political text]*. Moskva: KSP+. (in Russian)
7. Cuddy, A. (n. d.) *Your body language may shape who you are*. Retrieved from https://www.ted.com/talks/amy_cuddy_your_body_language_may_shape_who_you_are?language=en
8. Denisjuk, E. V. (2003) *Manipulativnoe rechevoe vozdejstvie: kommunikativno-pragmaticheskij aspekt. (Avtorefat kandidatskoj dissertatsii) [Manipulative verbal influence: a communicative-pragmatic aspect (Philology PhD thesis synopsis)]*. Ural'skij gosudarstvennyj universitet imeni A. M. Gor'kogo, Ekaterinburg. (in Russian)
9. Encyclopaedia Britannica. (n. d.). Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/mind>
10. Guliyeva, D. O. (2018). *Realizaciya komunikatyvny'x strategij pozytyvnoy / negatyvnoy ocinky v anglo-amerykans'kij neoficijnij komunikaciyi (Avtorefat kandidatskoj dissertatsii) [Instantiation of communicative strategies of positive / negative evaluation in Anglo-American non-official communication (Philology PhD thesis synopsis)]*. Xarkivs'kyj nacional'nyj universy'tet imeni V. N. Karazina, Xarkiv. (in Ukrainian)
11. G'chenko, M. L. (2014). *Genderna specy'fika strategij komunikatyvnogo dominuvannya v amerykans'ky'x peredvy'borchy'x teledebatax (Avtorefat kandidatskoj dissertatsii) [Gender specificity of communicative domination strategies in the American electoral televised debate (Philology PhD thesis synopsis)]*. Xarkivs'kyj nacional'nyj universy'tet imeni V. N. Karazina, Xarkiv. (in Ukrainian)
12. Il'ny'cz'ka, L. L. (2006). *Anglomovny'j sugestyvny'j dy'skurs (Avtorefat kandidatskoj dissertatsii) [English suggestive discourse (Philology PhD thesis synopsis)]*. Ky'yivs'kyj nacional'nyj un-t imeni Tarasa Shevchenka, Ky'yiv. (in Ukrainian)
13. Jung, K. G. (2008). *Struktura i dinamika psihicheskogo [The structure and dynamics of the psyche]*. Moskva: «Kogito-Centr». (in Russian)
14. Kajsina, D. M. (2018). *Anglomovny'j dy'skurs ideaciyi: strategiyi komunikatyvnogo vplyvu (na materialy internet-platforny TED) (Avtorefat kandidatskoj dissertatsii) [English ideation discourse: strategies of communicative influence (based on TED Internet platform (Philology PhD thesis synopsis)]*. Xarkivs'kyj nacional'nyj universy'tet imeni V. N. Karazina, Xarkiv. (in Ukrainian)
15. Maksymenko, O. V. *Aktualizaciya zhestovo-verbal'ny'x vy'slovljen' v amerykans'komu rozvazhal'nomu teleinterv'yu*

(Avtorefat kandidatskoj dissertatsii) [Instantiation of gesture-verbal utterances in the American entertaining television interview (Philology PhD thesis synopsis)]. Xarkivs'kyj nacional'nyj universytet imeni V. N. Karazina, Xarkiv; Chernivecz'kyj nacional'nyj universytet imeni Yuriya Fed'kovy'cha, Chernivci. (in Ukrainian)

16. Marty`nyuk, A. P. (2009). Dy`skursy`vnyj instrumentarij analizu angloimovnoyi reklamy`. [Discursive instruments of analysis of English advertising]. *Lingvisty`ka XXI stolittya: novi doslidzhennya i perspekty`vy`* [Linguistics of the XXI century: New research and perspectives], 3, 159–167. (in Ukrainian)

17. Marty`nyuk, A. P. (2015). Argumentaciya ta sugestiya yak instrumental`ni strategiyi dy`skursu [Argumentation and suggestion as instrumental discursive strategies]. *Movni i konceptual`ni karty`ny` svitu* [Linguistic and conceptual pictures of the world], 55, 238–246. (in Ukrainian)

18. Martynjuk, A. P. (2015). Kognitivno-kommunikativnyj instrumentarij analiza rechevogo vozdeystvija. [Cognitive-communicative tools of analysis of verbal influence]. *Science and Education a New Dimension. Philology*, III(15), 68, 67–70. (in Russian)

19. Martynjuk, A. P., & Ponikareva, A. Ju. (2013). Kognitivno-diskursivnyj instrumentarij analiza slozhnopodchinennogo sintaksisa anglojazynchnogo politicheskogo diskursa. [Cognitive-discursive tools of analysis of complex syntax of the English political discourse]. *Cognition, communication, discourse*, 7, 68–80. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2013-07-05> (in Russian)

20. Martynyuk A., & Ponikaryova, A. (2018). Syntactic rhythm of political speeches as a psycholinguistic tool of suggestive influence. *Psycholinguistics*, 24(2), 181–197. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2018-24-2-181-197>

21. Martynyuk, A. (2017). "Now that the magic is gone" or toward cognitive analysis of verbal/co-verbal communication. *Cognition, communication, discourse*, 15, 51–72. <https://doi.org/10.26565/2218-2926-2017-15-04>

22. Martynyuk, A. P. (2020) Problema smyslotvorennja v komunikatsiyi. [The problem of sense-making in communication]. Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriya: Inozemna filolohiya. Metodyka vykladannya inozemnykh mov [V. N. Karazin Kharkiv. National Univ. Messenger. Series: Foreign Philology. Methods of Foreign Language Teaching], 91, 27–42. <https://doi.org/10.26565/2227-8877-2020-91-04> (in Ukrainian)

23. Potebnja, A. A. (1982). Mysl' i jazyk. [Thought and language]. Har'kov: Tipografija Adol'fa Darre. (in Russian)

24. Shelestjuk, E. V. (2008). Rechevoe vozdeistvie: ontologija i metodologija issledovanija [Verbal influence: ontology and methodology of analysis]. Cheljabinsk: OOO «Jenciklopedija». (in Russian)

25. Strack, F., & Deutsch, R. (2004). Reflective and impulsive determinants of social behavior. *Personality and Social Psychology Review*, 8(3), 220–247. <https://doi.org/10.1207/s15327957pspr080310.1207/s15327957pspr0803>

26. Talmy, L. (1975). Figure and ground in complex sentences. (1975). Proceedings of the first annual meeting of the Berkeley Linguistics Society, 419–430. <https://doi.org/10.3765/bls.v1i0.2322>

27. Vygotskij, L. S. (1934). Myshlenie i rech'. [Thinking and speech]. Moskva; Leningrad: Gosudarstvennoe social'no-jeconomicheskoe izdatel'stvo. (in Russian)

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Alla Martynyuk – Doctor of Philology, Professor, Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: allamartynyuk@ukr.net; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2804-3152>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=sWGUJgcAAAAJ>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Alla_Martynyuk

Alina Ponikaryova – PhD, Associate Professor at Business Foreign Languages and Translation Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: alinaponikaryova@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-000184507092>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citation?userOXKcsqkAAAAJ&hl=ru>

УДК 811.111'255.4

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-04

Jabberwocky у перекладах французькою

Вороніна К. В.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: k.v.voronina@karazin.ua;

ORCID: [0000-0002-9346-1847](https://orcid.org/0000-0002-9346-1847) ; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=DbrmmyoAAAAJ&hl=ru>;

RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Kamilla_Voronina

(Харків)

Стаття присвячена особливостям перекладацького відтворення лексичного нонсенсу. Матеріалом обрано один з провідних віршованих творів жанру нонсенс – вірш Льюїса Керрола *Jabberwocky* та 12 його перекладів французькою. У результаті дослідження встановлено, що інтерпретація тієї чи іншої нонсенсної репрезентації лексичного рівня чинить суттєвий вплив на відтворення перекладацького відповідника, але ж не обмежує перекладачів у їх творчих підходах. Нонсенс – явище цікаве, складне та неоднозначне, що передбачає множинність потенційних варіантів для тлумачення та відтворення у мові перекладу. Відсутність одного заданого сенсу та, відповідно, одного варіанту тлумачення закладена автором завдяки словотвору. Одним з широко вживаних словотвірних способів Льюїс Керрол обрав телескопію, у результаті чого в його авторських новотворах «запаковані» два або більше сенсів. Задля полегшення інтерпретування та пояснення творчого задуму автор наводить коментар на сторінках твору. Його гра з сенсами втілюється у перекладах французькою переважно за рахунок калькування структури утворення, але не обмежується ним. У певних випадках перекладачі керуються саме авторським коментарем та відтворюють гру з сенсами, підібравши ті засоби французької мови, які якомога влучнішим чином відтворюють задум автора. Найчастіше у перекладах французькою керролівські лексичні нонсенси відтворено за рахунок телескопії та словоскладання. Не виключеним є також випадки, коли перекладачі застосовують творчий підхід, привносячи в керролівську гру нові сенси, відмінні від авторської інтенції. У ряді випадків перекладацька гра стає набуває настільки специфічних проявів, що сягає за межі читачької уяви. В аналізованих перекладах французькою провідною стратегією перекладачі обрали одомашнення, адже калькування є проявом наближення тексту оригіналу до читачів мовою перекладу. Очуження зафіксовано лише в одному перекладі, що має прояв у перенесенні назв головних героїв вірша у французький переклад без змін або адаптації до мови перекладу.

Ключові слова: лексичний нонсенс, одомашнення, очуження, переклад, перекладач, перекладацький відповідник.

Voronina K. *Jabberwocky* in French Translations. This paper focuses on the specifics of rendering lexical nonsense into the target language. The research is done on the basis of one of the outstanding poems of all times belonging to the genre of nonsense, namely *Jabberwocky* by Lewis Carroll and 12 translations into French. As a result of the research it was established that the interpretation of any nonsensical representation of the lexical level has a significant impact on its reproduction in the target language, but does not limit translators in their creative approaches. We claim that nonsense is an interesting, complex, and ambiguous phenomenon which implies a plurality of potential options for its interpretation, and reproduction in the target language. Lexical nonsense units are deprived of one single sense and thus one single variant of their interpretation due to their word formation. In most cases, Lewis Carroll chose blending, which resulted in coining new words with two or more meanings “packed up” into one word. To make interpretation easier, the author gave his commentaries on the pages of the literary work. In most cases, L. Carroll’s game with meanings is reproduced in French translations by means of calquing the word-formation pattern. In certain cases, translators are guided by the author’s commentary and they select the means of the French language as accurately as possible to reproduce Carroll’s intentions. In most cases, Carroll’s lexical nonsense units are reproduced in the French translations by means of blending and compounding. In some cases, the translators take a creative approach bringing new meanings into Carroll’s game, different from his initial intention. And their game becomes so specific that it goes beyond the reader’s imagination. The translators’ preference to use calque to coin their equivalents is a manifestation of the domestication strategy in most analyzed translations. Only one translator borrowed English nonsensical lexemes to name main characters in his French translation, which we consider to be the manifestation of foreignization strategy.

Key words: domestication, equivalent, foreignization, lexical nonsense, translation, translator.

1. ВСТУП

Стаття є певною мірою продовженням наших досліджень перекладацького відтворення лексичного нонсенсу – явища складного та неоднозначного з одного боку та надзвичайно цікавого та привабливого для практичних та теоретичних розробок з іншого [1, 2, 3]. Так, ми зверталися до особливостей перекладацького відтворення лексичного нонсенсу: здійснювалися спроби проаналізувати особливості перекладацького відтворення лексичного нонсенсу українською з урахуванням структури утворення тієї чи іншої лексичної одиниці в мові оригіналу та в мові перекладу, а також були визначені способи, до яких удавалися українські перекладачі під час роботи над англomовними віршованими творами, які рясніють лексичними нонсенсами [1, 2, 3]. Невирішеними залишаються питання щодо того, яким чином здійснюється перекладацьке відтворення лексичного нонсенсу в інших мовах, які способи перекладу та трансформації використовують перекладачі, чим вони керуються під час утворення перекладацьких відповідників у мові перекладу та яка стратегія – одомашнення чи очуження – превалюватиме в тому чи іншому випадку. М а т е р і а л о м цього дослідження ми обрали відомий вірш *Jabberwocky* видатного митця-засновника жанру нонсенс Льюїса Керрола [11] та 12 перекладів французькою, виконаних Анрі Парісо [16], Маріон Бле, Паскалем д'Одо, Амелі Тома, Каролін Нікола, Гіслен Жюльєн, Флора Коломбе, Крістель Брюне, Анн Софі Марє, Еммелін Фаго, Шарлот Уиторель, Марі Рікебуш [17].

М е т а полягає у встановленні особливостей відтворення перекладацьких еквівалентів англomовних нонсенсних одиниць у французькій мові.

У відповідності до мети дослідження передбачає вирішення ряду з а в д а н ь :

- встановити особливості структури утворення лексичного нонсенсу в рамках віршованого твору, що аналізується;
- схарактеризувати функції, що виконує лексичний нонсенс у віршованому творі;
- визначити особливості формування франкомовних відповідників англomовним лексичним нонсенсним одиницям;
- визначити провідну стратегію, що обрали перекладачі під час відтворення лексичного нонсенсу (доместикація чи форенізація);
- встановити, чи існує взаємозв'язок між структурою утворення нонсенсної лексеми в мові оригіналу та способом її перекладацького відтворення у мові перекладу.

Об'єктом розробки є лексичний нонсенс в рамках віршованого твору мовою оригіналу, предметом – особливості його відтворення у мові перекладу. А к т у а л ь н і с т ь цієї розробки полягає у необхідності комплексного аналізу особливостей утворення лексичного нонсенсу та його

функціонування у художньому творі задля визначення провідних способів його перекладацького відтворення у мові перекладу.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З точки зору перекладознавства лексичний нонсенс належить до безеквівалентної лексики, тобто такої, що не має сталих відповідників у мові перекладу. До особливостей перекладацького відтворення безеквівалентної лексики звертались провідні фахівці перекладознавчої думки: Р. П. Зорівчак, Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй, І. В. Корунець, М. П. Кочерган [5, 6, 7, 8]. Зокрема, звертали увагу на питання класифікації безеквівалентної лексики, виокремлювали способи її перекладацького відтворення у залежності від її типу (Р. П. Зорівчак, Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй, І. В. Корунець, М. П. Кочерган). Щодо лексичного нонсенсу, питання його перекладацького відтворення залишається недостатньо висвітленим, адже велика кількість форм його репрезентації та онтологічні характеристики роблять неможливим, насамперед, однозначний підхід до його інтерпретації в мові оригіналу та, відповідно, до застосування способу перекладу та/або перекладацьких трансформацій у мові перекладу.

Безперечно, наявність одиниць лексичного нонсенсу значним чином ускладнює сприйняття та інтерпретування не тільки тієї чи іншої лексичної одиниці, а й усього художнього твору, до складу якого вони належать. Так, непрозорість морфемного членування та неконвенційність структури утворення тієї чи іншої репрезентації лексичного нонсенсу деавтоматизує сприйняття, а референційно-сигніфікативна невизначеність унеможливує однозначну співвіднесеність з тим чи іншим об'єктом/предметом позамовного оточення в мові оригіналу, що в свою чергу робить неможливим однозначну референційну співвіднесеність його відповідника у мові перекладу. Отже, з одного боку, лексичний нонсенс чинить перепони для перекладацької діяльності, а з іншого боку слугує стимулом, поштовхом для творчої активності, для своєрідного змагання у перекладацькій майстерності.

Якщо розглядати переклад нонсенсу з позиції провідної проблеми перекладознавства – проблеми перекладності/неперекладності – то наявність лексичних нонсенсів у художньому тексті робить цей текст неперекладним. У широкому сенсі зазвичай під неперекладними одиницями/висловленнями/текстами розуміють такі, яким неможливо віднайти еквіваленти в іншій мові [13, 19]. Але ж з іншого боку, зростаюча кількість перекладів художніх творів свідчить про можливість здійснення перекладацького відтворення навіть неконвенційних лексичних одиниць: «... там, де є думка та її лінгвістичне оформлення завжди є можливість або потенціал для перекладу» [19]. Перекладацьке відтворення

будь-якої нонсенсної одиниці здійснюється на основі тих функцій, які вона виконує в художньому тексті оригіналу: «Засоби мови перекладу слугують не для копіювання формальних особливостей мови оригіналу, а для передачі функцій, які виконують одиниці оригіналу» [9]. Отже, вивчення особливостей перекладу нонсенсу з позиції функціонального підходу доводить те, що він передбачає множинність (потенційно необмежену) варіантів його відтворення у мові перекладу.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

До початку аналізу результатів власного дослідження наведемо оригінальний текст вірша та схарактеризуємо його зміст:

"Twas brillig, and the slithy toves
Did gyre and gimble in the wabe:
All mimsy were the borogoves,
And the mome raths outgrabe.

"Beware the Jabberwock, my son!
The jaws that bite, the claws that catch!
Beware the Jubjub bird, and shun
The frumious Bandersnatch!"

He took his vorpal sword in hand;
Long time the manxome foe he sought—
So rested he by the Tumtum tree
And stood awhile in thought.

And, as in uffish thought he stood,
The Jabberwock, with eyes of flame,
Came whiffing through the tulgey wood,
And burbled as it came!

One, two! One, two! And through and through
The vorpal blade went snicker-snack!
He left it dead, and with its head
He went galumphing back.

"And hast thou slain the Jabberwock?
Come to my arms, my beamish boy!
O frabjous day! Callooh! Callay!"
He chortled in his joy.

"Twas brillig, and the slithy toves
Did gyre and gimble in the wabe:
All mimsy were the borogoves,
And the mome raths outgrabe. (Jabberwocky
by Lewis Carroll) [11]

З точки зору сюжету, вірш можна назвати «відповіддю літератури жанру нонсенс на поему англосаксонського епосу Беовульф» [18]. «Приховуючись за чудернацькою мовою», в основі сюжету лежить «вочевидь проста історія про добро та зло» [15]. Син залишає домівку та іде на пошуки жахливого

монстру – the Jabberwock. Подолавши труднощі, що на нього чекали під час подорожі, проявивши мужність та хоробрість, він святкує перемогу над ворогом та, тріумфуючи, повертається додому.

Мова вірша відрізняється неймовірно кількістю вигаданих автором лексичних одиниць, які ми відносимо до категорії лексичного нонсенсу. Л. Керрол створює власні лексичні одиниці на позначення істот, до того незвичайних та фантастичних, що їх навіть складно уявити. Але водночас, неможна недооцінювати ту гру з сенсами, яку покладено в основу його вигадувальних та експериментів з мовою. Відомий як філософ, логік та математик, Л. Керрол кожному з власних лексичних одиниць робить позбавленою одного заданого сенсу, що в свою чергу уможливорює безкінечне породження сенсів. Його лексеми «подібно до математичного символу» допускають «безкінечну множинність підстановок» [4], що приводить як до потенційно необмеженої кількості їх інтерпретацій, так і до множинності варіантів їх перекладацького відтворення у мові перекладу.

Одним з словотвірних способів, до яких часто вдається Л. Керрол задля створення гри з сенсами, є телескопія – утворення нових лексем за рахунок поєднання двох або більше морфем або довільних сегментів узуальних лексем. Л. Керролу належить й термін, що позначає ці одиниці – «слова-портмоне» (portmanteau words), тобто слова «у два відділка, в яких наче запаковані два різних значення» [11]. Одиниця на позначення головного героя – жахливого монстра **Jabberwocky** є результатом телескопічного поєднання двох компонентів: першим компонентом є узуальна одиниця *Jabber* – 1) балаканина 2) бурмотання; белькотання 3) тарабарщина, а другим – випадок авторської орфографії узуальної одиниці *wacky* – ексцентричний; дивакуватий; безглуздий, ідіотський [10]. Звернемо увагу на те, як перекладачі відтворили назву головного персонажа:

Переклад Маріон Бле	Переклад Паскаля д'Одо	Переклад Амелі Тома	Переклад Каролін Нікола	Переклад Гіслен Жюльєн	Переклад Флора Коломбе
<i>Balbuvracie</i>	<i>Baragouoquex</i>	<i>Barjagoree</i>	<i>Barjagouinages</i>	<i>Charabioquex</i>	<i>Charabioquex</i>

Переклад Крістель Брюне	Переклад Анн Софі Марс	Переклад Еммелін Фаго	Переклад Шарлот Уиторель	Переклад Марі Рікебуш
<i>Dragorrhéique</i>	<i>Folcaquetterie</i>	<i>Laiussabirique</i>	<i>Le Charabiore</i>	<i>Le Jargouineur</i>

Як бачимо з наведених відповідників, перекладачі демонструють розмаїття підходів до утворення еквівалентів. Так, відповідники Паскаля д'Одо, Амелі Тома, Каролін Нікола та Марі Рікебуш **Baragouoquex**, **Barjagoree**, **Barjagouinages** та **Le Jargouineur** можна зіставити з узуальними одиницями французької мови: *baragouin* (m) – 1) неправильне мовлення, викривлена мова, незрозуміла мова, 2) чужа мова, тарабарщина або ж *baragouineur* – той, хто говорить ламаною мовою [10]. Отже, вказані перекладачі відтворили французькою гру з сенсами, закладену Л. Керролом.

Відповідники *Charabioqueux, Charabioqueux* та *Le Charabiore*, запропоновані Гісленом Жюльєн, Флорою Коломбе та Шарлот Уиторель створюють свою гру сенсами, нагадуючи водночас такі узуальні одиниці: *carabe (m)* – жужелиця (жук), *charibotée (f)* – велика кількість, куня, *chariot (m)* – 1) віз, фура [10]. Можемо припустити, що завдяки їх відповідникам істота отримує ознаки жука, що має величезний розмір.

Відповідник Крістель Брюне *Dragorrhéique* містить фрагмент узуальної одиниці *dragon* – дракон [10], що свідчить про схожість її істоти з драконом.

Аналіз структури утворення *Folcaquetterie* Анн Софі Марє не виключає, що його утворено на основі *falconidés* – соколині [10] шляхом довільного усичення фрагменту *falco* та довільної перестановки букв *a* та *o* – *folca*. Отже, в її перекладацькому відтворенні ця дивна істота може нагадувати птаха.

Дещо складніше зрозуміти інтенцію перекладачів Маріон Бле та Еммелін Фаго – їх відповідники *Balbuvracie* та *Laiussabirique* важко зіставити з узуальними одиницями французької мови. Навіть, важко зробити однозначне припущення щодо структури їх утворення. Вказані відповідники можуть лише вражати читацьку та дослідницьку увагу незвичністю структури та перекладацькою майстерністю, створюючи безкінечні можливості для породження нових сенсів.

Лише в одному перекладі маємо випадок невідтворення лексичної одиниці під час перекладу – Анрі Парісо залишає у французькому тексті англійські назви всіх головних персонажів: *Jabberwock, l'oiseau Jubjube, Bandersnatch*. Цим він зберігає для франкомовних читачів колорит одиниць мови оригіналу, занурюючи їх у світ керролівської казки.

Але ж у більшості випадків бачимо наявність франкомовних еквівалентів англійських лексичних нонсенсів. Одним з способів відтворення нонсенсів оригіналу стало утворення телескопічних одиниць, які в свою чергу калькують лексему вірша оригіналу. Майже одноголосним перекладацьким рішенням виявився еквівалент одному з новотворів Льюїса Керрола, що увійшов до словника з позначкою «складено Л. Керролом» – одиниці *galumph*. З точки зору структури, вона складається з фрагментів двох одиниць – *gallop* та *triumph* – та позначає *to move with a clumsy and heavy tread* [14]. Переклади 6 перекладачів (Анрі Парісо, Маріон Бле, Каролін Нікола, Гіслен Жюльєн, Флора Коломбе, Крістель Брюне) мають *galomphant*, у складі якого легко розпізнати *galoper* (1) скакати, мчати голопом, 2) мчати, стрибати, 3) поспішати) та *triumpher* (1) тріумфувати перемогу, здобути блискучу перемогу, тріумфувати) [10]. Відповідник Анн Софі Марє *galolomphant* відрізняється від наведених вище лише орфографією – подвоєною приголосною *-l* всередині лексеми; відмінність еквіваленту Паскаля д'Одо та Марі Рікебуш *galomphalement* полягає у належ-

ності до іншої частини мови: словотвірний суфікс *-ment* вказує на належність їх одиниці до прислівників; а відповідник Амелі Тома *galtromphit* вказує на його належність до дієслів 2 групи, яке вжито у формі *Passé simple* – минулого часу, що використовується лише у письмовому мовленні.

Проаналізуємо відповідники ще однієї лексичної одиниці *frumious*. Керролівська лексема є результатом телескопічного словотвору, вона складається з фрагментів двох лексем *fuming* – 1) який димить 2) який дає пари, випари 3) розсерджений, розлючений та *furious* – 1) розлючений, розлютований; лютий, шалений [10]. У перекладах Анрі Парісо та Паскаля д'Одо маємо відповідник *frumieux*, що повністю калькує лексему оригіналу: *frumieux = furieux* (розлючений, шалений) + *fumeux* (1) який димить, 2) хмільний, міцний, 3) неясний, туманний сумбурний [10]). Перекладацький відповідник повністю зберігає авторську структуру, інтенцію та, навіть, наближається до фонетичного оформлення лексеми оригіналу.

Відповідник Амелі Тома *coléfurbioux* так само є телескопічним поєднанням двох узуальних лексем: *colère* – гнів та *furieux* – розлючений, що так само є чудовим прикладом збереження авторського задуму. Однак, наведений відповідник втрачає відтінок значення, яке приховувалося в авторському *frumious* – невідтвореним залишається компонент значення елементу *fuming* – 1) який димить 2) який дає пари, випари 3) розсерджений, розлючений.

Ще одним із способів утворення перекладацьких відповідників стало словоскладання. Проаналізуємо перекладацькі рішення керролівської одиниці *brillig*, сенс якої стає зрозумілим завдяки коментарю, наведеному автором вустами Шалама-Балама на сторінках відомої казки «Аліса в Задзеркаллі»: «*brillig* означає четверту годину по полудні – час, коли ви починаєте смажити страви на вечерю» [11]. Не викликає сумнівів, що перекладачі французькою керувалися авторськими підказками. Так, Анрі Парісо та Маріон Бле пропонують *grilheure*, що є поєднанням *gril (m)* – 1) гриль, рашпер, грати (для смаження); жаровня та *heure* – 1) година, 2) час [10]. Отже, їх відповідник відтворює відтінки «час» та «смажити». Подібне рішення пропонують Флора Коломбе та Марі Рікебуш: *heurdine* та *dinheure*, відповідно. Обидва відповідники містять *heure* – 1) година, 2) час та *dîner* – 1) вечеря. Зберігаючи значення «час» та «вечеря», відповідники не відтворюють відтінку «смажити».

До словоскладання удавалися й у випадку відтворення характеристики персонажу. Задля позначення одного з головних персонажів вірша автор вигадав одиницю *Bandersnatch*. Вірогідно, це швидка істота з щелепами, що хапають, здатна витягувати шию [12]. Не виключено й те, що компонент *Bander* – архаїчна форма 'leader' – «лідер, керівник» – наділяє істоту здатністю полювати на голо-

ву/керівника/вожака якоїсь групи/угруповання/ зграї. В одному з французьких відповідників збережено здатність істоти хапати усе, що оточує – відповідник *Toutattrappe* Паскаля д'Одо складається з *tout* – 1) *увесь, вся, все, всі* + форма 3 особи однини теперішнього часу дієслова *attraper* – 1) *піймати, схопити, ловити* [10]. А відповідник Шарлот Уиторель *Tournecou* наділяє героя зовсім іншими характеристиками, залишаючи поза увагою те, що заклад автор. *Tournecou* складається з *Tourne* – 3 особа однини теперішнього часу дієслова *tourner* – 1) *вертити, крутити* та *cou* – *шия*. Отже, здається, її істота позбавлена войовничих характеристик, що не можуть не розпізнати франкомовні читачі.

Не можемо залишити поза увагою перекладацькі відповідники ще однієї з лексем на позначення одного з персонажів – птаха *Jubjub*. У вірші не міститься якихось ознак птаха, що могли б надати підказку стосовно його характеристики, але ж міститься застереження: *Beware the Jubjub bird* – *стерезися птаха Jubjub*. Тож, вірогідно, він є жахливим, таким, що представляє чималу загрозу. Погляди перекладачів французькою з цього приводу дещо розділилися. Анрі Парісо залишив англomовну лексему без змін – *Jubjub*, що залишає франкомовним читачам простір для відтворення власних сенсів. Відповідник Гіслен Жюльєн та Марі Рікебуш *Jujube* з одного боку, співвідноситься з оригінальною авторською одиницею *Jubjub*, а з іншого є узуальною лексемою французької мови, що позначає 1) *плід зизіфуса; ююба; «китайський фінік», 2) таблетка від кашлю з присмаком ююби*. Відповідники Маріон Бле *l'oiseau Pioupiou* та Паскаля д'Одо *Pioupioule* є відображенням ономапопеї *piou piou*, що зазвичай вживається на позначення писку курча. Рішення Амелі Тома – птах *Picpic* – утворене від узуальної *pic (m)* – *дятел*, а відповідник *Piafpiaf* Крістель Брюне є двократним повтором *piaf (m)* – *горобець*. Наведені рішення є проявом творчого підходу до відтворення перекладацьких відповідників; можливо, дещо сміливим рішенням, що додає віршу іронічного ставлення як до головного героя, так і до серйозності та важливості його подвигу.

4. ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження ми дійшли таких висновків. Насамперед, нонсенс – цікаве та привабливе явище, що заохочує переклада-

чів до власних експериментів з мовою. У випадку з аналізованим віршем інтерпретація тієї чи іншої нонсенсної одиниці здійснюється переважно на основі структури утворення, а також з опорою на коментарі, які наводить сам автор устами персонажу. Інтерпретація тієї чи іншої репрезентації лексичного нонсенсу чинить вплив на те, яке саме перекладацьке рішення обрано та, відповідно, який словотвірний спосіб може бути використаним задля утворення перекладацького відповідника. Найуживанішими словотвірними способами, що використали перекладачі задля утворення власних відповідників, виявилися телескопія та словоскладання. За рахунок зазначених словотвірних способів перекладачам вдалося відтворити авторський задум, «запакувавши» в одну лексему два або більше сенсів. Структура утворення лексичної одиниці оригіналу має вплив на те, який словотвірний спосіб обирають перекладачі задля утворення власних відповідників, але не у всіх випадках має місце калькування словотвірного способу. У ряді випадків гра зі сенсами у мові перекладу відтворюється за рахунок способів, відмінних від оригіналу. Стосовно провідної перекладацької стратегії, в аналізованих перекладах переважає одомашнення, адже застосування калькування свідчить про намагання наблизити текст до читацького сприйняття мовою перекладу. Лише в одному перекладі назви головних персонажів залишаються невідтвореними; припускаємо, що тенденції перекладача до очуження можна пояснити його дбайливим ставленням до оригінального твору та прагненням перенести у мову перекладу специфіку та колорит мови оригіналу. Слід звернути увагу й на той підхід, що застосовують перекладачі до роботи з текстом англomовного твору. Завдяки їх творчому підходу персонажі вірша стають наділеними характеристиками, що відрізняються від авторського задуму. Відповідно, вірш у мові перекладу отримує нове звучання. Таке розмаїття перекладацьких варіантів є ще одним доказом того, що нонсенс є відсутністю одного заданого сенсу та, відповідно, можливістю потенційно безкінечного утворення нових сенсів.

До перспектив подальших досліджень належить більш детальне вивчення особливостей перекладацького відтворення лексичного нонсенсу у віршованих творах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вороніна, К. В. (2013). Особливості перекладу лексичного нонсенсу: вплив інтерпретації на вибір перекладацького відповідника. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць*, 668, 201–210.
2. Вороніна, К. В., & Валійова, Т. Б. (2017). *Jabberwocky* українською. *Нова філологія. Збірник наукових праць*, 69, 34–41.
3. Вороніна, К. В. (2018). Провідна стратегія відтворення лексичного нонсенсу: одомашнення чи очуження? *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація*, 1(2), 111–116.
4. Демурова, Н. М. (1978). Эдвард Лир и английская поэзия нонсенса. *Topsy-Turvy World, English Humor in Verse*, 5–22. Retrieved from <http://www.limericks.narod.ru/lear.htm>.
5. Зорівчак, Р. П. (1989). *Реалії і переклад. На матеріалі англomовних перекладів української прози*. Львів: Вид-во при

Львів. держ. ун-ті.

6. Кияк, Т. Р., Науменко, А. М., & Огуй, О. Д. (2008). *Перекладознавство (німецько-український напрям)*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».
7. Корунець, І. В. (1986). *Теорія і практика перекладу*. Київ: Вища школа.
8. Кочерган, М. П. (1999). До питання про безеквівалентну лексику і лакуни та способи їх компенсації. *Проблеми зіставної семантики. Збірник статей за доповідями Міжнародної наукової конференції з проблем зіставної семантики*, 42–45.
9. Ребрій, О. В. (2016). *Вступ до перекладознавства : конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.
10. АBBYY Lingvo x 3 : Словарь. (2008). [Electronic resource], 14.0.0.715.
11. Carroll, L. (n.d.). *Through the looking-glass*. Retrieved from <http://www.gutenberg.org/files/12/12-h/12-h.htm>.
12. Carroll, L. (n.d.). *The hunting of the Snark: An agony in eight fits*. Retrieved from <https://www.gutenberg.org/cache/epub/13/pg13-images.html>
13. Cui, J. (2012) Untranslatability and the method of compensation. *Theory and practice in language studie* 2(4), 826–830.
14. Dictionary by Merriam-Webster. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com>
15. Jabberwocky Summary & Analysis. Retrieved from <https://www.litcharts.com/poetry/lewis-carroll/jabberwocky>
16. Jabberwocky Variations. (by Henri Parisot). Retrieved from <http://www76.pair.com/keithlim/jabberwocky/translations/french2.html>
17. Jabberwocky de Lewis Carroll en français. Retrieved from <https://angellier-biblio.univ-lille3.fr/ressources/jabberwockytraduction.html>
18. Tearle, O. A Short analysis of 'Jabberwocky' by Lewis Carroll. Retrieved from <https://interestingliterature.com/2016/01/a-short-analysis-of-jabberwocky-by-lewis-carroll/>
19. Uliana, E. Is there such a thing as untranslatability? Retrieved from <https://medium.com/@elton.uliana.17/is-there-such-a-thing-as-untranslatability-90a50c6c186>

REFERENCES

1. АBBYY Lingvo x 3: Слова [Electronic resource]. Iss. 14.0.0.715.
2. Carroll, L. The hunting of the Snark: An agony in eight fits. Retrieved from <https://www.gutenberg.org/cache/epub/13/pg13-images.html>
3. Carroll, L. Through the looking-glass. Retrieved from <http://www.gutenberg.org/files/12/12-h/12-h.htm>.
4. Cui, J. (2012) Untranslatability and the method of compensation. *Theory and Practice in Language Studies*, 2(4), 826–830.
5. Demurova, N. M. (1978). Jedvard Lir i anglijskaja poezija nonsensa [Edward Lear and English poetry of Nonsense]. *Topsy-Turvy World, English Humor in Verse*, 5–22. Retrieved from <http://www.limericks.narod.ru/lear.htm>. (in Russian)
6. Dictionary by Merriam-Webster. Retrieved from <https://www.merriam-webster.com>
7. Jabberwocky de Lewis Carroll en français. Retrieved from <https://angellier-biblio.univ-lille3.fr/ressources/jabberwockytraduction.html>
8. Jabberwocky Summary & Analysis. Retrieved from <https://www.litcharts.com/poetry/lewis-carroll/jabberwocky>
9. Jabberwocky Variations. (by Henri Parisot). Retrieved from <http://www76.pair.com/keithlim/jabberwocky/translations/french2.html>
10. Kocherhan, M. P. (1999). Do pytan'nia pro bezekvivalentnu leksyku i lakuny ta sposoby yikh kompensatsii [To the issues of non-equivalent words and ways of their compensation]. *Problemy zistavnoi semantyky. Zbirnyk statei za dopovidiamy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii z problem zistavnoi semantyky* [Problems of comparative semantics. Collection of papers], 42–45. (in Ukrainian)
11. Korunets, I. V. (1986). *Teoriia i praktyka perekladu [Theory and practice of translation]*. Kyiv: Vyscha shkola. (in Ukrainian)
12. Kyiak, T. R., Nauhenko, A. M., & Ohui, O. D. (2008). *Perekladoznavstvo (nimetsko-ukrainskyi napriam) pidruchnyk [Translation studies (from German into Ukrainian) textbook]*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyj tsentr «Kyiv's'kyj universytet». (in Ukrainian)
13. Rebrii, O. V. (2016). *Vstup do perekladoznavstva: konspekt lektsii dlia studentiv osvithno-kvalifikatsiinoho rivnia «Bakalavr» fakultetu inozemnykh mov [Introduction to translation studies]*. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. (in Ukrainian)
14. Tearle, O. A Short analysis of 'Jabberwocky' by Lewis Carroll. Retrieved from <https://interestingliterature.com/2016/01/a-short-analysis-of-jabberwocky-by-lewis-carroll/>
15. Uliana, E. Is there such a thing as untranslatability? Retrieved from <https://medium.com/@elton.uliana.17/is-there-such-a-thing-as-untranslatability-90a50c6c186>
16. Voronina, K. V. (2013). Osoblyvosti perekladu leksychnoho nonsensu: vplyv interpretatsii na vybir perekladatskoho vidpovidnyka [Specifics of rendering lexical nonsense: impact of interpretation on selection of translator's equivalent]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: zbirnyk naukovykh prats [Messenger of Chernivtsi University]*, 668, 201–210. (in Ukrainian)
17. Voronina, K. V. (2018). Providna stratehiia vidtvorennia leksychnoho nonsensu: odomashnennia chy ochuzhennia? [Leading strategy in rendering lexical nonsense: domestication or foreignisation?]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Perekladoznavstvo ta mizhkulturna komunikatsiia [Messenger of Kherson University]*, 1(2), 111–116. (in Ukrainian)
18. Voronina, K. V., & Valiiova, T. B. (2017). Jabberwocky Ukrainskoiu [Jabberwocky in Ukrainian]. *Nova filolohiia. Zbirnyk naukovykh prats [New philology. Journal of articles]*, 69, 34–41. (in Ukrainian)

19. Zorivchak, R. P. (1989). *Realii i pereklad. Na materiali anhlomovnykh perekladiv ukrainskoi prozy [Culture-specific concepts and translation. Based on Ukrainian prose transitions into English]*. Lviv: Vyd-vo pry L'viv. derzh. un-ti. (in Ukrainian)

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Kamilla Voronina – PhD, Associate Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: k.voronona@karazin.ua; ORCID: [0000-0002-9346-1847](https://orcid.org/0000-0002-9346-1847); GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=DbrmmyoAAAAJ&hl=ru>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Kamilla_Voronina

УДК 811.111:811.161.2]255.4:82-192

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-05

Особливості підходу П. Лоу до перекладу пісень (на матеріалі мюзиклу «Мері Поппінс»)

Вороніна К. В.

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: k.v.voronina@karazin.ua; ORCID: [0000-0002-9346-1847](https://orcid.org/0000-0002-9346-1847); GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=DbrmmyoAAAAJ&hl=ru>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Kamilla_Voronina

Чебанова А. В.

студентка другого курсу магістратури кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: chebanova.nastya@gmail.com

(Харків)

Стаття присвячена особливостям перекладацького відтворення пісень. Розглянуто підходи до перекладу пісень, зокрема підхід П. Лоу, згідно з яким виокремлюються п'ять критеріїв оцінки перекладу. Детально схарактеризовано кожний із критеріїв: ритм, що передбачає збереження точної кількості складів у рядку чи куплеті та диктує, яким чином буде відтворено перекладений текст; рима, або повторення кінцевих звуків, слів або віршованих рядків; природність, що досягається через ефективний та природний для цільової мови порядок слів; правильність відтворення змісту оригіналу, що визначається кількістю трансформацій, які текст зазнає при перекладі; та співучість – критерій, що визначає поєднуваність даного тексту із мелодією. Виділено проблему досягнення задовільної рівноваги між елементами. У цьому випадку Лоу припускає певну гнучкість у прийнятті перекладацьких рішень. Відповідно до встановлених мети та завдань у ході дослідження було проведено аналіз текстів пісень із музичного фільму за визначеними Лоу критеріями, щоб встановити ступінь правильності передачі оригінального тексту в різних аспектах, таких як відтворення рими, ритму, змісту та природності, а також пояснити, що саме мотивувало рішення перекладача. Виявлено відмінності у способах римування, використаних у вихідному та цільовому тексті. Наведено приклад перекладу ономапої зі збереженням природності цільового тексту. Запропоновано спосіб компенсації меншої кількості складів подовженням голосних при виконанні пісні. Пояснюються розбіжності у відтворенні змісту оригіналу, зокрема характеру персонажів. Результати аналізу підтверджують ідею про те, що пісні є специфічним типом текстів, які потребують особливого підходу, а різні модули, наявні в піснях, розкривають свій повний потенціал, якщо розглядати їх у поєднанні один з одним. Особливості перекладу пісень продемонстровані на прикладі мюзиклу «Мері Поппінс» 1964 року та його українського дубляжу версії студії «Так Треба Продакшн».

Ключові слова: аналіз перекладу, кінопереклад, мюзикл, переклад пісень, слова пісень, художній переклад.

Voronina K., Chebanova A. Specifics of P. Low's pentathlon approach to song translation (based on a musical "Mary Poppins"). The article is dedicated to the particularities of song translation. Approaches to the translation of songs are considered, in particular P. Low's pentathlon approach, according to which there are five criteria for evaluating song translations. Each of the criteria is described in detail: rhythm, which involves maintaining the exact number of syllables in a line or verse and dictates how the translated text will be sung; rhyme, or repetition of final sounds, words or verses; naturalness, which is achieved through an effective and natural for the target language word order; fidelity to the original text, which is determined by the number of transformations that the text undergoes during translation; and singability is an aspect that determines the compatibility of a given text with a melody. The problem of achieving a satisfactory balance between the elements is highlighted. In this case, Low explains that the specifics of the genre allow for some flexibility in making translation decisions. According to the aims and tasks of the study, the lyrics of the musical film are analyzed against the criteria defined by Low's approach to determine the degree of fidelity to the original text in various aspects, such as rhyme, rhythm, sense and naturalness, and to explain what motivated the translator's decisions. Differences in the types of rhyming used in the source and target text are revealed. An example of

onomatopoeia translated by preserving the naturalness of the target text is provided. A method of compensating for a smaller number of syllables by lengthening vowels when performing a song is proposed. The differences characterization between the original and the translated text are explained. The results of the analysis confirm the idea that songs are a specific type of lyrics that require a special approach, and the various semantic sources involved in the songs reveal their full potential when viewed in combination with each other. The particularities of song translation are demonstrated on the examples from the musical "Mary Poppins" (1964) and its Ukrainian dub made by the studio "Tak Treba Production".

Key words: film text translation, literary translation, musical film, song lyrics, song translation, translation analysis.

1. ВСТУП

Переклад музичних текстів – це вибагливе мистецтво, що, на відміну від інших видів перекладу, вимагає врахування багатьох специфічних аспектів та обмежувальних елементів, таких як рими, внутрішньотекстові повтори, наголоси, кількість складів та навіть певні технічні аспекти. На сьогоднішні дослідження особливостей перекладу пісень займалася велика кількість європейських та американських дослідників (Г. Голомб, П. Лоу, Ю. Франзон, Д. А. Нолл-Обіол, Д. Горлі, М. Гарсія Гато, Б. Карпі), і нещодавно ця тема почала цікавити і вітчизняних дослідників. Актуальність нашого дослідження полягає у новизні такої сфери, як переклад пісень, та популяризації жанру мюзиклу.

Об'єкт дослідження представлений особливостями відтворення рими та ритму пісенного тексту при перекладі, а також аспектів, притаманних мюзиклу «Мері Поппінс», а саме: переклад власних імен, переклад ономапоєї, лексичного нонсенсу та збереження характеристики персонажів при перекладі пісень. Предметом є перекладацькі способи та трансформації, за допомогою яких відтворюються ці аспекти.

Мета дослідження полягає в оцінці перекладу пісень із кіномюзиклу «Мері Поппінс». Для досягнення поставленої мети були поставлені такі завдання:

- 1) розглянути особливості пісенного жанру;
- 2) окреслити критерії, визначені П. Лоу;
- 3) проаналізувати переклад пісенних текстів та способів їх відтворення за визначеними критеріями.

Матеріалом було обрано англомовний кіномюзикл «Mary Poppins» (Walt Disney Pictures, 1964 р., композиторів Річарда Шермана, Роберта Шермана, Ірвіна Костела) та його дубляж українською мовою версії студії «Так Треба Продакшн».

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Пісня характеризується мультимодальністю, оскільки складається з кількох семіотичних ресурсів, таких як тексти, музика, звукові ефекти, жести, міміка, хореографія, декорації та реквізит, які у поєднанні один з одним сприяють створенню смислу [11]. Аналіз пісень нерозривно від контексту є основною складовою функціонального підходу до оцінки перекладів пісень Ю. Франзона [7]. Однак, на нашу думку, концепція П. Лоу становить більший

інтерес, оскільки фокусується саме на відтворенні текстових властивостей пісні.

Лоу визначає пісню як «словесно-музичний гібрид» [10, с. 229]. Пісні можуть існувати самі по собі, їх також можна знайти в операх, мюзиклах, театральних постановках, вони широко використовуються на святах, релігійних обрядах, у фільмах тощо. Враховуючи значну роль, яку відіграють пісні в нашому житті, дивно, що їх перекладу не приділяється належної уваги. На сьогодні не існує ні систематичного підходу до перекладу пісень, ні широко розповсюджених спроб його дослідити.

На думку Лоу, одна з великих проблем перекладу пісень полягає у пошуку балансу між основними критеріями, які дуже часто суперечать один одному [9, с. 191]. Це відображено у його підході до оцінки перекладів пісень – так званий *Pentathlon Approach*. Для нього перекладачі пісень схожі на олімпійських п'ятиборців: відповідно до того, як атлети змагаються у п'яти видах спорту, він виділяє п'ять критеріїв, яким повинен відповідати переклад пісні. Ці п'ять критеріїв – ритм, рима, природність, правильність відтворення змісту оригіналу та співучість – не схожі між собою, і перекладачі дуже часто стикаються з проблемою досягнення задовільної рівноваги між ними. Проаналізуємо їх детальніше.

Будь-яка пісня має свій *ритм*, створений композитором, і, відповідно, текст перекладу має відповідати вже існуючому ритму. У контексті пісень ритм пов'язаний не лише з кількістю складів, а й з наголосом і довжиною нот. Лоу стверджує, що переклад пісні потребує не копії метричної форми вірша з тексту оригіналу, а відповідності музиці [9, с. 198]. Це не означає, що підрахунок складів не має значення, але окрім цього перекладачу потрібно зберігати постійну кількість голосних та приголосних звуків. Такий підхід передбачає певну гнучкість: перекладач може додавати або віднімати склади.

Важливо враховувати і просодичну відповідність мелодії, тобто елементи просодики: темп, тон, наголос, інтонацію – універсальні мовленнєві явища, які проявляються у співі в стилізованому та керованому вигляді. Фонетична придатність є особливо актуальною проблемою для перекладу пісень, оскільки забезпечує те, щоб голосні та приголосні було відносно легко вокалізувати. Перекладачі мають відтворити наголос на складі там, де він падає в оригінальному тексті [9, с. 198].

Музика, тобто супровід текстів, є необхідним компонентом пісень, і вона створює певні обмеження для перекладачів, що беруться за переклад цих текстів. Якість виконання за своєю важливістю є фундаментальною: співаки повинні мати можливість виконувати пісні своєю рідною мовою, не намагаючись вимовити слова, а цільова аудиторія повинна мати можливість їх зрозуміти. Тому гібридність пісень і, зокрема, їх нерозривний зв'язок з музикою, роблять їх чимось іншим, ніж «просто» написаний текст.

Снівучість. Цей критерій (як і правильність відтворення оригіналу) залишається доволі неоднозначним. Його можна визначити, як просодичний і поетичний збіг, або навіть вільно, як практичний термін, щоб підсумувати все, що змушує слова та музику функціонувати разом у пісні [14]. Перекладачі пісень для різних засобів масової інформації – друкованих пісень, субтитрів та співаного виконання, популярних записів, театру чи гімнів – вирішують зберегти різні аспекти характеру вихідної пісні. Різноманітність рішень, які вони в кінцевому підсумку приймають, можна розглядати як доказ того, що доступні відносно різні варіанти та рівні для досягнення співучості як при написанні, так і при перекладі пісень.

Основний зміст пісні. У цьому відношенні перекладач виконує свій обов'язок перед автором оригіналу. У звичайних текстах значення слів відіграють першорядну роль, тоді як у піснях перекладач може більш вільно передавати оригінальний зміст. Це робиться для того, щоб узгодити кількість складів у відповідності з мелодією. Хоча своїм підходом Лоу і натякає на важливість змісту пісні, саме «зміст» не завжди є найважливішим аспектом, а відтворення семантики пісні часто передбачає компроміси, зумовлені обмеженнями, що виникають через гібридний характер пісень [9, с. 184]. Очевидно, що при перекладі пісні не можна домогтися суворої вірності оригіналу і що доводиться допускати певні вольності, хоча б з міркувань музичності.

Природність. Цей компонент стосується, насамперед, порядку слів, природного для адресанта [9, с. 195]. Іншим аспектом природності є передача культурних особливостей. Залежно від контексту та типу посилання, його можна перекласти буквально і, якщо це можливо, додати пояснення («очуження»), що, однак, є неможливим через специфіку жанру, або «одомашнення» посилання [13, с. 216]. У будь-якому випадку переклад пісні повинен адекватно донести своє повідомлення з першого прослухування, оскільки неприродність вимагає від слухача додаткових і непотрібних зусиль для розуміння.

Рима отримується шляхом повторення кінцевих звуків слів або віршованих рядків. Це помітно для аудиторії мови оригіналу, а також видно аудиторії, яка говорить цільовою мовою. У перекладі пісень, як і у перекладі поезії, треба передати не лише зна-

чення, але й поетичні властивості тексту. Крім того, у мюзиклах також слід враховувати саму музику, що дещо ускладнює роботу над перекладом. У зв'язку з цим Лоу виступає за гнучкість і рекомендує, щоб рими не з'являлися в тих самих місцях або з тією ж частотою, що й у вихідній пісні. Ті самі фонематичні комбінації не обов'язково розміщуються в кінці кожного рядка.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У нашому дослідженні ми розглянули, в якій мірі переклад пісень із кіномюзиклу «Мері Поппінс» відповідає критеріям П. Лоу: ритму, рими, правильності відтворення оригіналу, природності та співучості.

Розглянемо такий приклад:

All from / Tuppence prudently, thriftily, / frugally invested in the... [6]

Ось що / Роблять правильно, зважено / вкладені два пенси наші [3]

У цих рядках за допомогою наближеного перекладу було підібрано відповідники, що підходять за ритмом мелодії, темпом і тоном, яким вимовляються ці слова. Оскільки *thriftily* та *frugally* є синонімами, перекладач замінив одне з них на *вкладені*. Також слід відмітити повчальний тон оригіналу: на кожному слові робиться акцент, ніби це доросла людина дає настанови дитині. При перекладі цей повчальний тон було збережено.

It's supercalifragilisticexpialidocious / Even though the sound of it is something quite atrocious / If you say it loud enough, you'll always sound precocious / Supercalifragilisticexpialidocious! [6]

Це суперкаліграмотамохитромудронічно / Може хтось і скаже вам, що це звучить комічно / Та промовте голосно, виразно і публічно / Суперкаліграмотамохитромудронічно! [3]

Труднощі в цьому куплеті були зумовлені перекладом нонсенсної одиниці *supercalifragilisticexpialidocious* таким чином, щоб переклад не вибивався із ритму та римувався з іншими рядками. Це вигадане слово, яке неможливо однозначно зіставити із конкретним об'єктом чи поняттям, окрім характеристики, що дається в цій пісні – «слово, яке говорять, коли не знаєш, що сказати», – тому перекладач мав більшу свободу для прийняття рішень [1]. У цьому випадку нонсенсну одиницю було перекладено шляхом розкладання слова на морфеми та їх заміною на ті, що підходять за кількістю складів. Таким чином, цей нонсенс укладається в мелодію пісні, і його легко проспівати.

У другому рядку було використано контекстуальну заміну: *atrocious* було перекладено як *комічно*. Ця лексична одиниця не має такого ж сильного негативного забарвлення, як *atrocious*, проте вона дає змогу зберегти монориму (*мудронічно* – *комічно* – *публічно*) та кількість складів у рядку.

Cynthia's dashing; Vivian's sweet / Stephanie's smashing, Priscilla's a treat [6]

Синтія краля, Вівіан *теж* / Стефані з пам'яті ти не *зітреш* [3]

У прикладі вище можна побачити, як відрізняються способи римування в оригіналі та в перекладі. У першому випадку простежується перехресне римування (*dashing, sweet – smashing, treat*), тоді як у перекладі цей патерн відображено не повністю: римуються лише умовні другий та четвертий рядки. Ім'я *Priscilla* вилучили для того, щоб зберегти риму *теж – зітреш*. Враховуючи, що весь цей фрагмент пісні – це перерахування імен уявних жінок, навіть із цим вилученням основний зміст не було втрачено.

Some people laugh through their teeth goodness sake / Hissing and fizzing like snakes [6]

Я б не *пихтіла мов чайник який* / Не *закупає* однак [3]

У наведеному прикладі ономапоєї *hissing* та *fizzing* переклали як *пихтіти*. На нашу думку, перекладач звернув увагу на візуальну складову мюзиклу та відобразив це у тексті самої пісні, оскільки звук, яким персонаж супроводжував цю фразу, був дійсно схожий на свист чайника. Навіть якщо сміх і справді можна порівняти із сичанням змії, в українського глядача він навряд чи буде асоціюватись із чимось позитивним, тоді як у перекладі було створено комічний ефект, властивий ономапоєї [4, с. 169].

A robin feathering his nest / Has very little time to rest / While gathering his bits of twine and twig / Though quite intent in his pursuit / He has a merry tune to toot / He knows a song / Will move the job along [6]

Мала *вільшанка навесні* / Плете *гніздечко день при дні* / Збирає *скрізь невтомно гілочку* / Водночас *пісню про весну* / Вона *співає голосну* / Весну *діла* / Ця *пташка уплепа* [3]

Цей куплет чудово ілюструє, яким чином була досягнена співучість у перекладі. Кількість складів у вихідному тексті більша, ніж в українській версії, однак за рахунок голосних ці рядки подовжуються, і будь-які розбіжності у темпі виконання компенсуються завдяки наспівуванню.

From Kensington to Billingsgate / One hears the restless cries / From every corner of the land / Womankind, arise [6]

В усі куточки Лондона / Натхненні *язики* / Несуть *рішучі заклики* / «Ваш час *настав, жінки!*» [3]

Однією з важливих складових природності є переклад культурних реалій. Під час виконання пісні у глядача немає часу витратити зусилля на розуміння тексту, тому висловлення має бути чітким та зрозумілим з першого разу. Цей приклад демонструє, як *Kensington* та *Billingsgate* за допомогою генералізації замінили на *усі куточки Лондона*. Не кожен український глядач знатиме, де розташовані Кенсінгтон та Біллінгсгейт, тому у перекладі йдеться натомість про лондонські дистрикти.

A man has dreams of walking with giants / To carve his niche in the edifice of time / Before the mortar of his

zeal / Has a chance to congeal / The cup is dashed from his lips / The flame is snuffed aborning / He's brought to wreck and ruin in his prime [6]

Ти *вже ступив на стежку гігантів* / Твоє ім'я *вже солідніше звучить* / Та *перш ніж твій невтомний труд* / Піднесе тебе *тут* / Ти *сам усе поламав* / І *мріям кінець поклав* / Ну *хто міг передбачити цю мить* [3]

Мюзикл відрізняє від інших фільмів те, що пісні не мають на меті забезпечити фонову музику життю героїв. Вони виступають дієгетичним елементом, тобто джерело звуку належить до простору, що зображується у творі [2, с. 172]. При цьому вони не порушують внутрішню логіку фільму. Оскільки мюзикл подається як приклад «реального» життя або, точніше, як розповідь зі своєю внутрішньою логікою та узгодженістю [12], пісні не викликають у глядача дисонансу. Мюзикл із самого початку встановлює критерії правдоподібності, коли глядачам представлені персонажі, які оспівують свої думки та почуття. Пісні замінюють діалоги між персонажами і сприймаються як повноцінний спосіб комунікації. У пісні майже кожна деталь може передати характер персонажа, від стилю мовлення і лексики, яку він використовує, до того, як про нього говорять інші герої.

Наведені вище рядки із пісні “A Man Has Dreams” допомагають схарактеризувати персонажа містера Бенкса. Ця пісня є репрізою, тобто повторенням попередньої пісні у зміненому вигляді [8], що зазвичай передає, як персонаж змінився протягом сюжету [5]. В оригіналі містер Бенкс говорить про себе в третій особі, ніби віддаляючи свої рішення та свою долю від долі того, хто все втратив. Використання пасивного стану дієслів – *the cup is dashed, the flame is snuffed* – тільки підтверджує, що містер Бенкс не вважає невдачу, що його спіткала, своєю провиною.

Український переклад навпаки підкреслює усвідомлення того, що містер Бенкс сам у всьому винний. Хоча останній рядок показує, що він досі не зрозумів, що йому треба змінитися, у цій версії він викликає більше співчуття. Таким чином персонаж містера Бенкса в оригіналі та його відображення в українському перекладі дещо відрізняються.

Це не єдиний випадок, коли портрет персонажа у вихідному тексті відрізняється від того, як його змальовано у цільовому. Розглянемо наступний приклад:

Oh, it's a jolly holiday with you, Bert / Gentlemen like you are few / Though you're just a diamond in the rough, Bert / Underneath, your blood is blue / You'd never think of pressing your advantage / Forbearance is the hallmark of your creed / A lady needn't fear when you are near / Your sweet gentility is crystal clear [6]

О, як *же тишишь леді те, що ти, Берт* / *Джентльмен аж до кісток* / *Голос благородної душі, Берт* / *Досі ще в тобі не змовк* / *Як сумно, неодмінно ти розважиш* / *Привітний і уважний ти завжди* /

І леді розтає коли ти є / Так тепло зразу на душі стає [3]

Цей куплет ілюструє, яким чином Мері Поппінс відгукується про іншого персонажа, Берта. Цікаво, що фрази, вжиті в оригіналі, можна інтерпретувати як оцінку самого Берта, так і як погляд про стан тогочасного суспільства.

Зміст, який передають ці рядки, дещо розходиться: хоча в обох випадках Берта називають джентльменом, риси, які йому приписують, різняться в оригіналі та в перекладі. В англійському тексті використано ідіоматичний зворот *to press one's advantage*, що означає «користуватися тим фактом, що ви перебуваєте в сильнішому становищі, ніж ваш опонент». *Forbearance* може означати «витримку» чи «терпіння». Англійська версія також акцентує його аристократичні манери, незважаючи на незнатне походження, та підкреслює, що поруч із ним жінки відчувають себе у безпеці. У сукупності це змальовує Берта як чоловіка, що не нав'язується до жінок та розуміє, кому йому говорять ні.

В українському перекладі портрет Берта не настільки глибокий. Перед нами постає образ веселуна, що з легкістю дивиться на життя, і при цьому уважного та привітного, як справжній джентльмен. У такий спосіб персонаж схарактеризований як приємна в спілкуванні людина, яка може розважити однією своєю присутністю.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Загальний аналіз пісень із мюзиклу «Мері Поппінс» показав високий рівень дотримання

співучості, що однак зашкодило передачі ритму та природності. Там, де кількість складів у перекладі є меншою, ніж в оригіналі, порушення ритму компенсувалося подовженням голосних під час співу. Недотримання природності перекладу є незначним і не заважає сприйняттю, оскільки помітне лише при детальному розгляді тексту в письмовому варіанті. Рима була передана відповідно до оригіналу. Перекладачу також вдалося належним чином передати зміст оригіналу, незважаючи на те, що в тексті рідко використовувалися прямі відповідники. Переклад пісень в жодному разі не стосується лексичної точності. Його мета – передати повідомлення пісні іншою мовою шляхом відповідності слів та музики, тобто шляхом інтеграції словесного компонента пісні у її ритм та мелодію. Змістотвірна функція перекладу зберігається, але вона виходить за межі словесної сфери і поширюється на область музичної естетики. З точки зору змісту, переклад українською (тобто рідною мовою аудиторії) сприяє кращому розумінню та забезпечує співпереживання слухачів.

У результаті дослідження ми дійшли висновку, що переклад пісенних текстів зі збереженням оригінального змісту, атмосфери та динаміки є дуже складним процесом, який вимагає використання багатьох перекладацьких способів та трансформацій.

Перспектива подальших досліджень полягає у розробці більш точної моделі аналізу перекладів пісенних текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вороніна, К. В. (2012) *Структурно-семантичні та функціональні особливості лексичного нонсенсу в англомовному поетичному дискурсі*. (Автореф. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків. Відновлено з <http://foreign-languages.karazin.ua/resources/9b6f210775f2420a03485228801d7cb7.pdf>.
2. Железняк, С. В. (2021) Узаємодія звуку й зображення в сучасній аудіовізуальній культурі. *Культурологічна думка*, 20(2), 171–178. doi: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-20-2021-2>.
3. Мері Поппінс українською мовою онлайн. *Moviestape*. Відновлено з http://moviestape.net/katalog_filmiv/komedija/2897-mary-poppins.html.
4. Ребрій, О. В. (2012) *Сучасні концепції творчості у перекладі*. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Відновлено з <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8879/2/monograph-2012.pdf>.
5. Brown, L. (2007) The dramatic function of songs in musical theater. Retrieved from <https://larryavisbrown.com/dramatic-function-of-songs-in-musicals/>.
6. Disney Song Lyrics from Movies. Retrieved from <https://www.disneyclips.com/lyrics/>.
7. Franzone, J. (2014) Choices in song translation. *The Translator*, 14(2), 373–399. doi: 10.1080/13556509.2008.10799263.
8. Kenrick, J. (2020) Elements of a musical: The score. Retrieved from <https://www.musicals101.com/score.htm>.
9. Low, P. (2005) The pentathlon approach to translating songs. *Song and Significance: Virtues and Vices of Vocal Translation*, 186–212.
10. Low, P. (2013) When songs cross language borders. *The Translator*, 19(2), 229–244. doi: 10.1080/13556509.2013.10799543.
11. Marchenko, V. (2019) Speech-and-music work as a multimodal text: Patterns of speech and music complementarity. *Актуальні питання іноземної філології*, 10, 238–243.
12. Mateo, M. (2008) Anglo-American musicals in Spanish theatres. *The Translator*, 14(2), 319–342. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/13556509.2008.10799261>.
13. Nedergaard-Larsen, B. (1993) Culture-bound problems in subtitling. *Perspectives: Studies in Translatology*, 1(2), 207–241.

14. Noll-Obiol, J. A. (2015) *Theoretical approaches in the translation of musical-theatrical forms*. University of Edinburgh. doi: 10.5281/zenodo.1468954.

REFERENCES

1. Brown, L. (2007) The dramatic function of songs in musical theater. Retrieved from <https://larryavisbrown.com/dramatic-function-of-songs-in-musicals/>.
2. Disney Song Lyrics from Movies. Retrieved from <https://www.disneyclips.com/lyrics/>.
3. Franzon, J. (2014) Choices in song translation. *The Translator*, 14(2), 373–399. doi: 10.1080/13556509.2008.10799263.
4. Kenrik, J. (2020) Elements of a musical: The score. Retrieved from <https://www.musicals101.com/score.htm>.
5. Low, P. (2005) The pentathlon approach to translating songs. *Song and Significance: Virtues and Vices of Vocal Translation*, 186–212.
6. Low, P. (2013) When songs cross language borders. *The Translator*, 19(2), 229–244. doi: 10.1080/13556509.2013.10799543.
7. Marchenko, V. (2019) Speech-and-music work as a multimodal text: Patterns of speech and music complementarity. *Aktualni pytannia inozemnoi filolohii*, 10, 238–243.
8. Mateo, M. (2008) Anglo-American musicals in Spanish theatres. *The Translator*, 14(2), 319–342. doi: <http://dx.doi.org/10.1080/13556509.2008.10799261>.
9. Meri Poppins ukrainskoiu movoiu onlain [Mary Poppins in Ukrainian online]. *Moviestape*. Retrieved from http://moviestape.net/katalog_filmiv/komedija/2897-mary-poppins.html. (in Ukrainian)
10. Nedergaard-Larsen, B. (1993) Culture-bound problems in subtitling. *Perspectives: Studies in Translatology*, 1(2), 207–241.
11. Noll-Obiol, J. A. (2015) *Theoretical approaches in the translation of musical-theatrical forms*. University of Edinburgh. doi: 10.5281/zenodo.1468954.
12. Rebrii, O. V. (2012) *Suchasni kontseptsii tvorchosti u perekladu [Modern concepts in creativity and translation]*. Kharkiv: Kharkivskiyi natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina. Retrieved from <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8879/2/monograph-2012.pdf>. (in Ukrainian)
13. Voronina, K. V. (2012) *Strukturno-semantichni ta funktsionalni osoblyvosti leksychnoho nonsensu v anhlovnomu poetychnomu dyskursi. (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii) [Structural, semantic and functional characteristics of lexical nonsense in English poetic discourse (Philology PhD thesis synopsis)]*. Kharkivskiyi natsionalnyi universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv. Retrieved from <http://foreign-languages.karazin.ua/resources/9b6f210775f2420a03485228801d7cb7.pdf>. (in Ukrainian)
14. Zheliezniak, S. V. (2021) Uzaiemodiia zvuku y zobrazhennia v suchasniy audiovizualniy kulturi [Interaction of sound in picturing modern audio-visual culture]. *Kulturolohichna dumka [Culturology View]*, 20(2), 171–178. doi: <https://doi.org/10.37627/2311-9489-20-2021-2>. (in Ukrainian)

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Kamilla Voronina – PhD, Associate Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: k.voronona@karazin.ua; ORCID: [0000-0002-9346-1847](https://orcid.org/0000-0002-9346-1847); GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?user=DbrmmyoAAAAJ&hl=ru>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Kamilla_Voronina

Anastasia Chebanova – Second-year Graduate Student at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: chebanova.nastya@gmail.com

УДК 821.111(73)-31Хемингуэй.030=161.2:81'255.4]:351.751.5

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-06

Чинники ідеологічного впливу на переклад (на матеріалі українських перекладів роману Е. Гемінґвея «По кому подзвін» 1981 та 2018 рр.)

Фролова І. Є.

доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
e-mail: irinafrolova37@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9260-229X>;
GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?authuser=1&user=wqbWUJAAAAJ>;
RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Iryna_Frolova

Лапін О. В.

магістрант кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
e-mail: parshakovalex@icloud.com

(Харків)

У статті досліджено природу відмінностей в українському перекладі, спричинених радикальними відмінностями в ідеології в 1981 та 2018 рр. Розуміння ідеологічних чинників впливу на перекладацьку діяльність як таких, що обумовлені цензурою, дозволило нам запропонувати класифікацію, яка охоплює три типи: об'єктивні, відносно об'єктивні та суб'єктивні чинники. Далі ми розглянули прояви впливу цих чинників в українських перекладах роману Е. Гемінґвея «По кому подзвін» М. Пінчевського (1981) та А. Савенця (2018). Об'єктивний чинник перебуває поза сферою перекладацької діяльності, оскільки перекладачі не мають тут жодної влади. Його суть у необхідності іноземного літературного твору пройти кризь «фільтри» цензури, щоб отримати дозвіл на переклад та публікацію. Незважаючи на те, що в основі такого дозволу були абсолютно різні ідеологічні міркування у 1981 та 2018 рр., роману Е. Гемінґвея вдалося успішно подолати ці фільтри. Відносно об'єктивний чинник, що поєднує цензуру та самоцензуру, є ментальною репрезентацією вимог цензури у свідомості перекладачів. Вплив цього чинника має два різновиди: вилучення певних фрагментів тексту оригіналу з тексту перекладу та ідеологічно вмотивовані обмеження у доборі відповідників. Обидва чітко простежуються в українському перекладі радянської доби, тоді як сучасний переклад є вільним від таких впливів. Суб'єктивний чинник є виключно самоцензурою, що стосується ідеології потенційного читача та етики перекладу. Його вплив виявляється у доборі різних способів перекладу/перекладацьких трансформацій та/або різних мовних засобів. Вплив цього чинника спостерігається у досліджених перекладах, але ідеологічна природа виявлених відмінностей потребує подальшого детального аналізу.

Ключові слова: вплив, ідеологія, об'єктивні/відносно об'єктивні/суб'єктивні чинники, переклад, цензура.

Frolova I., Lapina O. The factors of ideological influence on translation (based on Ukrainian translations of E. Hemingway's novel "For Whom the Bell Tolls" in 1981 and 2018). This article provides a study into the nature of differences in Ukrainian translation due to the radical change of ideology in 1981 and 2018. Perceiving the ideological factors that influence translation activity as those of censorship, we suggest a classification that consists of three types: objective, relatively objective and subjective factors. Further on, we consider the manifestations of these types of factors influence in the Ukrainian translations of E. Hemingway novel "For Whom the Bell Tolls" by M. Pinchevskyi (1981) and A. Savenets (2018). The objective factor is beyond the sphere of translation activity as translators have no power over it. It consists in the necessity for a foreign literary work to go through the "filters" of censorship to get an approval for translation and publication. Despite absolutely different ideological considerations underlying this approval in 1981 and 2018, E. Hemingway's novel turned out to be successful in passing through such "filters". The relatively objective factor, being a blend of censorship and self-censorship, consists in the mental representation of the censorship requirements in translators' mind. The influence of this factor comes in two varieties: omission of certain elements of

the original text in translation and ideologically motivated restrictions in the choice of equivalents. Both are clearly seen in the Ukrainian translation of the Soviet period, while the recent translation is free of such influences. The subjective factor is that of self-censorship solely with regard to the potential reader's ideology and translation ethics. Its influence can be seen in the choice of different methods of translation/ translation transformations and/or different language means. The influence of this factor has been observed in the translations under study but the ideological nature of the registered differences requires a further detailed analysis.

Key words: censorship, ideology, influence, objective/relatively objective/subjective factors, translation.

1. ВСТУП

Зміна методологічних настанов у сучасному перекладознавстві, а саме: перехід до культурного перекладознавства на засадах «культурного повороту» з початку 1990 рр., спричинив вихід перекладознавчих студій далеко за межі лише лінгвістичного підходу [6, с. 12], оскільки фокус уваги змістився зі слова чи тексту до культури в цілому, до мережі відносин між культурними знаками оригіналу та перекладу [6]. Це посилило інтеграційні процеси та залучило до сфери перекладознавчих студій, поряд із традиційно задіяними літературознавством і лінгвістикою, також культурологію, антропологію, психологію, соціологію та ін. Як результат, значно розширилося коло досліджуваних проблем, зокрема важливим стало завдання виявлення зв'язку перекладу з ідеологією [7, с. 98–101; 12, с. 27–28; 13, с. 195–217]. На шляху до розв'язання цієї проблеми дослідники доходять висновку про очевидну наявність впливу ідеології на переклад [10, с. 18 та ін.]. Такий вплив сягає корінням у «владу дискурсу», точніше домінуючих дискурсів та дискурсивних формацій, які відіграють суттєву роль у формуванні суспільних відносин та встановленні гегемонії. Гегемонія визначається як «ідеальне подання інтересів привілейованих груп як спільних інтересів, що згодом починає сприйматися широкими масами як природний стан речей, а не як демонстрація побудови власних відносин» [14].

«Привілейовані групи» з усією очевидністю просувають свої інтереси через ідеологічний вплив, здійснюваний значною мірою шляхом влади над дискурсом: відведення ролі домінуючих певним дискурсам та управління цими дискурсами. В аспекті перекладу, на думку дослідників, це виявляється у явищі цензури [8; 10; 11 та ін.], причому доведено, що ступінь впливу та форми цензури змінюються зі змінами в панівній ідеології [15].

Усе викладене свідчить про нагальну потребу вивчення чинників ідеологічного впливу на український переклад радянської доби та сьогодення, що обумовило вибір теми проведеного дослідження.

Актуальність дослідження вбачаємо у важливості систематизації чинників ідеологічного впливу на переклад та виявленні виявів цього впливу в українському перекладі в такі часові періоди, що знаменують значні ідеологічні зміни в суспільстві.

Об'єктом дослідження стали відмінності в українських перекладах роману Е. Гемінґвея «По кому подзвін» 1981 та 2018 рр., а предметом аналізу були ідеологічні чинники, зокрема вплив цензури/самоцензури, як підґрунтя наявних відмінностей.

Метою роботи є уточнення типів чинників ідеологічного впливу та аналіз виявів цих чинників у досліджених українських перекладах.

Матеріалом дослідження слугував текст оригіналу роману Е. Гемінґвея (*E. Hemingway*) «По кому подзвін» (*For Whom The Bell Tolls*) [9] та два його переклади українською мовою: переклад, зроблений Маром Пінчевським у 1981 р. (видавництво «Дніпро») [4], та переклад Андрія Савенця, датований 2018 р. («Видавництво Старого Лева») [3]. Слід зазначити, що обсяг тексту роману виявився завеликим для аналізу, що спонукало нас обмежити дослідження лише його частиною. Зокрема, було обрано та проаналізовано розділи, в яких міститься зав'язка роману (розділи з першого по четвертий), кульмінація (розділи з тридцять п'ятого по тридцять восьмий) та розв'язка (розділи з сорок першого по сорок третій), загалом одинадцять розділів тексту оригіналу (289 стор.) та відповідні розділи в текстах перекладів.

Також варто додати, що обидва перекладачі вважаються фахівцями високого рівня: Мар Пінчевський (1930–1984, м. Київ), який першим переклав цей роман українською, був відомим перекладачем англійської художньої літератури, журналістом, членом Спілки письменників, літературним редактором журналу «Всесвіт» (1958–1970), керівником відділу критики цього журналу (1970–1983) [5]; Андрій Савенець (нар. 1977 р.) є відомим сучасним українським перекладачем з англійської та польської мов, а також перекладознавцем [1].

У ході проведення дослідження було розглянуто та уточнено розуміння чинників ідеологічного впливу на переклад, описано ці чинники у проекції на досліджений роман та його переклади, систематизовано та кваліфіковано зареєстровані відмінності в перекладах та сформульовано висновки щодо зв'язків цих відмінностей із чинниками ідеологічного впливу.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Типи чинників ідеологічного впливу

Ми поділяємо думку перекладознавців, які вважають саме вплив цензури основним знаряддям

ідеологічного впливу на переклад, отже під ідеологічними чинниками розуміємо ті, які охоплює явище цензури. У перекладознавчих студіях цензуру описують як феномен, що має у своєму підґрунті політичні, моральні, релігійні, естетичні суспільні настанови та чинить вплив на агентів процесу трансферу – перекладачів, редакторів, перекладацькі агенції тощо. Цензура також стосується етики перекладу, тобто уявлень про норми співвідношення між переписуванням (перекладацькою творчістю) та точністю відтворення тексту оригіналу [10, с. 18].

Серед чинників цензури, впливу яких зазнає перекладач, розрізняють:

– зовнішні, що охоплюють суто зовнішні (фізичні змінні, що не є частиною акту перекладу, але постають невід’ємною частиною події перекладу) та зовнішньо-внутрішні (такі, що належать до акту перекладу, є маніфестацією акту перекладу);

– внутрішні – змінні, що не мають фізичної природи, а складають когнітивну основу акту перекладу, в якому наявні два типи розумової діяльності, що накладаються один на одній: розуміння (тексту оригіналу) та продукування (тексту перекладу) [8].

Очевидно, що мається на увазі як явище власне цензури, так і самоцензури, до якої вимушені вдаватися перекладачі. Отже, цензура за глибшого погляду виявляється доволі складним явищем, вона не завжди є «продуктом жорсткого протистояння безневинних перекладачів (жертв) та репресивних режимів (гнобителів)» [10, с. 18], оскільки нерідко перекладач сам виступає в ролі цензора [11]. У XXI ст. аналіз (само)цензури дещо розширює наші уявлення про цей феномен [10, с. 19], оскільки суттєвий вплив на переклад здійснюють вимоги політкоректності (тут доречно навести приклад зміни назви оригінального твору А. Крісті “Ten Little Niggers” на іншу, цілком політкоректну – “And Then They Were None”, а також відповідну зміну назви українського перекладу «Десять негрят» на «І не лишилось жодного»).

З огляду на викладене, пропонуємо власне бачення ідеологічних чинників/чинників цензури, що здійснюють вплив на переклад.

До таких, у першу чергу, зараховуємо **об’єктивні**: загальновідомим фактом є той, що переклад іншомовного твору, призначений для публікації, має пройти крізь низку фільтрів, які збігаються з основами цензури (політичні, моральні, релігійні, естетичні тощо). Об’єктивність цього чинника вбачаємо в тому, що ступінь залученості перекладача тут є практично нульовим. Звісно, перекладач чи навіть власник видавництва, може чинити супротив панівній ідеології. Такі випадки описані у перекладацьких розвідках (див., напр. [11]), вони не були поодинокими й у вітчизняному перекладознавстві, але за таких обставин перекладач цілком свідомий того, що перемога не буде на його боці, він/вона або зазнає утисків, або в найкращому випадку перекладає для себе, «у стіл», тоді як не схвалений

цензурою переклад все одно не буде надруковано. Отже, об’єктивний чинник ідеологічного впливу на переклад – це дозвіл/згода на публікацію певного іншомовного твору в перекладі.

До другого типу у нашій класифікації належать **відносно об’єктивні** чинники, котрі вважаємо відображенням у свідомості перекладача вимог цензури. Таке відображення – ментальна репрезентація – керує процесом перекладацької діяльності, змушує перекладача певною мірою видозмінювати зміст або/та форму тексту оригіналу в такий спосіб, щоб привести їх у відповідність до чинних вимог. Об’єктивність цього чинника вбачаємо у відсутності впливу перекладача на вимоги цензури (він/вона може лише погоджуватися або не погоджуватися з ними, як про це вже було згадано). Але відносність об’єктивності тут полягає в тому, що кожна догма, норма, кожний канон, що є складниками панівної ідеології, дещо відмінно можуть сприйматися індивідуальною свідомістю. Це надає перекладачеві можливість вибору, хай і обмежену, дозволяє слідувати вимогам цензури жорстко/нежорстко, а подекуди й знехтувати ними (хоча б частково). Таким чином, відносно об’єктивний чинник ідеологічного впливу на переклад – це вимушена самоцензура перекладача на ґрунті чинних у певний конкретний момент вимог цензури, підданих осмисленню перекладачем та дотримуваним ним/нею у різний спосіб і навіть у різній мірі.

Третій тип визначаємо як **суб’єктивні чинники**, сутність яких вбачаємо в можливості «втручання» перекладача у текст оригіналу, «переписування», ступені перекладацької творчості, описаних у термінах «етики перекладу» [10, с. 18]. Не вдаючись до детального розгляду цієї проблеми, яка належить до найбільш глобальних і широко обговорюваних у перекладознавстві, зауважимо лише, що за значної свободи вибору, що має перекладач у цьому аспекті, його/її вибір не є абсолютно незалежним з ідеологічної точки зору. По-перше, перекладач має враховувати ідеологію потенційного читача; зважувати, що з ідеологічної точки зору є для цього читача прийнятним чи неприйнятним. По-друге, власні уявлення про етику перекладу також формуються та видозмінюються в певному навколишньому соціальному середовищі, яке не існує без ідеології. Водночас, вдаючись до самоцензури через згадані причини, перекладач робить це не під дією зовнішнього тиску, а виходячи з власних, суб’єктивних уявлень і міркувань. Отже, суб’єктивний чинник ідеологічного впливу на переклад розуміємо як самоцензуру перекладача, зумовлену його/її орієнтацією на ідеологічні настанови потенційних читачів та його/її уявлення про етику перекладу.

2.2. Вияви впливу ідеологічних чинників в українських перекладах роману Е. Гемінґвея «По кому подзвін»

Застосовуючи подану класифікацію ідеологічних чинників впливу на процес перекладу, далі

ми послідовно розглядаємо вияви кожного з них в українських перекладах роману Е. Гемінґвея «По кому подзвін», ураховуючи зміни в панівній ідеології 1981 та 2018 рр., в які було здійснено два досліджені переклади.

Аналіз впливу **об'єктивного чинника** з усією очевидністю демонструє, що роману Е. Гемінґвея вдалося успішно здійснити прохід крізь «фільтри» як у радянську добу, так і в наш час. Загалом, Е. Гемінґвей, за даними дослідження С. Шерри, обіймав першу позицію серед усіх англомовних письменників (включаючи класиків) за кількістю перекладів (російською) у радянських періодичних виданнях як у сталінські часи, так і у період «відлиги» [15, с. 281]. Цілком очевидно, що це давало «зелене світло» й українським перекладам. Такий стан речей не виглядає дивним: за радянських часів антивоєнна та антифашистська спрямованість роману «По кому подзвін» (як і низки інших творів письменника) загалом відповідала тогочасним ідеологічним настановам. Сам образ автора – романтика, бунтаря, мандрівника, воїна, завжди був привабливим для читача, а зацікавленість його творами пояснюється наявністю в них апеляції до загальнолюдських цінностей, самобутністю ідіостилю тощо. В радянські часи це, мабуть, не відіграло суттєвої ролі для тих, хто був уповноважений надавати дозвіл на здійснення і друк перекладу роману. Але у наш час, коли видавництва значною мірою керуються комерційними міркуваннями, саме це набуло значущості разом із зростанням інтересу сучасної молоді до української книжки, у тому числі перекладної.

Таким чином, вплив об'єктивного чинника, завжди наявний у «події перекладу», виявився позитивним для роману Е. Гемінґвея «По кому подзвін» у двох різних часових зрізах, які є кардинально відмінними щодо панівної ідеології.

Відносно об'єктивний чинник, за нашими даними, виявляється у два способи: по-перше, це вилучення/відсутність вилучення окремих фрагментів тексту оригіналу в перекладі, по-друге – ідеологічно зумовлений вплив на добір відповідників.

Зрозуміло, що, за умов радянської цензури, вилучення певних фрагментів іншомовних творів було звичайною практикою [2] (хоча не можна із впевненістю стверджувати, хто тут виступав у ролі цензора – перекладач чи редактор), тоді як у наш час ця практика вже відійшла в минуле, отже сучасний переклад роману повною мірою відтворює текст оригіналу. Це природно позначається на обсягах текстів перекладів – переклад М. Пінчевського налічує 522 с. [4], тоді як переклад А. Савенця – 608 с. [3]. Наведемо приклади:

(1) *Then it lighted again as he saw the mahoganycolored head and the love-lazy face of the well-constructed girl who was his mistress and he strode with short, precise steps over to her and bowed and shook her hand in such a way that no one could tell it was*

not a mimicry of his greeting to his wife. His wife had not looked after him as he walked across the room.

Та цей вираз знову спалахнув у його очах, коли Карков побачив каштанове волосся й м'ясо-ліниве обличчя ставної дівчини; він підійшов до неї швидким, пружним кроком і вклонився. Дружина не провела його очима, коли він відійшов. (М. Пінчевський)

Потім вона знову загорілася, коли він побачив волосся кольору червоного дерева й чуттєво-м'ясо обличчя гарно збудованої дівчини, що була його коханкою, і він коротким пружним кроком підійшов до неї, вклонився й потис руку так, що не можна було збагнути, чи він не перекривляє вітання зі своєю дружиною. Дружина ж і не глянула в його бік, коли він відійшов. (А. Савенець)

(2) *“All of our heroes are fattening now as we approach the second year.” He did not look at the man he was speaking of.*

«You are so ugly you would be jealous of a toad,» the girl told him cheerfully. She spoke in German. «Can I go with thee to the offensive tomorrow?»

– Всі наші герої почали обростати сальцем наприкінці першого року війни. – Він не дивився на чоловіка, про якого говорив.

– Ти візьмеш мене завтра з собою в наступ? – спитала дівчина. Вона говорила по-німецькому. (М. Пінчевський)

– Війна повертає на другий рік, а всі наші герої обростають жиром. – Він не дивився на чоловіка, про якого говорив.

– Ти сам такий брудний, що приревнуєш навіть до жаби, – весело відповіла дівчина. Вона розмовляла німецькою. – Ти візьмеш мене завтра з собою в наступ? (А. Савенець)

Як бачимо, фрагменти, що виділено в тексті оригіналу, вилучено з перекладу М. Пінчевського, але вони наявні в перекладі А. Савенця, де їх також виділено. Вилучення в прикладі (1), імовірно, спричинені морально-етичними ідеологічними настановами: в оригіналі йдеться про коханку (*mistress*), у тесті перекладу 1981 р. цей змістовий елемент не відтворено. У прикладі (2) причиною вилучення, очевидно, стає грубість висловлення, яка дисонує як з морально-етичними, так і з естетичними канонами того часу. Зазначені обмеження вже не діють у наш час, тому в перекладі 2018 р. фіксуємо відсутність вилучень.

Вияви впливу відносно об'єктивного чинника в його другому різновиді ілюструють подані далі приклади:

(3) *Maria lay close against him and he felt the long smoothness of her thighs against his.*

Марія пригорнулася до нього, і він відчував усю довжину її гладеньких ніг, що притислися до його ніг. (М. Пінчевський)

Марія притислася до нього, і він відчував довгасту гладкість її стегон, притиснутих до його стегон. (А. Савенець)

(4) *He hates you **bastards** as much as I do.*

Він вас, газетярську брaтiю, терпiти не може, так само, як я. (М. Пiнчевський)

Він вас, сучих синiв, ненавидить не менше, ніж я. (А. Савенець)

(5) *The crazy bitch, he thought.*

Навiжене бабисько, подумав він. (М. Пiнчевський)

Сучка ненормальна, подумав він. (А. Савенець)

(6) *She is a manure-mouthed superstitious bitch.*

Вона просто язиката забобонна баба. (М. Пiнчевський)

Вона чорнорота забобонна сучка. (А. Савенець)

(7) *The dirty cabron.*

Cabrón поганий. (М. Пiнчевський)

Cabrón смердючий. (А. Савенець)

У фрагменті (3) вибір відповідника М. Пiнчевський здійснено шляхом використання трансформації генералізації – *thighs* (*стегна*) перекладено як *ноги*, очевидно, що перекладач розумів: сцена і так надто відверта з погляду цензора, отже він намагався дещо завуальовано подати опис жіночого тіла, щоб «вписатися» в морально-етичні нормативи цензури. А. Савенець, усвідомлюючи відсутність такого ідеологічного тиску, використав натомість перший словниковий відповідник – *стегна*.

У прикладах (4) – (7) зрозуміло, що М. Пiнчевський усвідомлює потребу уникати надто знижених лексичних одиниць (лайки, інвективи тощо), тому вдається до контекстуальної заміни (*bastards* – газетярська брaтiя, *crazy bitch* – навiжене бабисько) або генералізації (*bitch* – баба, *dirty* – поганий), причому в усіх випадках, зважаючи на естетичні цензурні обмеження, використовує засоби, що є більш нормативними та менш негативно-емоційно забарвленими. У той самий час, А. Савенець, за відсутності подібних ідеологічних обмежень, активно використовує ненормативну знижену лексику та фразеологію (*bastards* – сучі сини, *crazy bitch* – сучка ненормальна, *bitch* – сучка, *dirty* – смердючий).

Отже, зареєстровані вияви впливу відносно об'єктивного чинника у перекладах 1981 та 2018 рр. переконливо засвідчують ідеологічну природу такого впливу: за умов радянської цензури з тексту оригіналу вилучалися окремі фрагменти, а в процесі добору відповідників перекладач мав брати до уваги обмеження, що накладалися на нього вимогами цензури; у наш час зі змінами в ідеології такі рестрикції зникли, відтак вилучення відсутні, а добір відповідників не зазнає тиску з боку цензора.

У ході дослідження було також зафіксовано вияви суб'єктивного чинника, до яких належать: по-перше, використання перекладачами різних мовних засобів, по-друге, застосування ними різних способів перекладу та/або перекладацьких трансформацій.

Фрагменти (8), (9) ілюструють добір перекладачами різних мовних засобів за умов застосування того самого способу перекладу/ перекладацької трансформації:

(8) *"There is **food** soon," he said.*

М'ясо скоро буде готове, – сказав він. (М. Пiнчевський)

*Скоро буде **вечеря**,* – сказав Пабло. (А. Савенець)

(9) *It could be done unhurriedly, scientifically and correctly with a **half dozen** charges laid.*

*Все це можна було зробити не поспішаючи, за всіма правилами науки, з допомогою **пiвдесятьки** зарядiв.* (М. Пiнчевський)

*Це можна зробити без поспіху, належним чином і за правилами науки, заклавши **шiсть** зарядiв.* (А. Савенець)

У прикладі (8) обидва перекладачі вдаються до конкретизації, але М. Пiнчевський обирає відповідник *м'ясо*, тоді як А. Савенець – *вечеря*; у фрагменті (9) в обох перекладах використано адаптацію, оскільки одиниця *half dozen* є в культурному аспекті чужою для українського читача, отже М. Пiнчевський, зберігаючи елемент смислу «половина міри кількості», надає відповідник *пiвдесятька*, а А. Савенець натомість відтворює точне значення кількості, використовуючи відповідник *шiсть*.

У прикладах (10), (11) зафіксовано використання перекладачами різних способів перекладу/перекладацьких трансформацій, що зрозуміло тягне за собою і вживання різних мовних засобів:

(10) *"That is **unjust**," said Pablo.*

Неправда, – сказав Пабло. (М. Пiнчевський)

*Це **несправедливо**,* – сказав Пабло. (А. Савенець)

(11) *They came down the last two hundred **yards**.*

*Вони подолали останні двісті **ярдiв** спуску.* (М. Пiнчевський)

*Вони спустилися останні дві сотні **крокiв**.* (А. Савенець)

У фрагменті (10) М. Пiнчевський використовує контекстуальну заміну, а А. Савенець обирає словниковий відповідник, у прикладі (11) навпаки М. Пiнчевський застосовує (транскодований) відповідник, тоді як А. Савенець вдається до контекстуальної заміни.

Таким чином, можна стверджувати лише про наявність впливу суб'єктивного чинника, тоді як його ідеологічна природа залишається нез'ясованою: важко визначити, як само перекладач орієнтується на ідеологічні настанови потенційного читача та яким є його розуміння етики перекладу, тобто допустимого ступеню втручання в текст оригіналу, ступеню його «переписування». Для з'ясування цього необхідним є звернення до аналізу ідіостилію перекладача на матеріалі значної кількості здійснених ним перекладів

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Виходячи із розуміння того, що ідеологічний вплив на переклад кореспондує із тиском цензури/самоцензури, у дослідженні запропоновано типологію чинників такого впливу, що охоплює об'єктив-

ний, відносно об'єктивний та суб'єктивний типи. Об'єктивний чинник перебуває поза межами перекладацької діяльності, він абсолютно незалежний від перекладача як агента цієї діяльності. Суть цього чинника в необхідності проходження іншомовного твору крізь «фільтри» цензури задля отримання дозволу на переклад та його публікацію. Відносно об'єктивний чинник є проєкцією ідеологічно зумовлених чинних вимог цензури в ментальну сферу перекладача. Усвідомлення наявних обмежень чинить тиск на діяльність перекладача, примушує його/її вдаватися до самоцензури, хоча й залишає йому/їй певну свободу дій, навіть за умов жорсткої цензури. Суб'єктивний чинник найбільшою мірою належить когнітивній сфері перекладача, він також спричиняє самоцензуру, але у її підґрунті лежать ні політичні, моральні, етичні, естетичні імперативи певного суспільства в певний часовий період, а радше уявлення перекладача про ідеологічні настанови потенційних читачів та про перекладацьку етику – допустимий ступінь творчого втручання в текст оригіналу.

Аналіз українських перекладів роману Е. Гемінґвея «По кому подзвін», зроблених у часи, коли панівна ідеологія відрізнялася докорінно (1981 та 2018 рр.), засвідчив наявність впливу всіх перелічених чинників.

Вплив об'єктивного чинника виявився у наявності та публікації обох перекладів роману, хоча

в основі його проходження крізь «фільтри» цензури лежать зовсім різні ідеологічні міркування.

Вплив відносно об'єктивного чинника простежується найбільш виразно, його виявами є наявність вилучень фрагментів тексту оригіналу з тексту перекладу в радянські часи та відсутність таких вилучень у наш час, а також відчутний тиск, якого зазнає М. Пінчевський у доборі відповідників, через необхідність слідувати морально-етичним та естетичним вимогам радянської цензури, й відсутність тиску цензури в сучасну добу, властиву перекладу А. Савенця.

Вплив суб'єктивного чинника також зафіксовано у двох різновидах виявів: доборі перекладачами різних мовних засобів за умов використання обома тих самих способів перекладу/перекладацьких трансформацій та застосуванні перекладачами різних способів перекладу/перекладацьких трансформацій і, відповідно, різних мовних засобів. Проте, проведене дослідження не дає підстав для визначення ідеологічного підґрунтя відмінностей, спричинених впливом суб'єктивного чинника, ця проблема потребує окремого детального вивчення.

Розгляд вказаної проблеми, а також з'ясування питомої ваги впливу відносно об'єктивного та суб'єктивного чинників у досліджених перекладах належать до перспектив подальших студій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрій Савенець. Відновлено з <https://zu.edu.ua/graduated36.html>
2. Блум, А. (2005). «Интернациональная литература»: Подцензурное прошлое. *Иностранная литература*, 10, 298–299.
3. Гемінґвей, Е. (2018). *По кому подзвін*. Львів: Видавництво Старого Лева.
4. Гемінґвей, Е. (1981). *По кому подзвін*. Київ: Вища школа.
5. *Мар Пінчевський*. Відновлено з https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%96%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9C%D0%B0%D1%80_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.
6. Bassnett, S. (2007). Culture and translation. In P. Kuhiwezak, & K. Littau (Eds.), *A companion to translation studies*. Clevedon; Buffalo; Toronto: Multilingual Matters Ltd.
7. Calzada Pérez, M. (Ed.) (2006). *Apropos of ideology: Translation studies on ideology*. Manchester: St. Jerome. Castro Ruz, Fidel.
8. Darnish, A. *Towards at theory of constraints in translation*. Retrieved from <http://www.surf.net.au/writescope/translation/index.html>.
9. Hemingway, E. *For whom the bell tolls*. Retrieved from <https://content.ikon.mn/banners/2015/4/9/1468/Hemingway-for-whom-the-bell-24grammata.comp.pdf>.
10. Merkle, D. (2010). Censorship. In Y. Gambier, & L. v. Doorslayer (Eds.), *Handbook of translation studies*, (Vol. 1, pp. 18–21). AMSTERDAM, the Netherlands: John Benjamin Publishing Company.
11. Merkle, D. *External and internal pressures on the translation: Relation to censorship*. Retrieved from http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mLVSHnt1_ioj:www.aicl-icla.org/2004/Denise%2520Merkle.doc+&cd=14&hl=ru&ct=lnk&gl=uas.
12. Munday, J. (2007). *Style and ideology in translation: Latin American writing in English*. Routledge: London & New York.
13. Munday, J. (2014). Translation and ideology. *The Translator*, 13(2), 195–217. DOI: 10.1080/13556509.2007.10799238.
14. Orłowski, P. (2012). *Power of discourse*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/238498480_The_Power_of_Discourse.
15. Sherry, S. (2012). *Censorship in translation in the Soviet Union in the Stalin and Khrushchov Eras*. Edinburg: The University of Edinburg.

REFERENCES

1. *Andrii Savenets*. Відновлено з <https://zu.edu.ua/graduated36.html> (in Ukrainian)
2. Bassnett, S. (2007). Culture and translation. In P. Kuhiwezak, & K. Littau (Eds.), *A companion to translation studies*. Clevedon; Buffalo; Toronto: Multilingual Matters Ltd.
3. Bljum, A. (2005). «Internacional'naja literatura»: Podcenzurnoe proshloe ["International literature": The past under censorship]. *Inostrannaja literatura [Foreign Literature]*, 10, 298–299. (in Russian)
4. Calzada Pérez, M. (Ed.) (2006). *Apropos of Ideology: Translation studies on ideology*. Manchester: St. Jerome. Castro Ruz, Fidel.
5. Darnish, A. *Towards at theory of constraints in translation*. Retrieved from <http://www.surf.net.au/writescope/translation/index.html>.
6. Hemingway, E. *For whom the bell tolls*. Retrieved from <https://content.ikon.mn/banners/2015/4/9/1468/Hemingway-for-whom-the-bell-24grammata.comp.pdf>.
7. Heminhvei, E. (1981). *Po komu podzvin [For whom the bell tolls]*. Kyiv: Vyshcha shkola Publ. (in Ukrainian)
8. Heminhvei, E. (2018). *Po komu podzvin. [For whom the bell tolls]*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva. (in Ukrainian)
9. *Mar Pinchevskiyi*. Відновлено з https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%96%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9C%D0%B0%D1%80_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87. (in Ukrainian)
10. Merkle, D. (2010). Censorship. In Y. Gambier, & L. v. Doorslayer (Eds.), *Handbook of translation studies*, (Vol. 1, pp. 18–21). AMSTERDAM, the Netherlands: John Benjamin Publishing Company.
11. Merkle, D. *External and internal pressures on the translation: Relation to censorship*. Retrieved from http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mLVSHnt1_ioj:www.ailcicla.org/2004/Denise%2520Merkle.doc+&cd=14&hl=ru&ct=clnk&gl=uas.
12. Munday, J. (2007). *Style and ideology in translation: Latin American writing in English*. Routledge: London & New York.
13. Munday, J. (2014). Translation and ideology. *The Translator*, 13(2), 195–217. DOI: 10.1080/13556509.2007.10799238.
14. Orłowski, P. (2012). *Power of discourse*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/238498480_The_Power_of_Discourse.
15. Sherry, S. (2012). *Censorship in translation in the Soviet Union in the Stalin and Khrushchov Eras*. Edinburg: The University of Edinburg.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Iryna Frolova – Doctor of Science, Associate Professor, Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: irinafrolova37@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9260-229X>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com/citations?authuser=1&user=wqbWlJUAAAAJ>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Iryna_Frolova

Oleksandra Lapina – Second-year Graduate Student at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: parshakovalex@icloud.com

УДК 811.111:378.147.018.46.091-321

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-07

CELTA lesson plan template as a basis for effective lesson planning

Galstyan A. G.

Reader at the Department of Foreign Language Teaching Methods and Practice,

V. N. Karazin Kharkiv National University; email: gal_armish@yahoo.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6872-6519>;

GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.ru/citations?view_op=list_works&hl=en&user=bG9wdPQAAAAA ;

RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Armine_Galstyan

(Kharkiv)

Modern teachers are anxious about the question how to make foreign language lessons more effective, how to motivate students and keep their attention during the whole lesson. For continuous development of educational system in Ukraine, the instructors attend foreign language teachers' trainings, where, for developing their own language awareness, they get acquainted with other instructors of common interests, reveal different approaches, new methods and techniques, study and discuss the implementation of those techniques in their teaching. Certainly, there are numerous institutions engaged in teacher training in Ukraine which are aimed at preparing competent teachers. But the study and implementation of positive experience of courses and educational systems of foreign countries can boost the improvement and modernization of the pedagogy and linguistic education of Ukraine. From this perspective, having been the graduator of the CELTA course (the most widely recognised English teaching qualification in the world), the author of the given paper identifies the necessary implementations in the system of training foreign language teachers in Ukraine in general and the effective planning of the lesson in particular. Being confident that one of the key components of a successful lesson is a precise lesson planning, the author analyzes the CELTA lesson plan and, based on CELTA lesson plan template, presents a detailed study and plan of the lesson carried out in one of the higher educational institutions of Ukraine (V. N. Karazin Kharkiv National University). The other component that is an inseparable condition of a good lesson is the consciousness of each teacher that teaching is a permanent process of change and growth, that can be achieved via self-teaching and self-evaluation.

Key words: CELTA course, foreign language teachers' trainings, lesson planning, self-evaluation.

Галстян А. Шаблон плану уроку CELTA як основа для ефективного планування уроків. Сучасного викладача хвилюють наступні питання: як зробити уроки іноземної мови більш ефективними, як зацікавити студентів і як утримувати їхню увагу протягом всього уроку? Для безперервного розвитку освітньої системи України викладачі проходять підвищення кваліфікації з іноземної мови, під час якого надається можливість познайомитися з іншими викладачами, які поділяють спільні інтереси, ознайомитися з новими методами і техніками викладання іноземних мов, вивчити і застосувати ці методи в процесі викладання. Безумовно, в Україні існує безліч навчальних закладів, що займаються підготовкою компетентних викладачів. Але, вивчення і впровадження багатого досвіду зарубіжних курсів і освітніх систем різних країн може сприяти вдосконаленню та модернізації педагогічної і лінгвістичної освіти в Україні. Зважаючи на це, будучи випускником курсу CELTA (широко поширена у світі професійна кваліфікація викладача англійської мови), автор статті виявляє, в цілому, необхідні впровадження в систему підготовки і розвитку українських викладачів іноземної мови та, зокрема, необхідність ефективного планування уроку. Будучи впевненим в тому, що одним з ключових компонентів успішного уроку є ретельне і правильне планування уроку, автор аналізує спосіб планування уроку наданий курсом CELTA. На основі шаблону «план уроку CELTA» автор надає план та детальний аналіз уроку, який за розкладом проходить в одному з вищих навчальних закладів України (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна). Ще один компонент, що є невід'ємною умовою хорошого уроку – це усвідомлення кожним викладачем того, що викладання – постійний процес змін як професійного, так і особистісного зростання, який може бути досягнутий за допомогою самонавчання і самооцінки.

Ключові слова: курс CELTA, підвищення кваліфікації викладачів іноземної мови, план уроків, самооцінювання.

1. INTRODUCTION

Modern life has significantly changed and complicated the work of a teacher. Requirements to carry out professional training of teachers, to improve the modern educational process, to develop and motivate students are becoming more urgent and complex. The topicality of this paper is conditioned by the fact that modern foreign language teachers need not only to obtain bachelor's and master's degrees in linguistics but also constantly improve their professional skills via various training courses, programs and seminars.

According to the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August the 21st, 2019 No. 800, pedagogical and scientific-pedagogical workers can improve their qualifications not only in Ukraine but also abroad. They are obliged to independently choose specific forms, types, directions and institutions of the provision of educational services for advanced training and upgrade their qualifications at least once every five years. Though the educational institutions of Ukraine have a right to cooperate, establish direct links with educational institutions of foreign countries, the system of education of our country does not sponsor in a large quantity and provide our teachers with possibility to obtain professional development abroad, as it is done in such countries like Britain and US.

Naturally, the best way to upgrade the qualification of our foreign language teachers is to participate in famous language training courses, like for example Trinity TESOL (Trinity College London Certificate, GB) CELTA, DELTA (certificates of Cambridge University, GB), 'Teach English Now' (certificate of Arizona State University, USA) etc. in order to obtain possibility to compare and apply the methods and techniques of our foreign colleagues.

For this purpose, being the holder of the CELTA certificate (Certificate in Teaching English to Speakers of Other Languages – the best known and most widely taken initial 'TESOL/TEFL' qualification in the world), the author of this article presents some principles of effective teaching covered by the CELTA course which are worth applying in foreign language teachers' trainings in Ukraine.

First of all, an urgent demand is raised to increase the emphasis on lesson planning in teacher training programs; as one of the main skills that teachers need to master is to plan and deliver effective lessons. Accordingly, the aim of the paper is to design a certain algorithm applying CELTA lesson plan template, based on which teachers will create a simple and precise lesson plan with primary and secondary aims.

Secondly, regular self-evaluation of teachers, which is a mandatory requirement of the CELTA course, is considered another principle of effective teaching. It is a widespread practice to teach students to make self-evaluation which allows to support their involvement in the learning process and provides teachers with valuable information to guide instruction. But, as CELTA trainers insist, the self-evaluation of teachers is also an invaluable means to support and impact on further professional development of teachers. Hence, the objectives of this paper are: 1) to study the lesson – plan structure offered by the CELTA course and to include it into training programs of Ukraine while preparing foreign language teachers, 2) to create 'learning teachers' in our county by revealing the importance of carrying out teacher self-evaluation.

The object of the paper is the professional training of foreign language teachers in Ukraine and the subject of our research is delivering effective English lessons with the help of precise lesson planning based on CELTA template and carrying out regular self-evaluation for permanent growth of teachers.

The materials of our study are a) the CELTA lesson plan template and b) the short story "A friend in need" by Somerset Maugham.

2. TYPES OF LESSONS

Lesson planning is some kind of map for a teacher, which sets what students need to study and how it will be accomplished.

According to the CELTA course lessons are divided into different categories based on their aims. The first thing when planning any lesson is identifying what type of lesson it is (what is the main aim?). When the teacher sets the main aim, it becomes possible to choose an appropriate lesson approach or lesson structure to plan a logical sequence of stages in order to achieve that aim. Two types of lessons are distinguished (see the chart below): lessons dedicated to the development of

➤ **Skills**, which are subdivided into *receptive skills* (reading and listening) and *productive skills* (speaking and writing)

➤ **Systems**, which are subdivided into *Grammar*, *Vocabulary* and *Functions*.

Different types of lessons have different structures (lesson framework).

As Jeremy Harmer states [5, p. 265]: Teachers tend to talk about the way we use language in terms of four skills – reading and listening (receptive skills), speaking and writing (productive skills).

Skills		Systems		
RECEPTIVE skills	PRODUCTIVE skills	GRAMMAR	VOCABULARY	FUNCTIONS
Reading / Listening	Speaking / Writing			
Receptive skills lesson framework	'Task - based learning' lesson framework	✓	✓	'Text - based' lesson framework 'Test - teach-test' lesson framework

2.1. RECEPTIVE skills

Receptive skills are skills where meaning is extracted from the discourse. For the development of receptive skills, first of all, it is important to establish context, which can be rather vague at first, but then increasingly focus on the topic of reading or listening material. Teacher may ask students questions about their own experiences, ideas, plans, etc., related to the topic of the material. The main purpose is to engage students in the topic, so that they are encouraged and eager to continue to learn more about the topic. Personalization is by far the most efficient way to do this. Students can talk about themselves, their preferences, their beliefs, etc.

When we read/listen in our first language, we deploy a variety of reading/listening skills depending on the nature of the text that we are reading/listening to. When people read/listen in a language that is not their first language, they often forget to use appropriate language skills and read or listen to the text in a great deal of detail. Accordingly, it is urgent to develop various reading/listening sub-skills, precisely

- Scan reading or listening (to find a specific piece of information)
- Skim/gist reading or listening (to get the overall idea of a text)
- Intensive/detailed reading or listening (to get a lot of information from a text)
- Reading or listening to infer meaning (to understand a writer's/speaker's implicit message)

'Receptive skills' lesson framework

- Lead – in
- Pre – teach
- 1st reading/listening
- 2nd reading/listening for specific information or detail
- follow-up activities

2.2. PRODUCTIVE skills

Speaking and writing are productive skills where learners have to produce language themselves. Very often students least look forward to practicing writing skills. Writing is, nonetheless, an important and practical ability which students need in a variety of real-world situations (from filling in forms to composing formal emails at work).

Firstly, the skill involves systems knowledge from localized issues of forming letters on the page and using punctuation to broader issues of organizing paragraphs, sequencing information and applying genre conventions. Teachers can also look at the language that is characteristic of particular text types. This will include: choice of register and typical grammar, lexis, functional phrases. Secondly, a good writer follows a successful process to ensure that the final text has its desired effect on the target reader. Such a process might include: researching the genre, generating ideas, organizing ideas and finally drafting, revising and proofreading. These teachable techniques can greatly improve students' writing.

To help students achieve successful communication in writing, teachers can include some of the following in their lessons: a clear context, a communicative purpose, an identified target reader, a model text, tasks identifying features of the genre, language preparation, content prompts and preparation time etc. These can all be incorporated into a 'task-based learning' approach.

'Task-based learning' lesson framework

- Lead – in / set context
- Model text*
- Noticing task / language input
- Content preparation*
- Task performance
- Feedback

(*Model text: students often respond well to model texts which are authentic examples of the given genre(they personalize using the teacher's life as an example, before writing about themselves).

* Content preparation: this can be made more engaging by: using games, competitions, providing content via interesting video or online research, applying the genre to an unusual or fantastic situation, allowing students to help construct the situation.)

SYSTEMS: Grammar, Vocabulary, Functional Language

When teaching *grammar, vocabulary* and *functional language*, there are different approaches we could take to planning the structure of the lesson. In all cases, however, we want to start with some *context* as students need to see where and when the language is used in real life. After that, we need to decide how we will *introduce* the examples of the target language. There are two common ways to do this:

- a) Put the target language in a text ('text - based' approach),
- b) Have students do an exercise (a test) with the target language ('test - teach - test' approach).

➤ A 'text - based' approach

When teacher is sure that some grammar, vocabulary or functional language is new to the students, it can be 'presented' to students via reading or listening text.

The advantages of this approach are that students see examples of the target language in a real and recognizable context; the context helps demonstrate meaning and can be used when asking CCQs (concept checking question). If the target language has different forms (e.g. affirmative, negative and interrogative), teacher can include those in the text for the students to see. It can also be very engaging if the text itself is interesting or memorable. It provides a nice balance of skills and systems. Plus, it replicates an authentic encounter with new language and trains students to use texts outside of class as a resource for developing their English more independently.

Difficulties with this approach include the extra time it takes to cover the content of the text before shifting the focus to the target language, the possibility of distracting unknown lexis in the text and the chance of creating classroom texts which are overloaded with

language examples and therefore less natural. Teachers may also find it difficult to prioritize clarification in the way that test-teach-test allows.

‘Text-based’ lesson framework

- Lead – in
- Pre – text
- 1st reading
- Highlight language
- Clarification (MFP*)
- Controlled practice
- Freer practice

(*MFP: meaning, form, pronunciation)

➤ **A ‘test - teach - test’ approach**

If it is assumed that students have some knowledge of target language, teacher might want to check first how much knowledge they have. To do that teacher could introduce the target language by first having them do a diagnostic exercise. Usually the ‘first test’ is a controlled practice style exercise. While monitoring this exercise, teacher reveals where students are confident or have difficulties.

The advantages of this approach are that students are allowed the chance to demonstrate knowledge first and therefore do not feel patronized by a teacher ‘telling’ them something they already know. By monitoring very carefully, the teacher can select priority areas of meaning, form and pronunciation and focus clarification on those. It may also be more time efficient.

Difficulties with this approach are that the teacher must monitor very carefully and make real-time decisions on what to clarify, the test one activity may not supply sufficient context to fully demonstrate meaning and the teach stage requires careful management. Often it is difficult to maintain the same context throughout the lesson without an adaptation of materials.

‘Test - teach - test’ lesson framework

- Lead – in
- Diagnostic test (1st test)
- Clarification (MFP)
- Controlled practice (2nd test)
- Freer practice

3. RESEARCH FINDINGS

In this article the author presents one of the lessons of *analytical reading* for 3rd year students of the Department of Foreign Language Teaching Methods and Practice (School of Foreign Languages, V. N. Karazin Kharkiv National University) by using CELTA lesson plan template aimed at the development of receptive skills. Based on the **‘receptive skills’** lesson framework mentioned above, the author explains the way of beginning the lesson and the choice of subskills that need to be developed while analyzing the text. (The extract of a short story called “A friend in need” by Somerset Maugham is taken from the coursebook [1, p. 194–197]).

3.1. Justification of subskills and tasks selection

“The procedure for teaching receptive skills generally starts with *a lead in*. This is where we engage students

with the topic of the reading and we try to activate their schema” [5, p. 271]. In order to set the context of the lesson, to engage students in the topic, teacher finds a quote that best fits the topic of the lesson or writes an opinion question on the board and lets students debate about the answer. As J. Harmer mentions [4, p. 206] “If we can get students engaged in the task, there is a much better chance they will read with commitment and concentration, whether or not they were interested in the topic to start with”. Lead in is usually followed by a ***pre-teaching activity*** which helps students to be more prepared for what they are going to read. It also encourages and motivates students to read.

Task one

Many learners approach reading texts expecting to read them thoroughly and to stop only when they have understood every word. J. Skrivener explains [6, p.184] that in order to make students better readers, we need first of all to raise their awareness that it’s not always essential to understand every word, and that practicing some different reading techniques in English may be very useful to them.

Hence, the teacher sets short time and asks students to make a speed-reading (**skimming**), not worrying about unknown words/expressions, as the main aim of the first reading is to understand the core idea (**gist**) of the text in order to complete the next task which will prepare students for deeper understanding of the text. At pre-teaching stage teacher refrains from teaching all unknown words with the purpose that, as J. Harmer states [5, p. 274] “if we want to give students practice in what it is like to tackle authentic reading texts for general understanding, then getting past words they don’t understand is one of the skills they need to develop”. Accordingly, “the reader must make a choice not to attend every detail but to use their processing powers to get more of a **top-down view** of what is going on” [4, p. 202].

Task two

The second task is more complicated as it is required to read fast for specific information (**scanning**). “Moving **from the general to the specific** by starting with Task1 and going on to Task 2 works, because it allows students to get a feel for what they’re seeing or hearing before they have to attack the text in detail, which is the more difficult thing to do” [5, p. 270].

Before scanning the text, students need to look through the list of expressions or questions and underline the keywords in them. Second reading has to be more careful aimed at finding the keywords (specific information).

Fallow-up activity

“It makes little sense to talk about skills in isolation, – states J. Harmer [4, p. 265–267]; receptive and productive skills feed off each other. When students are involved in a cooperative writing, they’ll be speaking, listening, writing and reading simultaneously.”

Accordingly, one of the most popular follow-up activities is the prepared talk for fluent and accurate

speech, where students make a presentation on the target topic. Such talks are more 'writing like' [5, p. 351].

In his *How to teach English* J. Harmer [3, p. 88] states, that many speaking tasks are intrinsically enjoyable in themselves.

It is important to provide some feedback not only on the content but on language use as well. This could consist of asking students to correct some errors made during their talk or, that is a matter of no little significance, to praise them for good use of language.

One common technique is to write a selection of things (some accurate and some not) teacher heard students say on the board. Teacher asks students to identify what is correct and prompts them to correct the errors.

3.2. LESSON planning and delivery

Based on the CELTA lesson plan template the author presents the lesson plan dedicated to the development of receptive skills (reading) mentioned above in the following way:

Lesson Plan Cover Sheet

Type of Lesson	Reading skills
Main Aim	To help students to develop reading skills for gist and specific information in the context of friendship.
Secondary Aim	To introduce and clarify selected vocabulary from the text "A friend in need", to make a summary of the text for fluent and accurate speech.
Anticipated Problems: Anticipated Solutions:	1. Students may try to read the text thoroughly, translate all unknown words and word combinations. SOLUTION: The teacher will set and stick to a time limit for gist and specific information reading. 2. During the summary of the text students may make grammar mistakes (e.g. sequence of tenses). SOLUTION: The productive follow-up activity should be followed not only by content feedback but also by a feedback on language use.
Materials	1. Аракин В. Д. (2006). <i>Практический курс английского языка. 2 курс: учеб. для студентов вузов</i> ; под ред. В. Д. Аракина. – 7-е изд, 2006. С. 194–197, 206. 2. Воробйова І. М., Денисов О. І., Перерва Г. В., (2014). <i>Лексичний орієнтир: збірник вправ з аналітичного читання для студентів II та III курсів факультету іноземних мов. ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. С. 28.</i>

Stage name + aim	Timing	Lesson PROCEDURE
Stage name: Lead in Stage aim: <i>to engage the students in the context of the lesson.</i>	Teacher - Class [10min]	To raise students' interest teacher offers to talk about friendship, discuss different proverbs about friendship, e.g. "A friend in need is a friend indeed", "A man is known by his friends", "False friends are worse than open enemies" etc, compare them with those in their native language.
Stage name: Pre-teach, feedback Stage aim: To unblock words necessary to understand the text.	Student- Student [5min] T-C [5min]	In pairs students match the words and word-combinations with their definitions picked out from the text and predicted by the teacher as unknown. [6, p. 28 ex1] Feedback: Teacher nominates students to give the correct answer and, if necessary, elicits the meaning of those words.
Stage name: 1st reading for gist, feedback Stage aim: <i>To read the text quickly for a general comprehension.</i>	S [10min]	Students read very fast (skim) to understand the main idea (gist) of the text in order to complete the 'Paragraph-summary' task. (The text has initially been divided by teacher into sub-paragraphs.) After skimming the text students summarize each paragraph with one or two words. This task prepares students for deeper understanding of the text. The teacher nominates the best answers.
Stage name: 2nd reading, feedback Stage aim: <i>To read the text quickly for specific pieces of information</i>	S [10min] S-S [3min] T-C [2min]	Students scan the text for a specific information in order to pick out specific adjectives from the text which the author uses to describe the young and old Burtons (the namesakes). Students compare their answers with their partners to discover and correct their mistakes. Teacher monitors and reveals the best answers. Feedback session: teacher nominates students for verbal answers.
Stage name: Follow-up activity, feedback Stage aim: T provides the students with a chance to respond to the text, to practice speaking for fluency.	S-S [5min] [5min] [2min] [5-7m.]	Students prepare a summary of the text "A friend in need". For this purpose, they: • answer the questions that may serve as the key points of the story [1, p. 206, ex.13]. • in pairs, based on answers, they write the summary of the text, • express opinion about Old Burton's behavior Teacher monitors, helping out with any language difficulties they may be having. Feedback: Students present the summary of the text to the class.
Stage name: Lesson closure Stage aim: to help learners summarize, review and demonstrate their understanding effectively.	[2-3m.]	Teacher corrects students' errors and emphasizes key information.

3.3. Self-evaluation

There is a kind of teaching that is also a kind of learning – a ‘learning teaching’ [6, p. 370]. That means, not only students but teachers as well need regular learning. Teaching and learning are intertwined. In order to move forward each teacher must try to answer the following questions: Do I actually know what I am doing in class? Do I examine my actions, intentions, motives and attitudes? Do I look back, to recall what happened, to reflect on it? To become a successful teacher, after each lesson the CELTA course offers to complete a feedback sheet (see the self-evaluation template below). Scrivener distinguishes a “hot and cold feedback” [6, p. 377]: hot feedback is made immediately after the lesson, and the cold one – several hours or days later. Such feedback represents teacher’s views at two different stages of considering the lesson.

Self-evaluation template

How do I feel the lesson went: very well / well / okay / not very well / badly
A) Evidence in the lesson of how the main aim and secondary aims were achieved:
B) Strengths of my lesson:
C) What I would do differently:
D) Development on previous action points:

(A) focuses on recalling what happened in the lesson, (B) focuses on reflecting on the lesson, particularly looking for what was successful, (C) focuses on drawing conclusions from the experience and finding ways to move forward in future teaching, (D) achievements.

4. CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Foreign language teachers’ trainings seek to teach trainees to respond flexibly to sociocultural changes in the environment, help to adapt to the individual characteristics and needs of students, and to master new techniques and methods which constantly occur under the conditions of a rapidly changing life.

As it was mentioned in the given paper, one of the main tasks is to train teachers to map out a precise lesson plan which will meet the needs of students. Designing a lesson plan using the CELTA template will help to improve and facilitate the process of getting ready to the lesson. For this purpose, teachers need to learn to distinguish lesson types with specific structure each, directed to the fulfillment of the main and secondary aims.

Teacher trainings carried out in Ukraine should also spend time on building skills of self-evaluation on the part of teachers aimed at creating ‘learning teachers’ permanently moving forward. Our country deserves teachers who are alive to the possibility of change and who keep up-to-date with what is going on in the world of English language teaching.

The prospect of further research involves the study of such aspects, like ‘observed lessons, action research, getting feedback on teaching’ etc. and their impact on ‘teacher development’ process. Teaching can and should be a permanent process of change and growth.

LITERATURE

1. Аракин, В. Д., (2006). *Практический курс английского языка* (7-е изд.). Москва: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС.
2. Воробйова, І. М., Денисов, О. І., & Перерва, Г. В. (2014). *Лексичний орієнтир*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.
3. Harmer, J., (1998). *How to teach English*. Harlow: Longman.
4. Harmer, J., (2001). *The practice of English language teaching* (3rd ed.). Harlow: Longman.
5. Harmer J., (2008). *The practice of English language teaching* (4th ed.). Harlow: Longman.
6. Scrivener J., (2005) *Learning teaching: A guidebook for English language teachers* (2nd ed.). Oxford: Macmillan.

REFERENCES

1. Arakin, V. D. (2006) *Prakticheskij kurs anglijskogo jazyka [Practical course of the English language]* (7th ed.). Moskva: Gumanitar. izd. centr VLADOS. (in Russian)
2. Harmer, J., (1998). *How to teach English*. Harlow: Longman.
3. Harmer, J., (2001). *The practice of English language teaching* (3rd ed.). Harlow: Longman.
4. Harmer J., (2008). *The practice of English language teaching* (4th ed.). Harlow: Longman.
5. Scrivener J., (2005) *Learning teaching: A guidebook for English language teachers* (2nd ed.). Oxford: Macmillan.
6. Vorobjova, I. M., Denisov, O. I., & Pererva, G. V. (2014). *Leksichnij orientir [Lexical guide]*. Kharkiv: HNU imeni V. N. Karazina. (in Ukrainian)

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Арменуї Галстян – Старший викладач кафедри методики та практики викладання іноземної мови факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; email: gal_armish@yahoo.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6872-6519>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.ru/citations?view_op=list_works&hl=en&user=bG9wdPQAAAAJ; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Armine_Galstyan

УДК 796.077.5:378.016

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-08

Аспекти формування мовної культури як складової професійної культури майбутніх фахівців

Гнатенко К. В.

старший викладач кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури; e-mail: malekk26@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5329-7846>;

GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?view_op=new_articles&hl=ru&imq=Katherine+Gnatenko#;
(Харків)

Статтю присвячено вивченню проблеми формування мовної компетенції як невід'ємної частини мовної культури майбутніх викладачів фізичної культури та тренерів на шляху формування їх професійної культури під час навчального процесу у закладі вищої освіти. Автор констатує глобалізацію підходу до використання можливостей освітнього процесу, а саме підвищення професійної культури, розкриває зміст понять «мовна компетенція», «мовна культура», «професійна культура» та «професійна культура викладача фізичної культури». В статті проведено аналіз останніх досліджень, щодо змісту цих понять. Проаналізовано тісний зв'язок зазначених понять, їх вплив одне на одне та взаємодія з поняттям «роль викладача фізичної культури». Розглянуто обумовленість цих складових культурологічною моделлю змісту освіти. Враховуючи дані останніх досліджень, зроблено висновок, що проблема може бути вирішена в рамках комплексного підходу до формування риторичної компетенції. Проведено анкетування з метою виявлення оціночного рівня сформованості мовної культури студентами навчального закладу вищої освіти. Виявлено, що питання, які пов'язані з вмінням публічно виступати та розуміти причини виникнення комунікативних бар'єрів, вмінням аргументовано переконувати, визнавати свої помилки і приймати іншу точку зору, були оцінені студентами низькими балами під час анкетування. Це є свідченням про відчуття студентами низького рівня сформованості мовної культури, що матиме негативний вплив на формування професійної культури майбутніх фахівців галузі спорту. Зроблено висновок, що освідомлення цієї проблеми має призвести до переосмислення методів формування мовної компетентності під час навчального процесу в закладах вищої освіти.

Ключові слова: мовна компетенція, мовна культура, мовна культура майбутніх фахівців, професійна культура, професійна культура викладача фізичного виховання.

Gnatenko K. Aspects of language culture formation as a component of professional culture of future specialists. The article is devoted to the study of the problem of formation of language competence as an integral part of the language culture of future physical education teachers and trainers on the way to the formation of their professional culture during the educational process in the higher educational establishment. The author states the globalization of the approach to the use of educational opportunities, namely the improvement of professional culture, reveals the meaning of the concepts "language competence," "language culture," "professional culture" and "professional culture of a physical education teacher." The article analyzes the latest research on the content of these concepts. The close connection of these concepts, their influence on each other and interaction with the concept of "the role of a physical education teacher" are analyzed. The conditionality of these components by the culturological model of the content of education is considered. Given the data of recent studies, it is concluded that the problem can be solved within a comprehensive approach to the formation of rhetorical competence. A questionnaire was conducted to identify the estimated level of language culture formation by students of higher education. It was found that issues related to the ability to speak publicly and understand the causes of communication barriers, the ability to persuade, admitting their mistakes and accepting a different point of view were assessed by students with low scores during the questionnaire. This is evidence of students' feeling of a low level of language culture, which will have a negative impact on the formation of professional culture of future sports professionals. It is concluded that awareness of this problem should lead to a rethinking of methods of forming language competence during the educational process in higher education institutions.

Key words: language competence, language culture, language culture of future specialists, professional culture, professional culture of a physical education teacher.

1. ВСТУП

Глобальні суспільні зміни сучасної української освіти, спрямовані на розвиток професійної культури та здібностей студентів до майбутньої професійної діяльності, на посилення значення рівня підготовки майбутніх фахівців та процес формування суспільного сприйняття та освідомлення освіти за європейськими стандартами вимагають удосконалення та поєднання систем підготовки майбутніх фахівців з модернізацією освітнього процесу закладів вищої освіти. Обумовленні тенденції наполягають та посилюють значення мобільності здобувачів освіти та готовності до самостійного мислення та професійного саморозвитку, включаючи глобалізацію підходу до використання можливостей освітнього процесу, а саме підвищення професійної культури, можливість продовжувати та отримувати другу освіту як в Україні, так і в інших країнах, працевлаштовуватись за обраним напрямком та стажуватись закордоном, під час навчання у закладах вищої освіти.

М е т а. Проте проблема формування риторичної компетенції студентів-нефілологів у вищому навчальному закладі недостатньо вивчена: навчання мовним дисциплінам студентів спортивних факультетів не було предметом спеціального дослідження; педагогічна риторика розглядалася поза системою методичних та психолого-педагогічних дисциплін; існуючі програми та посібники не орієнтовані на взаємодію з предметними методиками та на формування й розвиток високого рівня риторичної компетенції та мовної культури студентів, що також має негативний вплив на розвиток професійної культури майбутніх фахівців. Саме це й зумовило мету нашого дослідження.

А к т у а л ь н і с т ь. Саме такі тенденції сучасної освіти зумовлюють акцентування на загальній культурі майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту та актуалізують вагомість значення професійної культури фахівців спортивної галузі.

А к т у а л ь н і с т ь дослідження визначається необхідністю поглибленого вивчення, наукового осмислення еволюції поняття «мовна культура», «мовна компетенція» та «риторична компетенція викладача» та аналізу практичних аспектів їх формування у рамках навчального процесу професійної освіти.

Роль викладача фізичного виховання та його місця в життєдіяльності нових поколінь українців з суспільної, педагогічної, світоглядної, культурної, психофізіологічної, державної та багатьох інших точок зору мають виключний та незамінний характер, а дослідження сфери професійної освіти майбутніх викладачів фізичного виховання і спорту визначаємо такою, що має актуально-перспективний характер [6].

Поняття культури є дуже багатозначним. Сьогодні існує понад сотні визначень культури. Більшість суспільства визнає загальне значення

цього поняття: «культура» походить від латинського «cultura» – «обробіток, виховання, освіта, розвиток, шанування».

Під культурою розуміють комплекс знань, виховань, мистецтв, законів, моралі, звичаїв та інших здібностей і звичок, набутих людиною як членом суспільства [11]. Культуру сприймають як систему зберігання і передачі соціального досвіду, основу якого становить досягнутий суспільством рівень розвитку сутнісних сил людини [4, с. 196]. П. Гуревич розкриває поняття «культура» як сукупність матеріальних і духовних цінностей, що відображають активну творчу діяльність людей в освоєнні світу у ході історичного розвитку суспільства [3].

Розглядаючи зміст багатогранного поняття «культури», її місця, ролі та сприйняття в суспільстві, можна виділити основні взаємопов'язані сторони та аспекти:

- культура – народжене соціумом, властиве суспільству соціальне явище, що відображає його якісну характеристику та збагачує духовне життя людини;

- культура допомагає людині не тільки пізнати та прийняти світ й саму себе, але й визначити своє місце в світі та світоглядні пріоритети;

- культура постає процесом творчої діяльності особистості, спрямованої на пізнання навколишнього світу і самої людини у цьому світі, на отримання об'єктивної і достовірної інформації про світ, де важливу роль надано науці та мистецтву;

- культура є сутністю досягнутих людиною у процесі освоєння світу матеріальних і духовних цінностей, а також відповідних ціннісних пріоритетів, установок та орієнтацій людини в світі;

- культура, надаючи необхідні для орієнтації людини у світі норми поведінки та оцінки, забезпечує регулювання соціальних відносин людей [12, с. 37–38].

Підсумовуючи проаналізоване можемо акцентувати увагу на більш вузькому розумінню культури як загальної сукупності всіх матеріальних і духовно-моральних цінностей, накопичених суспільством, а також сукупності всіх видів і способів опанованої діяльності людини щодо їх освоєння, збереження, творення і поширення в суспільстві.

Культурологічною моделлю змісту освіти займалися такі науковці, як Н. В. Бордовська, С. І. Гессен, І. А. Зязюн, І. Ф. Ісаєв, І. Я. Лернер, О. П. Рудницька та інші. При складанні безпосередньо змісту освіти культурологічний підхід розцінюється як реалізація гуманістичної установки в розумінні соціальної функції людини, яка передбачає додання до контексту змісту освіти структури культури в різних її проявах, насамперед духовної культури [7, с. 45–55].

О. Рудницька наголошує на глибинному зв'язку культури і освіти, культуро-відповідності освіти, що полягає в опануванні суб'єктами навчально-виховного процесу знаннями на рівні сучасних досягнень

культури; розумінні її ролі у життєдіяльності суспільства і кожної людини; реалізації педагогічного впливу; формуванні креативних здібностей, світоглядної позиції, здатності до морально-естетичного самовдосконалення, а також на тому, що завданням освіти, як загальної, так і професійної, є залучення людини до культурних цінностей [9].

Аналізуючи вище сказане, можемо окреслити культурологічний підхід баченням освіти як феномена культури; культурологічний підхід стає найважливішою умовою розвитку освіти і засобом реалізації ідеї її гуманізації; наближення освіти до людини через культуру; визнання підходу вирішальним фактором розвитку професійно-особистісних якостей; єдність аксіології і культурної антропології для забезпечення комплексності наукового підходу [5].

Багато роботи здійснено науковцями по визначенню та чіткому тлумаченню концепції культурологічних основ цілісності змісту освіти. Отже, за їх думкою, вона базується на тотожності систем освіти і культури, відображеної у моделі гуманітарної культурно-освітньої системи. Цілісність змісту освіти вбачається в єдності наступних аспектів: культурологічній сутності змісту освіти, культурологічно-особистісного підходу до творення змісту освіти [2, с. 28–33].

Змісту поняття «професійної культури» було присвячено багато досліджень науковців протягом багатьох десятиліть. Серед сучасних дослідників зазначено проблему вивчали Т. В. Бабенко, О. А. Бондаренко, О. П. Власюк, О. М. Гомонюк, А. В. Горбачова, А. С. Ковальова, І. В. Кришень, І. Ю. Кузнецова, А. М. Кухарчук, Н. М. Миколаєнко, Л. А. Никифорова, І. С. Сабатовська, Д. В. Сичов, С. Є. Трегуб, Л. М. Фільштейн, С. Чорна, А. Б. Широкова та ін.

«В другій половині ХХ ст. професійна культура (як частина загальної культури) вже розглядається не тільки як форма людської діяльності, але і як найважливіший аспект життєдіяльності особистості, як соціальна діяльність, що складається із взаємозалежних цілісних феноменів, які не зводяться лише до певного комплексу знань, умінь і навичок» [9, с. 206–214].

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єктом став процес формування мовної культури як складової професійної культури у майбутніх викладачів фізичної культури та тренерів.

Предметом було обрано критерії та чинники формування мовної компетенції студентів під час освітнього процесу у закладі вищої освіти.

Методами, що їх було використано під час дослідження, нами було обрано анкетування студентів 1-го, 3-го курсів та студентів магістратури.

Професійна культура є однією з невід'ємних соціокультурних одиниць, що сприяють становленню

майбутнього фахівця. Будучи вагомою складовою загальної культури, професійна культура будь-якого майбутнього фахівця складається з загальноприйнятих духовно-моральних установок, норм і правил, пріоритетів, соціальних ролей, а також шляхів взаємодії фахівця як одного із суб'єктів певної суспільної системи, до якої він належить.

Однак загальну культуру чітко відрізняють певні загальні норми і стандарти життєдіяльності людей незалежно від їх напрямку діяльності. Натомість професійну культуру жорстко обмежують норми і стандарти та положення, тісно зв'язані з напрямком діяльності і специфічної взаємодії, особливо з фаховою приналежністю до певного професійного соціуму.

Отже, професійна культура зумовлює наявність або безпосереднє набуття необхідного рівня виконання професійних функцій та можливість подальшого самовдосконалення фахівця будь-якої сфери діяльності. Вона обумовлена єдністю особистісних та професійних якостей людини, рівнем володіння особистістю певними досягненнями й фаховими компетенціями, соціально-професійною мобільністю та здатністю пристосовуватись до нових умов, що сприяє соціальному й духовному розвитку.

Здійснюючи аналіз другої складової поняття професійна культура, «професії», зазначимо, що в перекладі з латинської вона означає «заняття, робота». В якості основних складових одиниць професії вчені відокремлюють спеціалізацію, а саме відділення від інших видів діяльності в рамках поділу праці, досить тривале застосування усталеного способу виконання певних, обумовлених фаховим напрямком, завдань, а також джерело доходу, що забезпечуватиме існування людини.

Отже, на підставі вище зазначеного, можемо виокремити, що під професійною культурою майбутнього викладача найчастіше розуміють певний рівень володіння загальним педагогічним досвідом людства, ступінь досконалості викладача в педагогічній практиці, цілісне особистісне утворення, сутністю якого є взаємозв'язок структурних та функціональних складових особистості, що знаходиться в постійному розвитку і проявляється в професійно-педагогічній діяльності, передбачає наявність певної міри психолого-педагогічної підготовки, особистісних якостей та установок, творчого характеру діяльності за фаховим напрямком, високої ціннісної зумовленості обов'язків викладача.

Зарубіжні науковці наголошують на тому, що викладачі, які мають належний рівень сформованості професійної культури отримують набагато більше морального, духовного та загального задоволення від своєї роботи, на відміну від колег з недостатнім рівнем професійної культури.

Для професійної культури майбутніх фахівців спортивної галузі суттєві певні морально-вольові якості, обумовлені сферою спорту, постають без-

посередньою та безперечною основою професійної етики.

Викладач фізичного виховання, уособлюючи одиницю професійної діяльності у спорті, покликаний володіти певною сукупністю ціннісних орієнтирів, мотивів та пріоритетів, які необхідні для комунікації, взаємодії, підтримки та гідного функціонування в професійній сфері, визначаючи своєю метою не тільки досягнення високих результатів, а й підтримку та охорону здоров'я своїх учнів, мотивування до заняття фізичною культурою та загального зв'язку «школяр-спорт-здорова нація».

Вищій школі у спортивній сфері та галузі здоров'я людини необхідно виховувати спеціалістів, що будуть готові та прагнутимуть різноманітної творчої діяльності: професійної, суспільної, політичної та соціокультурної, забезпечувати як знаннями певної галузі і обсягу, так й закладати фундаментальну основу соціальної та культурної ініціативи, здатності майбутніх викладачів фізичного виховання працювати зі своїми учнями і для учнів.

Саме сприйняття майбутніми викладачами фізичної культури освіти та виховання, як пріоритетної прагматичної цінності, дозволяє розглядати зміст освіти та виховання особистості як основні напрямки формування професійної культури майбутніх фахівців спортивної галузі та, на самперед, викладачів.

Разом з тим існує думка, що поза увагою досліджень залишаються проблеми підвищення якості навчального процесу та особливості певної підготовки майбутнього викладача галузі спорту до професійної діяльності у вищих навчальних закладах.

В цілому розуміння вченими якості вищої освіти та її акцентів в останні роки окреслюється можливістю випускника закладу вищої освіти адаптуватися в новому професійному та соціальному середовищі, творчо використовувати когнітивні й особистісні здібності при вирішенні життєвих і професійних завдань, самостійно здобувати нові знання, творчо мислити, мати відповідальну громадянську позицію, духовність, загальну і професійну культуру.

Особливу увагу слід приділити визначенню якості вищої освіти результатами навчання, які конкретизуються в освітніх стандартах, кваліфікаційних вимогах і програмах підготовки фахівців. Однак ці результати потрібно конкретизувати для всіх суб'єктів освітнього процесу, бо студентам потрібно усвідомлювати, який розвиток їх сил і здібностей відбудеться, які вони матимуть перспективи професійної реалізації, а роботодавцю потрібно розуміти, наскільки компетентного фахівця і в яких сферах знань він отримає. Саме з огляду на це дуже важливим є розуміння та виокремлення значення та ролі викладача фізичного виховання.

У багатогранній діяльності вчителя фізичної культури, як і багатьох інших вчителів, виділяють чотири основні функції педагогічної діяльності: конструктивну, комунікативну, організаторську і

пізнавальну. Вони сприймаються в єдності. Однак очікувано, що у викладача фізичної культури вони розкриваються у своєрідному руслі, хоча і переключуються з іншими фахівцями освіти.

Професійна культура викладача фізичного виховання – це процес керування навчальним процесом, практичними діями, надання своїм вихованцям необхідних знань, прищеплення навички культурної поведінки, формування і розвитку контактів між вихованцем та викладачем, який породжується потребами спільної діяльності.

Важливу роль у цьому процесі відіграє етика спілкування, висока мовна культура майбутнього тренера або викладача фізичної культури, яка сприяє розумінню, складанню діалогу, встановленню довірливих, доброзичливих відносин з учнями.

Недостатній рівень мовної культури тренерів та викладачів фізичної культури, невміння налагоджувати взаємовідносини зі своїми вихованцями, їх батьками, працівниками спортивної школи або клубу є показником низького рівня професіоналізму фахівця.

Тверде знання правил використання як рідної, так і іноземної мови дає можливість викладачу фізичної культури правильно висловлювати свої думки, надає його мові стрункий, осмислений характер, що полегшує учням сприймати і розуміти навчальний матеріал, команди та інші завдання під час занять спортом. Культура мови – це грамотність побудови фраз та словниковий запас. Словникове багатство сприяє образності мови, а через неї – і виразності. Вдале застосування прислів'їв, приказок, крилатих висловів, метафор, гіпербол робить мову вчителя фізичної культури емоційною, піднімає настрій учнів. Звичайно, користуватися треба тільки тими мовними засобами, які доступні розумінню вихованців певного віку.

Тому вважаємо за потрібне звернутися до такої науки як риторика. Саме риторика перетворює особистість через слово: адже мова, здатність і вміння говорити висвічує людину як особистість, відображає її погляди, її моральний потенціал та ціннісні орієнтирів. Недарма в одному з визначень йдеться, що «риторика – це наука про виховання громадянина своєї країни».

Ми спостерігаємо це на прикладі політичної сфери, де від вміння висловлюватися, опонувати, знаходити допустимі компроміси, вступати в діалог залежить рішення багатьох важливих питань для кожного суб'єкту навчального процесу. Вчити всього цього майбутніх фахівців необхідно під час освітнього процесу в закладах вищої освіти, адже саме тут формується мовна і риторична культура майбутніх викладачів, політиків, тренерів, юристів, журналістів, менеджерів – тих професій, які пов'язані зі сферою спілкування.

Важливе безперервне засвоєння теоретичних знань, накопичених цієї древньою наукою.

Риторичні знання дозволяють грамотно вибудувати мовленнєвий твір з точки зору ораторської мети. Орієнтованість на мету мовлення визначає цілу низку правил, якими повинен керуватися викладач при різного роду виступах перед вихованцями. Грамотний виступ викладача фізичної культури передбачає вміння викласти матеріал згідно його характеру, теми, аргументації та заохочення. Риторика вчить висловлюватися ясно й чітко.

При цьому викладач повинен дбати про чистоту, правильність, логічність, точність та виразність своєї промови. Важливе вміння оцінювати ситуацію і тип аудиторії, будь то вихованці, чи їх батьки, чи учасники змагань тощо; враховувати їх особливості та інтереси; вміти використовувати прийоми залучення уваги слухачів. Влучний виступ – це гармонійне поєднання його змісту і форми, вміння володіти собою, бути в постійній взаємодії з аудиторією, донести до слухачів моральний та глибинний зміст.

Навчання мовної майстерності відбувається в реальній практичній діяльності: в постійних виступах, самоаналізі, аналізі риторичних виступів інших викладачів.

Таким чином, навчання риториці дозволяє формувати високу культуру спілкування як в публічній сфері, так і в міжособистісному спілкуванні. Вчитель, підвищуючи свою мовну і риторичну грамотність, сприяє становленню громадянської позиції учня, збагачує його духовно.

Сформованість компетенцій з риторичною змістовою складовою у випускників передбачає, в першу чергу, вміння спілкуватися, вміння взаємодіяти, вміння вибудовувати довірчі відносини, вміння здійснювати обмін інформацією в процесі соціальної взаємодії, готовність до міжособистісної комунікації, вміння публічно виступати, розуміння причин виникнення комунікативних бар'єрів, вміння хронологічно мислити категоріями минулого-теперішнього-майбутнього, вміння структурувати потік подій; націленість на самовдосконалення; вміння аргументувати свою відповідь і інтерпретувати отриманий результат; вміння працювати в групі, класі; вміння аргументовано переконувати; визнавати свої помилки і приймати чужу точку зору; вміння як керувати, так і підкорятися в залежності від поставленого перед колективом завдання; вміння управляти своїми емоціями і абстрагуватися від особистих симпатій / антипатій; вміння взаємодіяти; знати пізнавальні психічні процеси; типи характерів і темпераментів, методи саморегуляції; етичних норм поведінки; види і стилі спілкування; види бар'єрів спілкування; види ділових конфліктів (міжособистісних) і методи їх вирішення; стратегії і тактики спілкування; вміння усвідомлено орієнтуватися на інших; створювати загальне смислове поле; знаходити схоже бачення задач; вміти здійснювати самоконтроль.

Проведений нами аналіз вище зазначеного допоміг нам розробити анкету на рівень сформова-

ності риторичної складової комунікативної компетенції у студентів закладу вищої освіти. Анкету було запропоновано студентам 1-го і 3-го курсів та магістрам Харківської державної академії фізичної культури.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналізуючи отриманні дані анкетування ми дійшли наступних висновків: студенти 1-го курсу оцінювали свої вміння публічно виступати та розуміти причини виникнення комунікативних бар'єрів дуже низькими балами, а отже відчували недостатню кількість теоретичних знань та практичних занять для опрацювання цих вмінь та навичок; студенти 3-го курсу з цих питань оцінювали себе трохи вище, але свої вміння аргументовано переконувати, визнавати свої помилки і приймати іншу точку зору вони оцінювали дуже низькими балами, що свідчить про недостатню кількість практичних занять з метою опанування такими навичками; студенти магістратури з питань вміння публічно виступати, вміння аргументовано переконувати, визнавати свої помилки і приймати іншу точку зору, вміння керувати вихованцями оцінювали середньо-задовільними балами, а вміння подолання бар'єрів спілкування, розв'язання ділових конфліктів оцінювали як незадовільний рівень. Все це дозволило виокремити недостатність практики з риторики та теорії комунікації та вбачати перспективою подальшої дослідницької роботи у напрямку розвитку та формування мовної культури як складової загальної професійної культури майбутніх фахівців галузі спорту.

Розширення циклу дисциплін області теорії і практики комунікації в освітніх програмах дозволило би студентам отримати повний обсяг знань, необхідний для формування як їх мовної, так і професійної культури та подальшої професійної діяльності.

Результат такої підготовки майбутнього фахівця розширює можливості і сферу працевлаштування випускників. Сформованість компетенцій риторичної (комунікативної) спрямованості забезпечує молодого фахівця гармонійним входженням до нового колективу, компенсує проблеми адаптації та соціалізації в умовах початку професійної реалізації, крім того, є відповіддю державної вищої школи на запит роботодавця та ринку праці [1, с. 57–60]. Компетенція виступає новим типом цілепокладання, означає рух від суто академічних норм, оцінок до зовнішнього оцінювання професійної та соціальної підготовленості випускників (з орієнтацією на її ринкову вартість).

Помічається тенденція освітнього процесу навчальних закладів вищої освіти навчання студентів в більшій мірі знанням, методам та навичкам, а не орієнтації на цінності як переважну складову сучасної освіти в сфері спорту.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що професійно-навчальний освітній процес у галузі спорту є цілісною системою підготовки професійних педагогічних кадрів, не тільки вчителів фізичного виховання і спорту, а й тренерів з певної галузі спорту, з метою їх працевлаштування як в загальноосвітніх школах, так і в інших навчально-виховних закладах різних напрямків та спеціалізацій, коледжах, академіях, університетах, спортивних школах і клубах. Тобто, в широкому значенні це – підготовка педагогічних і науково-педагогічних

кадрів для навчальних закладів різних типів. Такий освітній процес спрямовано саме на підготовку викладачів фізичного виховання з високим рівнем мовної та професійної компетентності та культури, заснованої на інноваціях у науці, методах та методиках, прийомах, сучасних спеціальних знаннях певного напрямку; з високим рівнем педагогічної та комунікативної компетентності, критичного та творчого мислення, здатності застосовувати наукові надбання на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуславская, В. В. (2016). *Модели образовательного развития: сценарнокоммуникативная геопедагогика*, Education & Science: материалы междунар. науч.-практ. конф. для работников науки и образования, 57–60.
2. Галицька, М. М. (2013). «Культура» та «освіта»: взаємозумовленість понять *Педагогічний процес: теорія і практика*, 4, 28–33.
3. Гуревич, П. (2005). *Культурология*. Москва: Искусство.
4. Конев, В. А. (1998). *Онтология культуры. Избранные работы*. Самара: Самарский университет.
5. Kovalenko, J., Gnatenko, K., Fedorenko, O., Karpets, L., & Kovalenko, R. (2021). Formation of Vocational Competence of Future Specialists in Physical Education and Sports. *Pedagogika*, 140(4), 220–236.
6. Костікова, І. І. (2006). Використання методів педагогічного дослідження у процесі підготовки майбутнього вчителя. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 2. Відновлено з <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2006.187070>
7. Кремень, В. Г. (2012). Духовність і культура суспільства визначаються розвитком освіти. *Вища педагогічна школа СПВ. Університет в Б'ялостоці*, 45–55.
8. Николаева, С. Ю. (2015). *Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах*. Київ: Ленвіт.
9. Рудницька, О. П. (2005). *Педагогіка: загальна і мистецька*. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан.
10. Сабатовская, И. С. (2002). Проблема профессиональной культуры в современной отечественной социологической литературе. *Вчені зап. Харк. гуманіт. ун-ту «Нар. Укр. Акад.»*, 9, 206–214.
11. Семёнов, Ю. И. & Тайлор, Э. (1998). *Культурология. XX век: Энциклопедия*. (Т. 2). Санкт-Петербург: Университетская Книга.
12. Філіпчук, Г. Г. (2007). Культурологічна основа сучасної освіти. *Педагогічна і психологічна науки в Україні (до 15-річчя АПН України)*. (Т. 2.). Київ: Педагогічна думка, 37– 45.

REFERENCES

1. Boguslavskaya, V. V. (2016). *Modely` obrazovatel`nogo razvy`ty`ya: scenarnokommuny`katy`vnaya geopedagogy`ka [Models of educational development: Scenario-communicative geopedagogy]*, Proc. of the intern. sci.-pract. conf. "Education & Science" for education instructors. (pp. 57–60). (in Russian)
2. Filipchuk, G. G. (2007). *Kul`turologichna osnova suchasnoyi osvity` [The culturological basis of the modern education]. Pedagogichna i psy`xologichna nauky` v Ukraini (do 15 richchya APN Ukrayiny)` [Pedagogical and psychological science in Ukraine (15 anniversary of Ukraine's APN)]. (Vol. 2). Kyiv: Pedagogichna dumka, 37– 45. (in Ukrainian)*
3. Galytska, M. M. (2013). "Kul`tura" ta "osvita": vzayemozuvnolenist` ponyat` ["Culture" and "education": the interconnection of the meanings]. *Pedagogichny`j proces: teoriya i prakty`ka [Pedagogical process: theory and practice]*, 4, 28–33. (in Ukrainian)
4. Gurevy`ch, P. (2005). *Kul`turology`ya [Culturology]*. Moskva: Iscustvo. (in Russian)
5. Konev, V. A. (1998). *Ontology`ya kul`tury` [Ontology of culture]*. Samara: Samarsky universitet Publ. (in Russian)
6. Kostikova, I. I. (2006). *Vy`kory`stannya metodiv pedagogichnogo doslidzhennya u procesi pidgotovky` majbutn`ogo vchy`telya [The use of methods of pedagogical research in the process of training future teachers]. Zbirny`k naukovy`x prac` Umans`kogo derzhavnogo pedagogichnogo universy`tetu [Uman state pedagogical university synopsis]*, 2. Retrieved from <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2006.187070>. (in Ukrainian)
7. Kovalenko, J., Gnatenko, K., Fedorenko, O., Karpets, L., & Kovalenko, R. (2021). Formation of Vocational Competence of Future Specialists in Physical Education and Sports. *Pedagogika [Pedagogics]*, 140(4), 220–236. Scopus.
8. Kremen`, V. G. (2012). *Duxovnist` i kul`tura suspil`stva vy`znachayut`sya rozvy`tkom osvity` [The spirituality and culture of society are determined by the development of education]. Vy`shha pedagogichna shkola SPV. Universy`tet v B`yalostoci [Higher pedagogical school SPV. University in Bialostock]*, 45–55. (in Ukrainian)

9. Nikolaieva, S. Yu. (2003). *Zahalnoievropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Pan-European recommendations for language education: study, teaching, evaluation]*. Kyiv: Lentvint. (in Ukrainian)
10. Rudny`cz`ka, O. P. (2005). *Pedagogika: zagal`na i my`stecz`ka [Pedagogy: general and artistic]*. Ternopil': Navchal`na knyga-Bogdan. (in Ukrainian)
11. Sabatovskaya, Y. S. (2002). Problema professy`onal`noj kul`tury v sovremennoj otechestvennoj socy`ology`cheskoj ly`terature [The problem of professional culture in modern Russian sociological literature]. *Vcheni zap. Khark. gumanit. un-tu "Nar. ukr. akad."* [Research bulletin of Kharkiv university of humanities "People's Ukrainian Academy"], 9, 206–214. (in Russian)
12. Semionov, Yu. Y., & Tajlor, E. (1998). *Kul`turology`ya. XX vek [Culturology]*. (Vol. 2). (in Russian)

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Kateryna Gnatenko – Senior Lecturer at the Department of Ukrainian and Foreign Languages of Kharkiv State Academy of Physical Culture; e-mail: malekk26@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5329-7846>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?view_op=new_articles&hl=ru&imq=Katherine+Gnatenko#

УДК 378:811.11

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-09

Сенсибілізація студентів до існування соціокультурних особливостей у реалізації ввічливості на заняттях з іноземної мови

Голуб І. Ю.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики

Національного університету «Львівська політехніка»;

e-mail: ivanna.y.holub@lpnu.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6275-644X>;

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=qT5MbjwAAAAJ&hl=uk>;

(Львів)

Стаття розглядає можливості сенсибілізації студентів на заняттях з іноземної мови до існування соціокультурних особливостей у реалізації ввічливості. За теорією П. Браун, С. Левінсона ввічливість ґрунтується на існуванні ключових потреб людини щодо збереження особистої гідності та особистого недоторканого простору, що дозволяє говорити про ввічливість як про універсальну категорію. Проте ця універсальність не стосується способів реалізації ввічливості у різних культурах, натомість порівняльні дослідження свідчать, що кожна культура має свій специфічний арсенал мовних і немовних засобів вираження ввічливості. Результати цих досліджень є, на нашу думку, аргументом для того, щоб категорія стала предметом розгляду на заняттях з іноземних мов у вишах. Важливо, щоб студенти розуміли, що ввічливість – це складна система національно-специфічних стратегій, які спрямовані на гармонійне, безконфліктне спілкування. При цьому потрібно звертати увагу студентів не лише на граматичні засоби вираження ввічливості у рідній та іноземних мовах, а й продемонструвати їм вплив лінгво- і соціокультурних факторів на реалізацію ввічливості під час міжкультурного спілкування, а також те, як різна інтерпретація засобів вираження ввічливості представниками різних культур спричиняє непорозуміння у комунікації. Нами було сформульовано прийоми сенсибілізації студентів до проявів категорії ввічливості у міжкультурному спілкуванні. Ці прийоми знайшли своє втілення у відповідних вправах. Запропоновані вправи не мають на меті познайомити студентів із правилами ввічливості у культурах іноземних мов, які вивчаються, а заострюють чутливість студентів до впливу соціо-лінгвокультурних факторів на реалізацію ввічливості у міжкультурній комунікації. Саме усвідомлення студентами того, що постійно існує можливість виникнення непорозуміння у міжкультурному спілкуванні, які пов'язані із відмінностями у інтерпретації моделей ввічливої поведінки у різних культурах, є основною запорукою успішного подолання студентами у майбутньому таких ситуацій.

Ключові слова: методика навчання іноземних мов, міжкультурна комунікація, міжкультурні непорозуміння, сенсибілізація, соціокультурна компетенція.

Holub I. Sensitising students to the existence of sociocultural peculiarities of expressing politeness in the foreign language lessons. The paper considers possibilities of sensitising students to sociocultural peculiarities of expressing politeness in the foreign language lessons. According to the theory proposed by Penelope Brown and Stephen C. Levinson, politeness is based on the key human needs to maintain personal dignity and protect personal space. This allows us to talk about politeness as a universal category. However, universal ways of expressing politeness that are applicable to different cultures do not exist. In fact, comparative research shows that each culture has a specific set of verbal and nonverbal tools for expressing politeness. The results of this research proves that the category should be discussed in the foreign language lessons in the institutions of higher education. It is crucial that students understand that politeness is a complex system of nationally specific strategies that are aimed at harmonious communication without any conflicts. Therefore we have to draw students' attention not only to grammatical means for expressing politeness in the native and foreign languages, but to demonstrate influence of linguocultural and sociocultural factors on realization of politeness during the cross-cultural communication. Furthermore, we have to show how differences in interpretation of means for expressing politeness by representatives of different cultures cause misunderstandings in communication. Tools for sensitising students to manifests of politeness categories in the cross-cultural communication are

formulated. These tools are incorporated in corresponding exercises. The aim of the suggested exercises is not to introduce politeness rules of the cultures of the foreign languages that are learned by students, because these rules do not exist. The goal of these exercises is to sharpen students' sensibility to the influence of sociocultural and linguocultural factors on expressing politeness in cross-cultural communication. The mere awareness of the fact that there constantly exists the possibility of occurrence of misunderstandings in cross-cultural communication which are related to differences in the interpretation of the models of polite behaviour in different cultures guarantees successful resolution of such situations by students in the future.

Key words: cross-cultural communication, cross-cultural misunderstandings, methodology of foreign language teaching, sensitization, sociocultural competence.

1. ВСТУП

Формування у тих, хто вивчає іноземну мову (ІМ), соціокультурної компетентності як здатності орієнтуватися в іноземних культурах, адекватно діяти у ситуаціях міжкультурного спілкування і/або виконувати функції посередника у міжкультурній комунікації (МКК) традиційно перебуває у полі зору фахівців з методики викладання ІМ.

Формування соціокультурної компетентності є неможливими без усвідомлення студентами механізму міжкультурної комунікації і розвитку чутливості до соціокультурних факторів, які можуть викликати непорозуміння у ній [2, с. 223]. Дія цих факторів під час МКК безпосередньо пов'язана з *категорією ввічливості*, адже поведінка однієї зі сторін, яку інша сторона вважає неввічливою, стає часто причиною для міжкультурних непорозумінь.

Аналіз сучасних наукових публікацій засвідчив, що вітчизняні фахівці у галузі ІМ зосереджують свою увагу на навчанні учнів чи студентів граматичних і лексичних засобів вираження ввічливості у тій чи іншій ІМ, зокрема, це дослідження В. Карабана [3], О. Малої [4], Ф. А. Моїсєєвої [5], Н. О. Побережник [6], А. В. Сітко [7], Ю. Д. Скрипник [8]. Такий підхід провокує, на нашу думку, виникнення певних прогалин у міжкультурному навчанні, адже методичні розробки спрямовуються виключно на засвоєння студентами знань про засоби вираження ввічливості в ІМ та здобуття ними вмінь використовувати з цією метою ті чи інші лексичні та граматичні структури. При цьому поза увагою залишається аналіз впливу лінгво- і соціокультурних факторів на реалізацію ввічливості під час МКК та усвідомлення того, що різна інтерпретація засобів вираження ввічливості сторонами міжкультурного спілкування спричиняє виникнення непорозумінь (**актуальність**).

У нашій статті маємо на меті розглянути можливості сенсibilізації (розвитку соціокультурних усвідомлення та чутливості) студентів до існування соціокультурних особливостей у реалізації ввічливості.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- викласти *теоретичні засади* реалізації категорії ввічливості у міжкультурному спілкуванні;
- обґрунтувати *необхідність сенсibilізації* студентів до існування соціокультурних особливостей у реалізації ввічливості;

- запропонувати *прийоми* сенсibilізації студентів до реалізації категорії ввічливості у МКК

- розробити *вправи* для сенсibilізації студентів до існування соціокультурних особливостей у реалізації категорії ввічливості у МКК.

Відповідно до поставленої мети і сформульованих завдань об'єктом нашого дослідження є процес навчання іноземної МКК майбутніх фахівців з ІМ, а предметом – прийоми сенсibilізації студентів на заняттях з ІМ до існування соціокультурних особливостей у реалізації категорії ввічливості під час МКК.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Теоретичні підходи до розуміння «ввічливості». Концепції «ввічливості» у лінгвістиці.

Категорія ввічливості – це функціонально-семантична універсалія, формами якої виступають засоби вираження різного роду соціальних стосунків між співбесідниками [3]. Лінгвістична ввічливість спрямована на відповідне використання мови з метою підтримання процесу комунікації, але мовленнєве спілкування не відбувається в соціальному вакуумі. Партнери по комунікації завжди перебувають у конкретних стосунках, що певною мірою впливають на саме спілкування, тому категорія ввічливості відображає систему ритуалізованих стратегій комунікативної поведінки (мовної і немовної). Водночас, ввічливість – це вияв поваги до комуніканта, відповідно до прийнятих у певному суспільстві правил і норм, що є запорукою успішного процесу комунікації [8].

Ввічливість ґрунтується на двох основних соціальних потребах людини: прагненні бути соціально визнаним («збереження власного обличчя»/особистої гідності) та її праві на особистий недоторканий простір (теорія П. Брауна, С. Левінсона) [9]. Так, наприклад, виявляючи свою зацікавленість під час спілкування, роблячи комплімент чи дякуючи, ми даємо співрозмовнику сигнал про визнання його гідності, поваги та симпатії і очікуємо цього ж від нього. Водночас, висловлюючи своє прохання чи вимогу непрямо, а завуальовано, ми, неначе, залишаємо за нашим співрозмовником особисту свободу дій і свободу прийняття рішень. Те, що ввічливість ґрунтується на існуванні ключових потреб людини щодо збереження особистої гідності та особистого недоторканого простору, дозволяє говорити про ввічливість як

про універсальну категорію [12, с. 244–253; 14, с. 154].

Хоча ця універсальність стосується двох ключових вимірів ввічливості, а не способів її реалізації у різних культурах, чимало людей схильні вважати особливості виявлення ввічливості, які прийняті у рідній культурі, універсальними, поширеними і у інших культурах. Проте, порівняльні дослідження різних культур свідчать, що ввічлива поведінка, загальноприйнята в одній культурі, може виявитись неввічливою у іншій, тобто кожна культура має свій специфічний арсенал мовних і немовних засобів вираження ввічливості [11]. Цей арсенал кожна людина здобуває в процесі своєї первинної соціалізації, яка починається у юному віці, переважно шляхом копіювання соціальної поведінки інших членів суспільства.

Розвиток прагмалінгвістики, науки про використання мови у комунікативних ситуаціях, став поштовхом у подальшому розвитку концепції ввічливості. Зокрема, було встановлено, що ввічливість виявляється на рівні мовної реалізації мовленнєвих актів. Наприклад, мовленнєвий акт «підтвердження існуючого особистого контакту з конкретною людиною» [11] може бути реалізований, зокрема, у питанні «Як справи?» або твердженні «Я радий Вас бачити». Деякі дослідники виділяють особливо чутливі щодо ввічливості мовленнєві акти, наприклад, прохання, подяка, вибачення, комплімент, вираження незгоди. Практика свідчить, що мовна реалізація цих мовленнєвих актів є різною у різних культурах [11].

Контрастивна прагматика порівнює реалізацію однакових за функціями мовленнєвих актів у однакових або схожих комунікативних ситуаціях у різних мовах, беручи до уваги вплив ситуативних, функціональних, суспільних факторів. Такий аналіз дозволяє отримати інформацію про можливі соціокультурні відмінності у реалізації мовленнєвих актів у схожих комунікативних ситуаціях у різних культурах [12, с. 244–253]. Наведемо приклад, який показує, що мовленнєвий акт «звертання до особи» у комунікативних ситуаціях, пов'язаних із спілкуванням викладачів та студентів, по-різному реалізується в українській та німецькій культурах:

Мовленнєвий акт: звертання до особи	
Комунікативна ситуація: спілкування викладача та студентів в університеті	
Мовна реалізація в українській мові: Наталю, що Ви думаєте про цю проблему?	Мовна реалізація в німецькій мові: Frau Schumann, wie ist Ihre Meinung dazu...

• у німецькій академічній культурі звертання викладачів до студентів за допомогою форм «Frau/Mann та прізвище» підкреслює рівноправність і демократизм у спілкуванні, натомість форми звертання до студентів лише по-імені були б сприйняті як дещо фамільярні;

• в українській культурі звертання викладачів до студентів за допомогою форм «пан/пані та прізвище» було б сприйняте як дуже дистанційне і офіційне, натомість звертання на «Ви та ім'я» є дружнім і в той же час не порушує дистанцію офіційного спілкування.

Наведений приклад показує, що хоча варіанти мовної реалізації мовленнєвого акту у двох мовах відрізняються, але вони є *рівноцінними за рівнем ввічливості*.

Для реалізація ввічливості крім згаданого вище фактору «мовленнєвий акт та його мовна реалізація», важливими є чимало інших соціокультурних і лінгвістичних факторів, зокрема прямота чи непрямота у формулюванні висловів, вибір регістру спілкування, ритуали поведінки, цінності, паравербальні і невербальні фактори [14, с. 170]. У ситуаціях міжкультурного спілкування вплив цих факторів залишається поза увагою, натомість неочікувана для нас поведінка партнера по спілкуванню пояснюється його індивідуальними рисами характеру, зокрема, його неввічливістю. Таке явище дістало у соціолінгвістиці назву «психологізація інтерпретації» [14, с. 158]. Так, наприклад, колеги-викладачі ІМ з Австрії звертали нашу увагу на те, що частки 'mal', 'doch', які вживаються у проханнях (наказовий спосіб) для пом'якшення прямої звернення, не мають у австрійській культурі такого ж значення як у німецькій і, навпаки, сприймаються як неввічливість, як тиск на співрозмовника (Зроби *вже/нарешті*). Натомість ввічливі прохання австрійці дуже часто формулюють за допомогою питальних речень з дієсловами умовного способу, і ця граматична форма для вираження ввічливого прохання вживається в Австрії частіше, ніж у Німеччині.

Можемо припустити, що у схожих ситуаціях спілкування не кожен із співрозмовників із двох культур задумується над тим, що прохання у формі дієслова наказового способу і пом'якшувальних часток, які поширені у німецькій культурі, можна прирівняти за рівнем ввічливості до вживання питальних речень з дієсловами в умовному способі в австрійській культурі. Навпаки, чимало австрійських співрозмовників вважатимуть, що німці схильні більш прямо формулювати свої прохання саме тому, що вони неввічливі.

Цей приклад свідчить, що під час МКК помилки у сфері прагматики (пов'язані із особливостями мовного оформлення певного мовленнєвого акту) можуть дуже заважати, значно більше, ніж граматичні помилки, тому що інша сторона спілкування часто пов'яже їх саме з браком ввічливості [14, с. 163].

2.2. Сенсифікація студентів до реалізації соціокультурних особливостей ввічливості. Наведені нами приклади лінгвістичних досліджень щодо визначення категорії ввічливості та її реалізації у міжкультурному спілкуванні є, на нашу думку,

аргументом для того, щоб дана категорія стала предметом розгляду на заняттях із ІМ у вишах. Такий підхід вдало вписується у концепцію міжкультурної підготовки майбутніх фахівців з ІМ, запропоновану Н. Ф. Бориско, в основу якої покладено необхідність чіткого міжкультурного спрямування всіх навчальних дисциплін, зокрема, наявність у дисциплінах міжкультурно орієнтованих тем [1, с. 12–13].

Важливо, щоб студенти розуміли, що ввічливість – це складна система національно-специфічних стратегій, які спрямовані на гармонійне, безконфліктне спілкування. При цьому потрібно звертати увагу не лише на граматичні засоби вираження ввічливості у рідній та іноземних мовах, а й продемонструвати студентам вплив категорії ввічливості на перебіг міжкультурного спілкування. Йдеться, передусім, про вплив лінгво- і соціокультурних факторів на реалізацію ввічливості під час МКК та про те, як різна інтерпретація представниками різних культур засобів вираження ввічливості спричиняє непорозуміння у МКК.

Не викликає заперечень, що на заняттях з ІМ можливий лише фрагментарний підхід до вивчення іноземних культур. Адже у процесі навчання можуть бути розглянуті лише окремі аспекти іншопольового світу. Отримані культурно специфічні знання можуть бути лише острівцями розуміння, які не гарантують безпроблемне порозуміння під час МКК. Окрім того, така категорія як «правила ввічливої поведінки для тієї чи іншої культури» є дуже узагальненою і тому може бути лише приблизним орієнтиром, але не запорукою успіху у міжкультурному спілкуванні. Набагато важливішими, ніж знання правил ввічливості, є усвідомлення студентами того, що існують національно-специфічні вияви ввічливості, та розвиток чутливості студентів до того, як ці вияви реалізуються під час міжкультурного спілкування і як вони впливають на досягнення чи недосагнення порозуміння у ньому.

Розвиток усвідомлення та чутливості студентів можемо поєднати у терміні *сенсифілізація* [2, с. 223], тому пропонуємо *прийоми сенсифілізації студентів на заняттях з ІМ до існування соціокультурних особливостей у реалізації ввічливості*.

Виділяємо декілька *приймів*, які дають змогу сенсифілізувати студентів до існування:

- національно-специфічних концепцій ввічливості;
- об'єктивних соціокультурних і лінгвістичних факторів, які впливають на реалізацію ввічливості;
- особливостей нашого сприймання поведінки партнера, яка не відповідає прийнятим у нашій культурі уявленням про ввічливість;
- можливостей виникнення непорозуміння у міжкультурному спілкуванні через відмінності у проявах ввічливості;
- стратегій, які допомагають помічати можливі непорозуміння, пов'язані з різними уявленнями про ввічливість у ситуаціях міжкультурного спілкування.

Реалізація цих прийомів неможлива без елементів аналізу студентами взаємодії національно-специфічних виявів ввічливості під час ситуацій МКК та рефлексії з приводу того, як вони (студенти) схильні сприймати поведінку представників іноземних культур у цих ситуаціях. Саме тому обов'язковим елементом вправ для розвитку сенсифілізації студентів буде *фаза рефлексії*.

Прийоми сенсифілізації студентів щодо взаємодії національно-специфічних виявів ввічливості у МКК знайшли свою реалізацію у відповідних *вправах*, які ми пропонуємо Вашій увазі. (Запропоновані нами вправи призначені для занять із німецької мови, але вони можуть бути використані на заняттях із різних ІМ.) При знайомстві з вправами особливу увагу треба звертати на мету вправи, саме у ній відображена ідея соціокультурної сенсифілізації, та на фазу рефлексії, під час якої саме і відбувається сенсифілізація.

2.3. Вправи для сенсифілізації студентів до існування соціокультурних особливостей у реалізації ввічливості у МКК.

Вправа 1:

Мета: сенсифілізація студентів до двох вимірів ввічливості («збереження власного обличчя» та права на особистий недоторканий простір), а також до того, що розуміння ввічливості є ситуативним і суб'єктивним.

Виконання: Студенти висловлюють думку з приводу того, як вчинити ввічливо у конкретній ситуації і аргументують, чому саме така поведінка є ввічливою.

Stellen Sie sich vor: Jemand sagt, dass er krank ist und sein Gegenüber nicht sicher ist, ob er durch Nachfragen sein Interesse bekunden soll oder ob dem Kranken das eher unangenehm wäre, weil es doch zu persönlich ist.

Рефлексія: З якими двома вимірами пов'язана ввічливість? Чи можна вважати ввічливу поведінку незалежною від комунікативної ситуації та об'єктивною?

Вправа 2.

Мета: сенсифілізація до факту, що реалізація ввічливості пов'язана із власною культурною ідентичністю, усвідомлення відбитку, який наклала рідна культура на розуміння ввічливості.

Виконання: Студенти пригадують із власного досвіду ситуації, коли дії їхніх іноземних партнерів по спілкуванню видавались їм неввічливими і, навпаки, коли у них під час спілкування із іноземцями виникало відчуття, що вони (студенти) діють неввічливо.

Beantworten Sie folgende Fragen:

1. Wann hatte ich in Deutschland oder im Kontakt mit Menschen aus Deutschland das Gefühl „Die Deutschen sind unhöflich /zu höflich“? Beschreiben Sie diese Situationen.

2. Bei welcher Gelegenheit hatte ich das Gefühl „Ich habe mich nicht richtig benommen“?

Рефлексія: Чому у різних культурах існують різні уявлення про те, які моделі поведінки вважаються ввічливими, а які ні?

Вправа 3

Мета: аналіз ситуацій міжкультурного спілкування, усвідомлення того, що в основі відмінних між собою моделей ввічливої поведінки у різних культурах лежать соціокультурні або лінгвістичні фактори.

Виконання: Студенти аналізують ситуації міжкультурного спілкування (описані представниками української культури), у яких помітні відмінності у моделях поведінки, що вважаються ввічливими в українській та іноземних культурах.

Situation: In einer deutschen Stadt schleppt eine ukrainische Frau ihren riesigen Koffer die Treppen in der Fußgängerunterführung runter. Ein junger Mann spricht sie an: „Soll ich Ihnen helfen?“ Die Frau reagiert auf den Vorschlag sehr erfreut: „Oh, danke!“ Darauf erwidert der junge Mann: „Kein Problem!“ und läuft weiter, ohne der Frau mit dem Koffer zu helfen.

Рефлексія: Як можна пояснити причини неочікуваної для нас, українців, поведінки представників іноземних культур, яку ми схильні вважати неввічливою? Чи помітний у цих ситуаціях вплив певних соціокультурних і лінгвістичних факторів? Яких саме? (Причина «неввічливої поведінки»

німця у тому, що він не зрозумів наміру жінки, яка висловила фразу „Oh, danke!“ свою вдячність за намір їй допомогти, а молодий чоловік інтерпретує цей намір як «Дякую, не потрібно!» Цей лінгвістичний фактор має назву «комунікативний намір та його мовна реалізація».)

Вправа 4. (Ідея для вправи взята з посібника „Erfolgreich in der interkulturellen Kommunikation“) [10, с. 19].

Мета: Усвідомлення того, що а) в основі відмінних між собою моделей ввічливої поведінки у різних культурах лежать соціокультурні або лінгвістичні фактори; б) причини неввічливої поведінки шукаються в особистих якостях партнерів по спілкуванню (психологізація інтерпретації).

Виконання: кроки 1 та 2.

Крок 1: Впливом яких із наведених нижче факторів зумовлені відмінності у моделях поведінки, які вважаються загальноприйнятими і ввічливими у кожній із культур?

Фактори (наведені у порядку вірних відповідей): ритуали, теми спілкування (табу), цінності, невербальні фактори, структура певних типів дискурсів, комунікативний намір та його мовна реалізація.

Das wird als „normal“ bzw. „angemessen“ empfunden in Kultur:

Beispiel	Kultur A	Kultur B	Konvention
1. Einen Fremdem begrüßt man, ...	indem man ihm die Hand schüttelt.	indem man sich leicht verbeugt und dabei auf Distanz bleibt.	<i>Rituale</i>
2. Weiß man um persönliche Sorgen eines anderen Kollegen, ...	zeigt man ihm seine Anteilnahme, indem man ihn danach fragt.	zeigt man ihm seinen Respekt indem man sich jede Bemerkung darüber verbietet.	
3. Eine mündliche Vereinbarung ...	gilt als feste Zusage.	kann jederzeit von beiden Partnern noch einmal in Frage gestellt werden.	
4. Körpergeruch...	gilt als Teil der natürlichen Ausstrahlung einer Person.	wird durch sorgfältige Hygiene vermieden und durch Parfüm überdeckt.	
5. Witze und Anekdoten werden bei Gesprächen im beruflichen Kontext ...	als Beitrag zum guten Gesprächsklima und zum Abbau von Spannungen geschätzt.	als unpassende Störung oder als unsachgemäße Ablenkung empfunden.	
6. Nicht Einverständnis mit einer vorgeschlagenen Lösung würde man z.B. so formulieren:	„Ich halte diese Lösung für ungeeignet“.	„Ja, das ist ein ausgezeichnete Vorschlag. Vielleicht könnte man auch folgende Lösung noch in Erwägung ziehen: ...“	

unhöflich · unehrlich · ungepflegt · gekünstelt · unseriös · unnatürlich · aufdringlich · abweisend · indiskret · unpersönlich · unzuverlässig · unflexibel · stur · humorlos · unsachlich · langweilig · unprofessionell · aggressiv

Beispiel	Vertreter aus Kultur A findet den Partner aus Kultur B wahrscheinlich:	Vertreter aus Kultur B findet den Partner aus Kultur A wahrscheinlich
1.	<i>abweisend</i>	<i>unhöflich, aufdringlich</i>
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		

Рефлексія: Уявіть собі, що представник із культури А спілкується із представником із культури В. Якою йому видаватиметься поведінка партнера?

Крок 2: Яким вважатимуть представники культури А представників культури В, якщо вони оцінюватимуть їх поведінку за нормами своєї рідної культури? І навпаки: яким вважатимуть представники культури В представників культури А, якщо вони оцінюватимуть їх поведінку за нормами своєї рідної культури? Використайте для цього наступні слова, ставлячи їх у відповідні колонки.

Рефлексія: Чи задумуємось ми у ситуаціях міжкультурного спілкування, що причини неочікуваної і неввічливої поведінки партнера можна пояснити соціокультурними і лінгвістичними характеристиками? Чому так відбувається? Як ми схильні інтерпретувати неочікувану поведінку партнера із іншої культури?

Вправа 5.

Рольова гра 'Moonies meet Sunnies.' (Ця вправа наведена у збірці Г. Льоше [13, с. 35].

Мета вправи: усвідомлення студентами того, що «незрозуміла» (відмінна від нашої) поведінка представників іноземної культури, під час спілкування з ними, може спонтанно видаватись нам вкрай неввічливою.

Виконання: робота у двох групах. Кожна з груп, представники культур Moonies і Sunnies, отримують інструкцію з описом моделей поведінки, які прийняті у цій культурі. Їм дається певний час (15-20 хвилин) для тренування цих моделей поведінки (у різних аудиторіях). Потім по 3 особи з кожної культури «відвідують» представників іншої культури в їхній аудиторії. Дотримання моделей поведінки кожної з культур під час спілкування є обов'язковим, розмовляти з представниками іншої групи забороняється, проте у власній групі можна обговорювати «розпізнані» стандарти поведінки, прийняті в іншій культурі. Гра триває доти, поки кожен з учасників не відвідає представників іншої культури (час перебування «у гостях» 5-10 хвилин). (Моделі поведінки у культурах Moonies і Sunnies побудовані на протилежностях, тому, природно, що представники цих двох культур вважатимуть поведінку один одного неввічливою.)

Moonies

1. Moonies begrüßen andere, indem sie sich gegenseitig die Haare raufen und fest in die Augen sehen.
2. Moonies stehen auf einem Bein.
3. Moonies zeigen ihre Erheiterung, indem sie sich am Ohr zupfen, aber niemals durch Lachen.
4. Moonies stehen ihrem Gegenüber ständig so nahe, dass sie dessen Geruch wahrnehmen können.
5. Moonies deuten niemals mit der Hand auf etwas, sondern stets mit dem Kinn.
6. Moonies sagen "ja" indem sie mit der flachen Hand vor ihrem Gesicht hin und her wedeln.

7. Moonies sagen "nein" indem sie sich mit der Faust auf die Brust klopfen.

8. Moonies äußern ihre Missbilligung durch ein lautes "ga-gaa" (Betonung auf der 2. Silbe und Betonung dabei nach oben).

Sunnies

1. Sunnies begrüßen andere mit einer Verbeugung aus 2 Metern Entfernung.
2. Sunnies wenden während des Sprechens das Gesicht vom Gegenüber ab und nähern sich nur auf 2 Armlängen.
3. Sunnies betonen bei jeder Frage das letzte Wort durch größere Lautstärke. Jede andere Betonung wird als 4. Beleidigung empfunden.
4. Sunnies zeigen Freude und Erheiterung durch Umschlingen des eigenen Körpers mit beiden Armen - und sie sind oft erheitert!
5. Sunnies sagen "nein" indem sie den Kopf zurückwerfen und mit der Zunge ein schnalzendes Geräusch machen.
6. Sunnies sagen "ja" indem sie sich mit der flachen Hand auf die Stirne klopfen.
7. Sunnies deuten niemals mit der Hand auf etwas, sondern nur mit den Lippen.
8. Sunnies zeigen ihre Missbilligung durch versteiertes Stehenbleiben.

Рефлексія:

1. Які моделі поведінки іншої культури Ви помітили?
2. Якою Вам видалась інша культура? (Чужою, дивною, недружною). Які почуття виникали у Вас партнери по спілкуванню? (Вони неввічливі і складні у спілкуванні?)
3. Яку роль у цих відчуттях відіграє «рідна культура? (Моделі поведінки у рідній культурі є основою для порівняння у контактах із іноземною культурою.)

Після виконання вправ 1-5 доцільно буде запропонувати студентам сформулювати *стратегії* для уникнення безпідставної негативної інтерпретації поведінки партнера по міжкультурному спілкуванню, наприклад: спостерігати за виразом обличчя партнера, не поспішати із негативною інтерпретацією неочікуваної для нас поведінки, яка видається неввічливою.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Підсумовуючи, хочемо зазначити, що запропоновані нами вправи не мають на меті познайомити студентів із правилами ввічливості у культурах ІМ, які вивчаються (бо таких правил просто не існує), а заострюють чутливість студентів до впливу соціо-лінгвокультурних факторів на категорію ввічливості у МКК. Саме усвідомлення студентами того, що постійно існує можливість виникнення непорозуміння у міжкультурному спілкуванні, які пов'язані

із відмінностями у інтерпретації моделей ввічливої поведінки у різних культурах, є основною запорукою успішного подолання студентами у майбутньому таких ситуацій.

Отже, робимо висновок про те, що категорію ввічливості слід зробити предметом розгляду на заняттях з ІМ через виконання студентами вправ, які допомагали б їм усвідомити особливості реалізації категорії ввічливості у ситуаціях міжкультурного спілкування.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Перспектива дослідження передбачає удосконалення прийомів сенсibilізації студентів до існування соціокультурних особливостей у реалізації категорії ввічливості у МКК та апробацію запропонованих нами у статті вправ, у яких використовуються ці прийоми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бориско, Н. Ф. (2018). Проблеми міжкультурної підготовки майбутніх учителів і викладачів іноземних мов. *«Іноземні мови»*, 93(1), 9–20. <https://doi.org/10.32589/im.v0i1.124861>
2. Голуб, І. Ю. (2015). *Адаптація навчальних матеріалів для формування соціокультурної компетенції студентів на заняттях з іноземної мови*. Збірник наукових праць: Людина. Комп'ютер. Комунікація: матеріали міжнар. наук. конференції, 22-25 квітня. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 221–225.
3. Карабан, В. (2013). Важливість навчання узусу рідної та іноземної мов у підготовці викладачів. *Мовні і концептуальні картини світу*, 2, 24–31. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_2_6
4. Малая, О. (2008). *Реалізація мовленнєвих стратегій ввічливості у дискурсі німецькомовних форумів*. (Дис. канд. філол. наук). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків.
5. Моїсєєва, Ф. А. (2009). Принцип ввічливості у вербальній комунікації як умова успішного спілкування. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Сер. Гуманітарні науки*, 2, 40–46. Відновлено з <http://catalog.puet.edu.ua/opacunicode/index.php?url=/auteurs/view/65627/source:default>
6. Побережник, Н. О. (2014). Морфологічні індикатори ввічливості у німецькій мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*, 23, 101–103. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2014_12_29
7. Сітко, А.В. (2007). Особливості відтворення етикетних форм англомовних питальних речень українською мовою. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*, 11, 296–302. Відновлено з <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/10862>
8. Скрипник, Ю. Д. (2006). *Комунікативна категорія ввічливості в корейській мові*. (Автореф. канд. філол. наук). Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка, Київ. Відновлено з <http://referatu.net.ua/referats/7569/168257>
9. Brown, P., & Levinson, S. (1987). *Politeness. Some universals in language usage: Politeness Phenomena*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Eismann, V. (2017). *Erfolgreich in der interkulturellen Kommunikation. Trainingsmodul*. Berlin: Cornelsen.
11. Kotthoff, H. (2003). Aspekte der Höflichkeit im Vergleich der Kulturen. Abgerufen von <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoa-9330>
12. Liang, Y. (2013). Höflichkeit. In: A. Wierlacher, & A. Bogner (Hg.): *Handbuch Interkulturelle Germanistik* (pp.244-253). Stuttgart, Weimar: Verlag J.B. Metzler.
13. Lösche, H. (2009). *Interkulturelle Kommunikation. Sammlung praktischer Spiele und Übungen*. Augsburg: Ziel.
14. Lüsebrink, H.-J. (2016). *Interkulturelle Kommunikation: Interaktion, Fremdwahrnehmung, Kulturtransfer*. Stuttgart: J.B. Metzker-Verlag.

REFERENCES

1. Borysko, N. F. (2018). Problemy mizhkul'turnoi pidhotovky majbutnikh uchyteliv i vykladachiv inozemnykh mov [Problems of cross-cultural training of preservice foreign language teachers]. *Inozemni movy [Foreign Languages]*, 93(1), 9–20. <https://doi.org/10.32589/im.v0i1.124861>. (in Ukrainian)
2. Brown, P., & Levinson, S. (1987). *Politeness. Some universals in language usage: Politeness Phenomena*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Eismann, V. (2017). *Erfolgreich in der interkulturellen Kommunikation. Trainingsmodul*. Berlin: Cornelsen.
4. Holub, I. Yu. (2015). *Adaptatsiia navchal'nykh materialiv dlia formuvannia sotsiokul'turnoi kompetentsii studentiv na zaniattiakh z inozemnoi movy [Adapting studying materials for developing sociocultural competence in students in foreign language classes]*. Proc. of int. sci. conf. "Liudyna. Komp'iuter. Komunikatsiia", Apr. 22–25. (pp. 221–225). L'viv: Natsional'nyj universytet "L'vivs'ka politekhnika." (in Ukrainian)
5. Karaban, V. (2013). Vazhlyvist' navchannia uzusu ridnoi ta inozemnoi mov u pidhotovtsi vykladachiv ta filolohiv inozemnykh mov [The importance of teaching the customary usage of the native and foreign languages in training translators and specialists in modern foreign languages]. *Movni i kontseptual'ni kartyny svitu [Language and conceptual pictures of the world]*, 2, 24–31. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_2_6 (in Ukrainian)

6. Kotthoff, H. (2003). *Aspekte der Höflichkeit im Vergleich der Kulturen*. Retrieved from <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-9330>
7. Liang, Y. (2013). Höflichkeit. In: P. Bogner (Hg.), *Handbuch: interkulturelle Germanistik*. (S. 244–53). Stuttgart: J.B. Metzler.
8. Lösche, H. (2009). *Interkulturelle Kommunikation. Sammlung praktischer Spiele und Übungen*. Augsburg: Ziel.
9. Lüsebrink, H.-J. (2016). *Interkulturelle Kommunikation: Interaktion, Fremdwahrnehmung, Kulturtransfer*. Stuttgart: J.B. Metzker-Verlag.
10. Malaia, O. Yu. (2008). *Realizatsiia movlennievnykh stratehij vvichlyvosti u dyskursi nimets'komovnykh forumiv* (Dys. kand. filol. nauk). [Realization of Politeness Speech Strategies in German Internet-Forum Discourse (Philology PhD thesis)]. Kharkiv's'kyj natsional'nyj universytet imeni V. N. Karazina, Kharkiv. (in Ukrainian)
11. Moisieieva, F. A. (2009). Pryntsyp vvichlyvosti u verbal'nij komunikatsii iak umova uspishnoho spilkuvannia [Politeness principle in verbal communication as a condition for successful communication]. *Visnyk Donets'koho natsional'noho universytetu ekonomiky i torhivli im. M. Tuhana-Baranovs'koho. Serii: Humanitarni nauky* [Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tuhana-Baranovskyy], 2, 40–46. (in Ukrainian)
12. Poberezhnyk, N. O. (2012). Morfolohichni indykatory vvichlyvosti u nimets'kij movi [Morphological indicators of politeness in German using verbs and their categories]. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia* [International Humanitarian University Herald. Philology], 23, 101–103. (in Ukrainian)
13. Sitko, A. V. (2007). Osoblyvosti vidtvorennia etyketnykh form anhlovnykh pytal'nykh rechen' ukrains'koiu movoiu [Peculiarities of translating etiquette forms of English interrogative sentences into Ukrainian]. *Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoi linhvistyky* [Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics], 11, 296–302. (in Ukrainian)
14. Skrypnyk, Yu. D. (2006). *Komunikatyvna katehoriia vvichlyvosti v korejs'kij movi*. (Avtoref. Kandydatskoi dysertatsii) [The communicative category of politeness in Korean (Philology PhD thesis synopsis)]. Kyiv's'kyj natsional'nyj un-t im. Tarasa Shevchenka, Kyiv. (in Ukrainian)

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Ivanna Holub – PhD in Pedagogics, Associate Professor at Applied Linguistics Department of Lviv Polytechnic National University»; e-mail: ivanna.y.holub@lpnu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6275-644X>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=qT5MbjwAAAAJ&hl=uk>;

УДК 811.111'255'373.46

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-10

Джерела труднощів і вибір стратегій при перекладі суспільно-політичних термінів

Котляров Д. М.

старший викладач кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

e-mail: d.m.kotlyarov@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0386-9046>;

GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&imq=%D0%94%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE+%D0%9A%D0%BE%D1%82%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%BE%D0%B2&authuser=2&user=dRY1UGoAAAAJ>;

RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Dmytro_Kotlyarov
(Харків)

Метою цього дослідження було виокремлення й аналіз найчастотніших труднощів, з якими стикаються студенти при письмовому перекладі суспільно-політичних термінологічних одиниць з англійської та української мов та стратегій, які вони вибирають для подолання згаданих труднощів. Для досягнення поставленої мети було складено два списки термінологічних одиниць англійською та українською. Загальна кількість одиниць на одного досліджуваного складала сто п'ятнадцять слів та словосполучень кожною мовою. Досліджуваними були студенти третього та четвертого курсу факультету іноземних мов ХНУ імені В. Н. Каразіна, які протягом кількох семестрів опановували спеціалізовані курси у суспільно-політичній галузі перекладу, а отже, набули певного досвіду перекладу відповідної термінології. Їм було запропоновано виконати переклад вищевказаних термінів протягом сімдесяти хвилин. Потім отримані варіанти були проаналізовані: були виокремлено і систематизовано види труднощів, які стали причиною помилкового перекладу. Аналіз помилкових відповідей показав, що найчастіше помилки спричинювали: невиправданий дослівний переклад, що спричинювався невдалим вибором варіантного відповідника; міжмовна та внутрішньомовна інтерференція; смисловий розвиток; структурна складність; низька частотність термінологічної одиниці та відсутність предметних знань. Джерела труднощів, які виникають у студентів при перекладі суспільно-політичної лексики, та стратегії, які вони обирають для їх подолання, є загалом такими ж, як і в інших сферах перекладу. Згадані джерела та стратегії варто враховувати при визначенні змісту навчання майбутніх перекладачів.

Ключові слова: варіантний відповідник, калькування, міжмовна/внутрішньомовна інтерференція, низька частотність терміна, політична термінологія, предметні знання, смислові асоціації, структурна складність.

Kotlyarov D. Sources of difficulties and selection of strategies in translation of socio-political terms. The purpose of this study was to identify and analyze the most common difficulties faced by students in translating socio-political terminological units from English and Ukrainian and the strategies they choose to overcome these difficulties. To achieve this goal, two lists of terminological units had been compiled in English and Ukrainian. The total number of units per a testee was one hundred and fifteen words and word combinations in each language. The testees were third and fourth year students of the School of Foreign Languages at V. N. Karazin Kharkiv National University, who had mastered specialized courses in the socio-political field of translation during several semesters, and therefore had gained some experience in translating the relevant terminology. They were asked to translate the above mentioned terms within seventy minutes. Then their translations were analyzed: the types of difficulties that caused errors were identified and systematized. The analysis of erroneous answers showed that most errors were caused by: unjustified word-for-word translation, which was caused by faulty selection of a translation equivalent; interlingual and intralinguistic interference; semantic modification; structural complexity; low frequency of the terminological unit and lack of subject knowledge. The sources of difficulties that students have in translating socio-political terminology, and the strategies they choose to overcome them, are generally the same as in other fields of translation. These sources and strategies should be considered in designing training courses for future translators.

Key words: interlingual/intralinguistic interference, low frequency of a term, political terminology, semantic modification, structural complexity, subject knowledge, translation equivalent, word-for-word translation.

1. ВСТУП

Збільшення попиту на якісний переклад у суспільстві зумовило необхідність розробки нових методик навчання перекладу, які в свою чергу ґрунтуються на чіткому визначенні та детальному вивченні фахової компетентності викладача. Цю проблему почали вивчати відносно недавно [1; 4; 6; 8; 9]. Методика навчання перекладу передбачає визначення цілей навчання (зумовлених змістом перекладацької компетентності) та розробку системи вправ, спрямованих на формування необхідних перекладачеві компетентностей. Серед інших чинників, важливе місце займає розуміння змісту дій перекладачів (як професійних, так і студентів) в умовах напруження нервових та розумових сил.

Іншими словами, необхідно встановити типові джерела труднощів, що спричиняють помилки студентів, перекладацькі стратегії, до яких вдаються студенти для їх подолання, оцінити їхню доцільність, а одержані дані використати для побудови ефективніших комплексів вправ.

Останнім часом з'являлися публікації з цієї тематики, зокрема, на матеріалі музикознавчої [2], релігійної [5], міфологічної [3] та міждисциплінарної [7] сфер. За результатами згаданих розвідок встановлено, що джерелами труднощів у процесі перекладу можуть бути розбіжність принципів побудови термінів у контактуючих мовах, міжмовна та внутрішньомовна інтерференція, а також відсутність у перекладача відповідних фонічних та предметних знань. Серед стратегій, які застосовували студенти для подолання згаданих труднощів, було виявлено буквальний переклад, транскодування, смисловий розвиток, застосування логіки, контекстуальну здогадку та імпровізацію. Однак загальний обсяг таких досліджень та охоплення можливих сфер залишається доволі незначним, зокрема, неохопленою є така важлива галузь, як суспільно-політична сфера, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Його метою було виявлення труднощів, що спричиняють застосування хибних стратегій студентами у процесі перекладу суспільно-політичної термінології, та виявлення самих стратегій. Для досягнення цієї мети слід було вирішити низку завдань: відібрати матеріал дослідження та випробуваних, провести експериментальне дослідження у вигляді зрізу умінь випробуваних перекладати відібрану термінологію, проаналізувати результати з точки зору джерел труднощів, що виникали у випробуваних, і стратегій, які вони застосовували для їх подолання, сформулювати попередні висновки розвідки.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єктом дослідження є зміст перекладацької діяльності, а предметом – лексичні труднощі, що виникають в процесі перекладу, та

перекладацькі стратегії, залучені для їхнього подолання.

Матеріалом дослідження було визначено 115 термінів (переважно термінологічних словосполучень) у суспільно-політичній сфері, які відносилися до кількох поняттєвих категорій (міжнародні відносини, переговори, міжнародна співпраця тощо), відібраних з оригінальних англійських газетних текстів відповідного спрямування.

Методи. Випробуваними були 80 студентів (8 чоловіків, 72 жінки, віком від 20 до 22 років) третього та четвертого курсів факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, що навчалися за спеціалізацією «Переклад». Їм пропонувалося протягом 70 хвилин письмово перекласти (без використання довідкових джерел) згадані 115 термінів українською мовою з англійської, а потім – навпаки. Продукти перекладу аналізувалися з точки зору їх правильності, джерел труднощів, що спричинили помилки, та застосованих стратегій. Результати аналізу подано далі.

1. Цілком очікувано, однією з причин помилок виявився невиправданий **дослівний переклад**, тобто намагання перекласти терміносполучення за допомогою найбільш уживаних значень кожного елементу словосполучення. Ця стратегія часто буває хибною, але в усному перекладі, коли немає доступу до словників, вона може якщо не передати, то бодай наблизити реципієнта повідомлення до розуміння сутності цього поняття. Цілком природно, що студенти з недостатньо високим рівнем володіння мовою перекладу досить часто вдаються до калькування словосполучень та дослівного перекладу їхніх компонентів. Наприклад, словосполучення *слабо-централізований союз (loose union)* було перекладено як *weekly centralized union*, *високі гості (distinguished guests)* – як *high guests*, *експортні збори (export levy)* – як *export taking*, *останній термін (deadline)* – як *last term*. Якщо в наведених прикладах запропонований випробуваними переклад хоча б частково передавав зміст поняття, то передача інших термінів значно ускладнював розуміння змісту перекладеного терміна, наприклад, словосполучення *надзвичайний стан (state of emergency)* перекладалось як *supernatural state*, *unnatural condition* або *unusual state*. При передачі першого компонента цього словосполучення (*надзвичайний*) спостерігалось намагання розкласти його на морфемі (*над + звичайний*), а потім відтворити ці морфемі уже в перекладеному слові (*super + natural*, *un + natural condition*, *un + usual*). Ще одним прикладом невдалого вибору перекладацької стратегії є дослівний переклад терміна *порядок денний (agenda)* як *daytime order* або *day's order*. Економічний термін *пакет акцій (shareholding)* дослівно перекладався як *packet of actions*. В усіх цих випадках помилки свідчать про недостатню сформованість екстралінгвістичної та

термінологічної складових фахової компетентності перекладача. У першому випадку, відсутність відповідних предметних знань заважає повною мірою зрозуміти зміст українськомовного терміна, а в другому – в лексиконі випробуваних відсутні англomовні відповідники зазначених українськомовних термінів, внаслідок чого вони змушені вдаватися до дослівного перекладу.

2. Дослівний переклад може мати форму **невдалого вибору варіантного відповідника**. Незнання або невірний вибір значень останнього елемента словосполучення *single-party rule* (*однопартійна диктатура*) спричинило появи варіантів *закон про одну партію* або *правило однопартійності*. Схожа ситуація мала місце під час перекладу словосполучення *export duty* (*експортне мито*), де вузьке галузеве значення терміна *мито* було замінено на загальноживані *обов'язок*, *борг* або *зобов'язання*. В результаті з'явилися такі варіанти як *експортний борг*, *торгові зобов'язання*, *обов'язок експортувати товари*. При спробі підібрати значення для кожного елемента словосполучення *cash collection* окремо, пропонувалися невірні відповідники типу *колекція монет* або *грошова колекція*. Імовірною причиною хибного вибору відповідника може бути відсутність контексту (хоча це не було перепорою в інших випадках, адже випробуваних попереджали, що усі терміни відносяться до політичної сфери), через що студенти обирали перше ліпше значення, при якому словосполучення набувало б хоч якогось сенсу. Те ж саме спостерігалось при перекладі терміна *utility* (*комунальне підприємство*), де пропонувалися відповідники з інформаційної сфери, такі як *утиліта* або *комп'ютерна програма*.

3. Ще одним джерелом помилок є **міжмовна інтерференція**, чий вплив спостерігається у таких варіантах перекладу: *регіональна суперечка* (*regional dispute*) – *regional superation* (варто відзначити спробу транскодування українського слова *суперечка* як *superation*, вірогідно пов'язану з відсутністю відповідника в лексиконі випробуваного); *врегулювати претензії* (*settle claims*) – *regulate pretense* (тут знову спостерігається намагання транскодувати слово *претензії*, вірогідно з тих же причин). Також очевидним є вплив з боку інших іноземних мов, які вивчали випробувані. Наприклад, серед перекладів словосполучення *політичний ландшафт* (*political landscape*) було помічено варіант *politic landschaft*, де очевидним є вплив німецької мови, а серед варіантів перекладу терміна *палата депутатів* (*chamber of deputies*) спостерігався варіант *député house*, де беззаперечною є інтерференція французької мови. На відміну від попередніх двох прикладів, де, адресати, вірогідно, не розуміють належним чином зміст терміна у тексті оригіналу, у двох останніх випадках таке розуміння відбудеться, хоча б з причини значної форми відповідних слів в англійській та німецькій і французьких мовах відповідно.

Іноді на переклад окремого слова може впливати його графічна або фонетична (повна чи часткова) схожість з іншим словом у мові перекладу. При цьому, семантична близькість не є обов'язковою. І в цьому випадку спостерігається вплив міжмовної інтерференції. Це явище можна проілюструвати на прикладі двох словосполучень. Так серед відповідників терміна *legislators* (*законодавці*), запропонованих випробуваними, помічено варіант *реєстратори*, що за формою віддалено нагадує англomовний термін. Перший компонент у словосполученні *diversification of the suppliers* (*диверсифікація постачальників*) у деяких випробуваних асоціювався з українським словом *диверсія*, що пояснює появу таких варіантів як *диверсія постачальників*, *підривна акція постачальників*.

Якщо індивід є білінгвом, тобто використовує в побуті та навчанні дві мови (жодна з яких не є мовою, яку вони вивчають як іноземну), то доволі часто спостерігається вплив однієї з них при перекладі іншою. Це особливо помітно, коли ці дві мови мають чимало графічно та фонетично схожих лексичних одиниць, як, наприклад, в українській та російській, та якщо рівень володіння однією з них (мовою перекладу) є нижчим за іншу. Це можна спостерігати на прикладах перекладу деяких термінологічних одиниць, наприклад, при перекладі словосполучення *exchange speeches* (*обмінитись промовами*) пропонувалися такі відповідники як *обмін речами* та *обмінитись речами* – в обох випадках при перекладі українською мовою спостерігається інтерференція з боку російської (*speech* – *речь* (рос.)), тобто *виступ* українською). Вірогідно, тут випробуваний вдався до подвійного послідовного перекладу: спочатку російською з англійської, а потім – з російської українською. Але, добираючи український відповідник російськомовному слову *речь* (*speech*), він помилково обрав українськомовне слово *річ*, яке має зовсім інше значення. У іншому випадку, відповідником останнього компонента англomовного словосполучення *human rights abuses* (порушення громадянських прав) було запропоновано слова *тягар* (*тягар людських прав*) *правова надмірність*. Можна припустити, що такі неочікувані відповідники виникли під впливом інтерференції російськомовного слова *обуза*, яке за графічною формою віддалено нагадує англomовну лексему *abuses*.

Серед інших випадків очікувано помічено чимало прикладів інтерференції у парі «англійська – українська мови», особливо коли йдеться про інтернаціоналізми. Наприклад, відповідником другого компонента словосполучення *атмосфера конкуренції* (*bidding environment*) пропонувався термін *concurrency* (*атмосфера конкуренції*), який за формою нагадує українськомовний термін (*конкуренція*), але має принципово інше значення. Випадки цього виду інтерференції ілюструють ще три приклади

ди: вживання слова *trench* як відповідника терміна *транш* при передачі словосполучення *транш позики* (*loan tranche*) як *trench of borrowing*; використання слова *palate* як відповідника терміна *палата* в процесі перекладу словосполучення *палата депутатів* (*chamber of deputies*) як *deputy palate*; транскодування (*perspectives*) першого слова словосполучення *перспективи та напрямки* (*prospects and directions*), внаслідок чого воно передавалося як *perspectives and directions*. Цікавим прикладом подвійної міжмовної інтерференції є переклад слова *повноваження* (*powers, authority*) як *plenipotension*. Можна припустити, що випробуваний виокремив слово *Plenipotentiary* з терміна *Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary* (Надзвичайний і Повноважний Посол) та замінив суфікс *tiary na sion*, додавши новотвору форму іменника. Спостерігалися й випадки комбінованої інтерференції між трьома мовами. Наприклад, при передачі словосполучення *на невизначений час* (*indefinitely*) під впливом інтерференції з боку російської мови, українське слово *час* (термін) було сприйняте у значенні російськомовного омографу *час* (рос. година), а в процесі перекладу структура українського словосполучення калькувалася, внаслідок чого відповідником було запропоновано дослівний варіант (*for unestablished hour*), який однак не є відповідником за змістом. Таким чином, причиною хибного перекладу може стати не тільки недостатнє володіння мовою перекладу, але і мовою оригіналу.

4. Саме недостатнє знання лексичних та граматичних норм мови оригіналу часто ставали причиною **внутрішньомовної інтерференції**. Так, відповідниками словосполучення *судді у карних справах* (*criminal judges*) пропонувалися такі варіанти як *judges for punishing affairs* або *penal judges*. Вірогідно, тут спостерігається змішування понять *карний* на *каральний*, схожих за своє графічною формою. Оскільки обидва слова належать до української (мови оригіналу), помилки перекладу цього словосполучення слід віднести на рахунок внутрішньомовної інтерференції.

Помилки, пов'язаних з внутрішньомовною інтерференцією, при перекладі з української було помітно менше, ніж при передачі англійських термінів. Далі наводимо найбільш репрезентативні. Так, внутрішньомовна інтерференція, а саме схожість з прикметниками *elegant* та *illegal*, імовірно, стала причиною невірної передачі терміна *allegations* (*безпідставні твердження*), відповідниками якого пропонувалися такі слова як *елегантно* та *нелегальний*. При перекладі лексеми *hostility* (*ворожість*) деякі випробувані напевне намагались вивести її значення за допомогою морфемного аналізу. Помилково асоціюючи основу *host* із значенням *хазяїн* або *господар*, вони пропонували такі варіанти як *хазяїновитість*, *господарство* або *гостинність* (імовірно, як риса справжнього хазяїна). До цієї ка-

тегорії можна віднести і передачу слова *unanimously* (*одногласно*), при перекладі якого його фонетична й графічна схожість із словом *anonymously* спричинила появу таких варіантів як *анонімно* чи *секретно*. Відповідником останнього компонента словосполучення *United Nations' charter* (статут ООН) пропонувалося слово *характер* (*характер ООН*) через подібність до лексеми *character*. При перекладі словосполучення *ensure progress* (*загантувати прогрес*) та *enforce measures* (*проводити заходи*) причиною хибного перекладу стала внутрішньомовна інтерференція з боку лексем *sure* та *force*, що спричинило пропонування таких варіантів як *впевнений прогрес* і *сталий розвиток* та *зміцнити дії* і *посилити заходи* відповідно. Так само і незнання похідних форм від слова *ship* призвели до перекладу словосполучення *foreign shipments* (*закордонні поставки*) як *закордонне кораблебудування* та *імпортні човни*.

5. Наступною причиною помилок є невдале намагання досліджуваних перекласти термінологічні одиниці за допомогою **сміслового розвитку**. Тут і надалі цим терміном позначено помилкову перекладацьку стратегію, що використовується досліджуваними, коли ті самотужки намагаються перекласти термінологічну одиницю (часто розклавши її на окремі елементи), ґрунтуючись на певних поняттєвих асоціаціях (обмежених індивідуальним досвідом), що виникають в їхній пам'яті під час перекладу певного елемента. Так відповідниками уже згаданого словосполучення *високі гості* (*distinguished guests*) пропонувалися такі лексеми як *VIP persons, public people, leaders, celebrities*. Чітко вгадується намагання розкрити значення метафори *високі гості*. Але якщо у цьому прикладі помилка сталася на етапі відтворення мовою перекладу, то в інших складності виникають ще на етапі сприймання.

Так низька частотність терміна *слабо-централізований союз* (*loose union*) та, вірогідно, брак відповідних предметних знань, спричинив появу таких його невдалих відповідників як *weak structure, bad managed association, badly focused organization*. Вірогідно, хибні смислові асоціації спричинили використання негативних означень *weak, bad managed, badly focused*, хоча терміну *слабо-централізований* вони не притаманні. Так само деякі випробувані невдало перекладали словосполучення *безпрецедентна проблема* (*unprecedented problem*) означеннями з негативними афіксами (*undecidable problem, fruitless task, irrational problem*). У деяких випробуваних словосполучення *внутрішньополітичні події* (*internal political developments*) викликало хибні смислові асоціації, пов'язані з громадянським протестом, внаслідок чого пропонувалися такі варіанти перекладу як *revolutionary actions, meetings, street demonstrations*. При передачі словосполучення *закордонні поставки* (*foreign shipments*), вірогідно, виникла асоціація з товарами та торгівлею, що спричинило такі варіанти як *exporting goods, abroad*

sendings та *international trade*. Саме невдалі смисло-ві асоціації стали причиною хибного смислового розвитку і невдалого перекладу словосполучень *меморандум про співпрацю (memorandum on cooperation) – cooperation agreement* та *фінансові надходження (cash collection) – money capital*.

Серед варіантів перекладу англомовних термінологічних словосполучень було також чимало прикладів, коли за відсутністю іншомовного еквіваленту, досліджувані намагалися добирати значення, що, в їхньому розумінні, є семантично близькими до значення оригіналу. Так, причиною невдалого перекладу словосполучення *government delegation (урядова делегація)* як *парламентська делегація, привладна делегація*, імовірно, є смисловий розвиток слова *government* у бік його ототожнювання із владою взагалі, включаючи усі її гілки (виконавчу, законодавчу та судову). Разом з тим, другий варіант можна вважати ще й результатом невиправданої генералізації значення слова *government*.

Ще одним випадком смислового розвитку є передача словосполучення *legislative initiatives (законодавчі ініціативи)* як *законні ініціативи, урядові ініціативи, намагання влади, рішення адміністрації*, де принаймні останні три варіанти не мають відношення до влади, тобто її виконавчої гілки. Доволі цікавим прикладом смислового розвитку є переклад словосполучення *competitive bidding environment (атмосфера конкуренції на біржових торгах)* як *середовище конкурентів, змагальний дух або змагання на природі*. Очевидно, що випробувані знали певні значення слова *competitive*, яке викликало асоціації із змаганням або конкуренцією та слова *environment* (асоціювалося із довкіллям), але незнання досить нечастотного слова *bidding*, а тому і відсутність будь-яких асоціацій, завадило вірно передати загальний зміст словосполучення.

Досить схожою є ситуація з перекладом словосполучення *power linkages (депутатські спілки у парламенті)*, де пропонувалися такі невдалі відповідники як *владні організації, урядові зв'язки, зв'язі у владних структурах*. Виходячи з варіантів перекладу, випробуванам знайомі загальні значення обох елементів окремо. Однак низька частотність цього терміну та відсутність контексту завадили правильно ідентифікувати значення елементів словосполучення. Низька частотність та невдалі асоціації спричинили антонімічний переклад словосполучення *forge peace (встановити мир)*, внаслідок чого значення словосполучення у перекладі змінилось на діаметрально протилежне: *порушити мир, зруйнувати мир або підірвати мир*.

6. Ще одним джерелом труднощів є **структурна складність** словосполучень, зокрема, атрибутивно-препозитивні конструкції. Подібних випадків було небагато, але вони свідчать про певні прогалини у змісті навчання, а тому потребують уваги. Так, при передачі словосполучень типу *угоди про*

контроль озброєння (arms control treaties) або *порушення громадянських прав (human rights abuses)* випробувані, замість вживання згаданих конструкцій, пропонували варіанти типу *control weapons agreement* та *break of rights social*, де вони неввірно будували порядок компонентів словосполучення, ігноруючи правило про те, що головний компонент йде останнім, а залежні означення передують йому. У випадку *break of rights social* не виключається вплив романських мов, де означення часто розташовуються після іменника.

Структурною складністю певною мірою можна пояснити і такі невдалі варіанти перекладу словосполучення *internal political developments (внутрішньополітичні події)* як *внутрішній політичний розвиток, розвиток внутрішньої політики, розвиток міжнародної політики*. Їх також можна пояснити неввірно встановленими логічними відносинами між трьома компонентами словосполучення та неввірним вибором варіантного відповідника лексеми *development (подія, розвиток, забудова)*. Така ж проблема стала причиною помилок при перекладі словосполучень *missile defense plan – план протиракетної оборони* (де пропонувалися такі невдалі варіанти як *план оборони ракетами, оборонний план ракети* або *план захисту ракет*) та *arms control treaties – угоди про контроль озброєння* (перекладені як *контрольні угоди та збройний контроль*). Тут спостерігається намагання встановити логічні зв'язки між компонентами словосполучення, але, через брак предметних знань, ця спроба виявилася невдалою. Структурна складність стала причиною невдачі і при перекладі терміна *growth potential (потенціал зростання)*, який через недосконалість розпізнавання смислу препозитивних конструкцій невдало тлумачився як *зростаючий потенціал* або *розвиток потенціалу*. Причиною невдалого перекладу терміна *criminal judges (судді у карних справах)* стали не тільки проблеми з інтерпретацією препозитивних конструкцій, але й неввірне тлумачення значення терміна *criminal*, внаслідок чого він транскодуювався, породжуючи такі хибні варіанти як *злочинні суди* або *судді, пов'язані з криміналом*.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведене нами дослідження засвідчило, що джерела труднощів при перекладі громадсько-політичної лексики залишаються загалом тими ж, які встановлено щодо термінів у інших сферах: брак предметних знань; відсутність у лексиконі необхідних відповідників у зв'язку з низькою частотністю певних лексем або окремих їхніх значень; міжмовна та внутрішньомовна інтерференція; структурна складність слова чи словосполучення, особливо у випадках розбіжності принципів їхньої побудови в двох мовах. Найбільш неефективними стратегіями студентів у подоланні згаданих труднощів є

дослівний переклад, помилковий вибір варіантно-го відповідника та невдалий смисловий розвиток. Відповідно, підвищення ефективності перекладу у таких умовах потребує моделювання в процесі навчання подібних труднощів і керування навчальною

діяльністю студентів, спрямованих на їх розпізнавання в тексті оригіналу та оволодіння оптимальними стратегіями для їх подолання. В цьому і вбачається перспектива подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комиссаров, В. Н. (2002). *Современное переводоведение*. Москва: ЭТС.
2. Черноватий, Л. М., & Кукуєва, Н. О. (2005). Джерела труднощів при навчанні майбутніх перекладачів спеціальних термінів (на матеріалі музикознавчої термінології). *Вісник СумДУ*, 6(78), 136–143.
3. Черноватий, Л. М. (2010). Вплив структури фонових знань перекладача на інтерпретацію міфологічних алюзій. *Мова й дискурс: вимір і вимірювання*, 219–226.
4. Черноватий, Л. М. (2014). Зміст поняття «фахова компетентність перекладача» як складової методики навчання. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2(74), 84–87.
5. Черноватий, Л. М., & Якушева, Н. А. (2007). Проблеми формування фахової компетенції майбутніх перекладачів. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*, 772, 135–137.
6. Beeby, A. (2000). Evaluating the development of translation competence. *Benjamins Translation Library*, 38, 185–198. <https://doi.org/10.1075/btl.38.18bee>
7. Chernovaty, L. M. (2015). Causes of text misinterpretation and translator's strategies under the conditions of ambiguity. *Preklad a kultura* 5 (pp. 199–209). Nitra-Bratislava: Univerzita Konstantina Filozofa, 199–209.
8. PACTE. Acquiring translation competence: Hypotheses and methodological problems in a research project (2000). *Investigating translation*, 99–106.
9. Schäffner, C., & Adab, B. (2000). Developing translation competence: Introduction. *Benjamins Translation Library*, 38, vii. <https://doi.org/10.1075/btl.38.01sch>

REFERENCES

1. Beeby, A. (2000). Evaluating the development of translation competence. *Benjamins Translation Library*, 38, 185–198. <https://doi.org/10.1075/btl.38.18bee>
2. Chernovaty, L. M. (2015). Causes of text misinterpretation and translator's strategies under the conditions of ambiguity. *Preklad a kultura* 5 (pp. 199–209). Nitra-Bratislava: Univerzita Konstantina Filozofa.
3. Chernovaty, L. M. (2010). Vplyv struktury fonovykh znan perekladacha na interpretatsiiu mifolohichnykh aliuzii [Influence of the structure of the translator's background knowledge on the interpretation of mythological allusions]. *Mova y dyskurs: vymir i vymiryuvannia: zbirnyk naukovykh prats [Language and discourse: measurement and measuring: a collection of scientific works]*, 219–226. (in Ukrainian)
4. Chernovaty, L. M. (2014). Zmist poniattia «fakhova kompetentnist perekladacha» yak skladovoi metodyky navchannia [Content of the concept "professional competence of translator" as a part of teaching methodology]. *Visnyk Zhytomirskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka [Bulletin of Ivan Franko Zhytomyr State University]*, 2(74), 84–87. (in Ukrainian)
5. Chernovaty, L. M., & Kukuieva, N. O. (2005). Dzherela trudnoshchiv pry navchanni maibutnikh perekladachiv spetsialnykh terminiv (na materialy muzykoznavchoi terminolohii) [Sources of difficulties in teaching special terms to future translators/interpreters (on the material of musicological terminology)]. *Visnyk SumDU [Bulletin of Sumy State University]*, 6(78), 136–143. (in Ukrainian)
6. Chernovaty, L. M., & Yakusheva, N. A. (2007). Problemy formuvannia fakhovoi kompetentsii maibutnikh perekladachiv [Problems of formation of professional competence in future translators/interpreters]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina [Bulletin of V. N. Karazin National University]*, 772, 135–137.
7. Komissarov, V. N. (2002). *Sovremennoe perevodovedenie [Modern translation studies]*. Moscow: ETS Publ. (in Russian).
8. PACTE. Acquiring translation competence: Hypotheses and methodological problems in a research project (2000). *Investigating Translation*, 99–106.
9. Schäffner, C., & Adab, B. (2000). Developing translation competence: Introduction. *Benjamins Translation Library*, 38, vii. <https://doi.org/10.1075/btl.38.01sch>

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Dmytro Kotlyarov – Reader at Mykola Lukash Translation Studies Department, School of Foreign Languages of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: d.m.kotlyarov@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0386-9046>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&imq=%D0%94%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D0%BE+%D0%9A%D0%BE%D1%82%D0%BB%D1%8F%D1%80%D0%BE%D0%B2&authuser=2&user=dRY1UGoAAAAJ>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Dmytro_Kotlyarov

УДК 81'322.4'25-051:378.147.091.33

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-11

Експериментальне дослідження з вивчення впливу використання систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі юриспруденції

Ольховська А. С.

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
e-mail: transengl@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9034-4170>;
GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?user=qf_bUOsAAAAJ&hl;
RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Alla_Olkhovska

Лавренова М. М.

студентка другого курсу магістратури кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
email: silighta997@gmail.com

(Харків)

Статтю присвячено вивченню впливу використання систем машинного перекладу Microsoft Translator та Google Translate на якість перекладу текстів у галузі юриспруденції в аспекті кількості помилок та якості передачі галузевої термінології. Кількість систем машинного перекладу постійно зростає на ринку перекладацьких послуг, а тому перекладачі часто стикаються з проблемою вибору, допомогти вирішити яку і покликана наша праця. У процесі проведення дослідження сформульовано гіпотези дослідження, обрано текст юридичної тематики, насичений галузевою термінологією, на основі обраного тексту укладено глосарій з основною правничою термінологією, відібрано системи машинного перекладу, встановлено процедури оцінювання помилок у текстах перекладу та оцінювання якості передачі термінології, проведено перевірку текстів перекладу в аспекті кількості помилок та якості передачі галузевої термінології, здійснено кількісну обробку експериментальних даних та унаочнено результати дослідження у таблицях та рисунках, проведено інтерпретацію емпіричних даних, сформульовано висновки та перспективи подальших досліджень. Одержані результати підтвердили гіпотезу 2, сформульовану нами до початку проведення експериментального дослідження: якість перекладу тексту у галузі юриспруденції в аспекті передачі змісту тексту та основної юридичної термінології виявилася вищою при застосуванні системи машинного перекладу Google Translate, а отже саме цю систему машинного перекладу доцільно радити до використання перекладачам, які працюють у правничій сфері. Проте, перекладачам, які будуть користуватися цією системою, треба бути готовими до виправлення численних помилок, пов'язаних з форматуванням тексту перекладу, оскільки безкоштовна версія програми погано справляється зі збереженням форматування тексту перекладу, яке має у точності відповідати форматуванню тексту оригіналу.

Ключові слова: галузь юриспруденції, експериментальне дослідження, машинний переклад, правничі термінологія.

Olkhovska A., Lavrenova M. Experimental study of the impact of using machine translation systems on the quality of translation of texts in the field of law. The article is devoted to the study of the impact of using machine translation systems (Microsoft Translator and Google Translate) on the quality of translation of texts in the field of law in terms of the number of errors and quality of transferring law terminology. The number of machine translation systems is constantly growing on the translation market, so translators often face a problematic choice, and our research is designed exactly to solve this problem. In the process of conducting our research we formulated the hypotheses, selected the text in the field of law with a big number of law terminology, compiled a glossary of basic legal terminology on the basis of the selected text, selected machine translation systems, developed the procedure of evaluating errors and quality of the law terminology transferring in the translated texts, processed the experimental data and represented the numbers in the form of tables and figures, interpreted the empirical data,

formulated conclusions and prospects for further research. The results confirmed hypothesis 2, formulated before the start of the experimental study: the quality of translation of the text in the field of law in terms of content transfer and basic legal terminology transfer turned out to be higher when Google Translate was used. Thus, this machine translation system could be recommended for translators, working in the legal field. However, translators who use this system should be prepared to correct many errors related to the formatting of the translated text, as the free version of the system poorly managed to preserve the formatting of the translated text, which had to be the same as the formatting of the original text.

Keywords: experimental research, field of law, law terminology, machine translation.

1. ВСТУП

Актуальність дослідження пояснюється постійним зростанням популярності сучасних перекладацьких інформаційно-комунікаційних технологій, які надзвичайно стрімко розвиваються. Оскільки розробникам вдалося суттєво покращити якість машинного перекладу, ця послуга користується дедалі більшим попитом на ринку, проте через недосконалість технології вимагає втручання людини на останньому етапі – постредагування. Саме цей етап частіше за все і стає об'єктом вивчення науковців, зокрема досліджувалися: процес постредагування текстів, перекладених з англійської мови фінською [6], когнітивні зусилля перекладача у процесі виконання постредагування [8], знання, навички та вміння, необхідні перекладачеві для ефективного використання систем машинного перекладу з подальшим постредагуванням тексту перекладу [5].

Безперечно, усі перелічені праці суттєво посприяли вивченню машинного перекладу в цілому та етапу з його постредагування зокрема. Проте нам не вдалося знайти досліджень, в яких би вивчався вплив використання систем машинного перекладу на якість перекладу текстів у галузі юриспруденції, у той час як така інформація могла б бути корисною не лише для дослідників, а й для професійних перекладачів, що і робить наше дослідження актуальним і своєчасним.

Метою дослідження полягає у вивченні впливу використання систем машинного перекладу (Microsoft Translator та Google Translate) на якість перекладу текстів у галузі юриспруденції в аспекті кількості помилок та якості передачі галузевої термінології.

Реалізація сформульованої мети передбачає вирішення цілої низки завдань:

- сформулювати гіпотези дослідження;
- обрати текст юридичної тематики, насичений галузевою термінологією;
- укласти глосарій з основною правничою термінологією, використовуючи обраний текст;
- обрати системи машинного перекладу;
- визначити процедуру оцінювання помилок у текстах перекладу;
- визначити процедуру оцінювання якості передачі термінології;
- провести перевірку текстів перекладу в аспекті кількості помилок та якості передачі галузевої термінології;

- провести кількісну обробку експериментальних даних та узагальнити результати дослідження у таблицях та рисунках;

- провести інтерпретацію даних;

- сформулювати висновки та перспективи подальших досліджень.

Об'єктом дослідження виступають системи машинного перекладу Microsoft Translator та Google Translate.

Предметом дослідження є вивчення впливу використання систем машинного перекладу Microsoft Translator та Google Translate на якість перекладу текстів у галузі юриспруденції в аспекті кількості помилок і правильності передачі правничої термінології.

Матеріалом дослідження виступають 2 тексти перекладу (обсягом близько 34502 друкованих знаків без пробілів) уривку статті з фахового видання юридичної тематики [4] перекладені засобами систем машинного перекладу Microsoft Translator та Google Translate, а також 153 термінологічні одиниці юридичної тематики, відібрані із зазначеного уривку тексту.

Предмет дослідження, його мета та завдання зумовили використання таких емпіричних методів, як проведення контрольного перекладу з метою визначення впливу використання систем машинного перекладу Microsoft Translator та Google Translate на якість перекладу текстів у галузі юриспруденції, кількісний метод обробки експериментальних даних.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Експериментальне дослідження з вивчення впливу використання систем машинного перекладу Microsoft Translator та Google Translate на якість перекладу текстів у галузі юриспруденції в аспекті кількості помилок та якості передачі галузевої термінології було організовано у межах таких етапів: підготовчий (формулювання гіпотези дослідження, відбір тексту для перекладу та системи машинного перекладу, визначення критеріїв оцінювання текстів перекладу та правничої термінології), виконавчий (виконання перекладу обраного тексту засобами систем машинного перекладу, побудова двомовних глосаріїв (англо-український та українсько-англійський) за обраним текстом оригіналу) та заключний (проведення підрахунків, аналіз та інтерпретація одержаних емпіричних даних, формулювання висновків) [1; 7].

Ми сформулювали такі *гіпотези* дослідження:

гіпотеза 1: якість перекладу тексту у галузі юриспруденції в аспекті передачі змісту тексту та основної правничої термінології буде вищою при застосуванні системи машинного перекладу Microsoft Translator;

гіпотеза 2: якість перекладу тексту у галузі юриспруденції в аспекті передачі змісту тексту та основної юридичної термінології буде вищою при застосування системи машинного перекладу Google Translate.

До **неварійованих** умов нашого експериментального дослідження належали:

- текст у галузі юриспруденції;
- експериментатор (автор роботи).

Варійованою умовою дослідження виступала система машинного перекладу – Microsoft Translator або Google Translate.

Вивчивши літературу, ми дійшли висновку, що для цілей нашого дослідження якнайкраще підходить система оцінювання перекладів, розроблена професором Л. М. Черноватим [2; 3], що складається усього з трьох категорій помилок:

1) змістові помилки – втрата фрагменту змісту вихідного тексту або його перекручування, 1,0 штрафний бал;

2) можливість невірної тлумачення змісту – переклад виконано неоднозначно, а реципієнт може зрозуміти зміст неправильно – 0,5 штрафного балу;

3) несуттєві помилки – орфографічні, граматичні, стилістичні та, виходячи зі специфіки нашого дослідження, помилки на форматування тексту – 0,1 штрафного балу.

Така система оцінювання є надзвичайно простою та легкою у використанні, але водночас показує достовірні результати.

Якість перекладу термінології в галузі юриспруденції ми вирішили встановити шляхом вирахування процентного співвідношення правильно та неправильно перекладених термінів.

Обраний нами текст ми переклали засобами обох систем машинного перекладу – Microsoft Translator та Google Translate, а також уклали англо-український та українсько-англійський глосарій ключової термінології в галузі юриспруденції.

Під час виконання перекладу текстів ми зіткнулися з деякими труднощами. Так, копіювати текст до системи машинного перекладу Google Translate виявилось доволі незручно, оскільки система має обмеження стосовно кількості друкованих знаків для одночасного введення. Через це довелося копіювати текст оригіналу частинами, що вимагало більшої кількості часу.

Також системи машинного перекладу не достатньо добре передають форматування тексту оригіналу. Виконавши детальний аналіз вад форматування текстів перекладу, нам вдалося виявити такі помилки з форматування як:

- неправильний кегль;
- неправильний розмір кегля;
- велика літера замість маленької літери;
- маленька літера замість великої літери;
- дефіс замість тире;
- відсутність ком;
- відсутність крапок;
- неправильні закінчення;
- зайві пробіли;
- відсутність пробілів у необхідних місцях;
- відсутність абзаців;
- відсутність розтягування тексту за шириною;
- неправильні поля документа;
- відсутність апострофа;
- поява зайвих символів через неправильність розпізнавання тексту оригіналу.

Оскільки редагування форматування тексту перекладу займає багато часу та є невід'ємною складовою перекладацького процесу, усі знайдені помилки з неправильного форматування ми виокремлювали, як помилки третьої категорії та оцінювали їх у 0,1 штрафного балу.

Ретельно перевіривши перекладені тексти та порахувавши кількість штрафних балів, набрану по кожній категорії помилок, ми уклали таблицю 1 з метою зручності порівняння одержаних результатів.

Як видно з таблиці 1, за загальною кількістю штрафних балів краще впоралася з перекладом система машинного перекладу Microsoft Translator, набравши 66,1 штрафних бали, що на 22,3 штрафних бали менше, ніж в системі машинного перекладу Google Translate. Проте, система Microsoft Translator припустилася більшої кількості помилок у першій та другій категорії, а це означає помилки, які пов'язані зі змістом. В першій категорії помилок розрив між штрафними балами у систем становить 4,0 на користь системи машинного перекладу Google Translate, у той час, як у другій категорії помилок розрив є меншим – 2,0 штрафні бали, але знову на користь системи машинного перекладу Google Translate.

В третій категорії помилок найбільшу кількість набрала система Google Translate – 88,4 штрафних балів, що на цілих 22,3 штрафних бали більше, ніж у системі Microsoft Translator. Такі помилки, з одного боку, не впливають на зміст тексту, проте все ж таки становлять неабияку проблему для перекладача, якому доведеться витратити багато часу на їх виправлення, а, відповідно, він зможе заробити менше.

Після аналізу загальної правильності, ми перейшли до аналізу правильності передачі правничої термінології.

У таблиці 2 представлено відсоткове співвідношення правильності перекладу термінологічних одиниць засобами систем машинного перекладу Microsoft Translator та Google Translate.

Таблиця 1

Порівняльні результати загальної правильності виконання перекладу у галузі юриспруденції системою машинного перекладу Microsoft Translator та системою машинного перекладу Google Translate

Категорії помилок	Кількість штрафних балів (система машинного перекладу Microsoft Translator)	Кількість штрафних балів (система машинного перекладу Google Translate)	Різниця
1 категорія	16,0	12,0	4,0
2 категорія	19,0	17,0	2,0
3 категорія	31,1	59,4	28,3
Загальна кількість штрафних балів	66,1	88,4	22,3

Таблиця 2

Порівняльні результати правильності перекладу термінологічних одиниць засобами систем машинного перекладу Microsoft Translator та системи машинного перекладу Google Translate

	Система машинного перекладу Microsoft Translator	Система машинного перекладу Google Translate	Різниця
Відсоток вірно перекладених термінологічних одиниць у галузі юриспруденції	89%	92%	3%
Відсоток невірно перекладених термінологічних одиниць у галузі юриспруденції	11%	8%	3%

Як випливає з таблиці 2, відсоток вірно перекладених термінологічних одиниць у галузі юриспруденції у системи машинного перекладу Google Translate є вищим за аналогічний показник у системі машинного перекладу Microsoft Translator, різниця становить 3%.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, ми дійшли в и с н о в к у, що гіпотеза 2, сформульована нами до початку проведення експериментального дослідження, підтвердилася: якість перекладу тексту у галузі юриспруденції в аспекті передачі змісту тексту та основної юридичної термінології була вищою при застосуванні системи машинного перекладу Google Translate.

Хоча система машинного перекладу Microsoft Translator продемонструвала кращий результат з точки зору передачі форматування та набрала менше штрафних балів у категорії несуттєвих помилок (0,1 штрафного балу за помилку), правильна передача змісту несе пріоритетне значення, а тому при виконанні перекладу тексту у галузі юриспруденції машинними засобами доречно віддати перевагу саме системі машинного перекладу Google Translate.

Перспективу наших досліджень вбачаємо у вивченні впливу використання інших систем машинного перекладу на якість перекладу текстів правничої тематики, а також у розширенні експериментальної бази – збільшенні обсягу текстів для перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ольховська, А. С. (2017). Експериментальна перевірка ефективності навчання майбутніх перекладачів письмового перекладу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. *Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія*, 27, 98–107.
2. Черноватий, Л. М. (2013). *Методика викладання перекладу як спеціальності*. Вінниця: Нова Книга.
3. Черноватий, Л. М. (2009). Проблема оцінювання письмових робіт майбутніх перекладачів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*, 848, 257–262.
4. Anghie, A. (2006). The evolution of international law: Colonial and postcolonial realities. *Third World Quarterly*, 27(5), 739–753.
5. Gaspari, F., Almaghout, H., & Doherty, S. (2015). A survey of machine translation competences: insights for translation technology educators and practitioners. *Perspectives: Studies in translatology*, 23(3), 1–26.
6. Koponen, M., & Salmi, L. (2015). On the correctness of machine translation: A machine translation post-editing task. *The Journal of Specialised Translation*, 23, 118–136.
7. Olkhovska, A. S. (2017). Testing efficiency of the methodology of teaching students majoring in philology to translate texts using CAT-tools: A pilot study. *Advanced Education*, 7, 37–44.
8. Vieira, L. N. (2014). Indices of cognitive effort in machine translation post-editing. *Machine Translation*, 28(3), 187–216.

REFERENCES

1. Anghe, A. (2006). The evolution of international law: Colonial and postcolonial realities. *Third World Quarterly*, 27(5), 739–753.
2. Chernovatyi, L. M. (2009). Problema otsiniuvannia pysmovykh robot maibutnikh perekladachiv [The problem of assessing translations produced by future translators]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Roman and German Philology. Methods of Foreign Language Teaching]*, 848, 257–262. (in Ukrainian)
3. Chernovatyy, L. M. (2013). *Metodyka vykladannya perekladu [Methods of teaching translation]*. Vinnytsya: Nova Knyha. (in Ukrainian)
4. Gaspari, F., Almaghout, H., & Doherty, S. (2015). A survey of machine translation competences: insights for translation technology educators and practitioners. *Perspectives: Studies in Translatology*, 23(3), 1–26.
5. Koponen, M., & Salmi, L. (2015). On the correctness of machine translation: A machine translation post-editing task. *The Journal of Specialised Translation*, 23, 118–136.
6. Olkhovska, A. S. (2017). Eksperymentalna perevirka efektyvnosti navchannia maibutnikh perekladachiv pysmovoho perekladu iz zastosuvanniam informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii. [Experimental testing of the effectiveness of teaching translation to students with the use of information and communication technologies]. *Visnyk KNLU. Serii: Pedagogika ta psykholohiia. Vypusk [KNLU Messenger. Pedagogics and psychology series]*, 27, 98–107. (in Ukrainian).
7. Olkhovska, A. S. (2017). Testing efficiency of the methodology of teaching students majoring in philology to translate texts using CAT-tools: A pilot study. *Advanced Education*, 7, 37–44.
8. Vieira, L. N. (2014). Indices of cognitive effort in machine translation post-editing. *Machine Translation*, 28(3), 187–216.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Alla Olkhovska – Doctor of Pedagogy, Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: transengl@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9034-4170>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?user=qf_bUOsAAAAJ&hl; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Alla_Olkhovska

Maryna Lavrenova – Second-year Graduate Student at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; email: silighta997@gmail.com

УДК 378.147

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-12

Ринок перекладацьких послуг: аналітичний огляд тенденцій, структури, вимог до фахівців з письмового перекладу

Фабрична Я. Г.

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки, методики викладання іноземних мов й інформаційно-комунікаційних технологій Київського національного лінгвістичного університету;
e-mail: yanafabrichnaya@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1009-6598>;
GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=1XWC0LgAAAAJ&hl=ru>;
RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Yana-Fabrychna>
(Київ)

Здійснюючи комплексний аналіз сучасних умов, тенденцій розвитку та структури ринку перекладацьких послуг у світі та в Україні, авторка статті досліджує особливості функціонування його учасників, визначає вимоги до фахівців з письмового перекладу з метою врахування зазначених аспектів у ході розробки методики навчання майбутніх філологів письмового перекладу в галузі освіти, зокрема визначення структури та змісту фахової компетентності перекладача текстів освітнього дискурсу та розробки методичної системи контролю рівня її сформованості. Результати критичного огляду релевантних наукових розвідок, вивчення даних незалежних аналітичних агенцій і професійних асоціацій перекладачів, контент-аналізу сайтів перекладацьких компаній, відділів перекладу організацій свідчать про те, що український ринок перекладацьких послуг є частиною світового ринку мовних послуг, який стрімко розвивається під впливом як зовнішніх (глобалізація, економічна рецесія, стрімкий розвиток електронної комерції та цифрових технологій, збільшення обсягу інформації) так і внутрішніх (міжнародні контакти, конкуренція, хаотичність бізнесу) факторів, що визначають особливості функціонування перекладацьких агенцій, відділів перекладів державних і недержавних установ, незалежних перекладачів, їхньої взаємодії із замовниками перекладацьких послуг та відносин між собою. Урахування отриманих результатів дослідження під час організації та реалізації відповідного навчання сприятиме його спрямуванню на практичну підготовку майбутніх фахівців з письмового перекладу текстів освітнього дискурсу, здатних забезпечити високі стандарти якості перекладу та перекладацьких послуг.

Ключові слова: замовники перекладацьких послуг, постачальники перекладацьких послуг, ринок перекладацьких послуг, фахівці з письмового перекладу.

Fabrychna Ya. Translation industry: analytical review of trends, structure, requirements for translators. This paper deals with a complex analysis of the current trends and conditions of the development of the translation industry in the world and in Ukraine, the structure of the translation services market, profiles of its participants, requirements for translators. The results of the research will be taken into consideration in the process of the development of methods of teaching translation of texts on educational issues to student philologists for defining the structure and the content of the translator competence and the development of the assessment system for measuring its level. The results of the critical review of the relevant academic papers, study of investigations conducted by independent analytical agencies and survey reports released by professional translator organizations, content-analysis of translation companies and private and public translation departments web-sites show that the Ukrainian market of the translation services is a part of the global language industry which rapid evolution is influenced by external (globalization, economic recession, development of e-commerce and digital technologies, increasing amount of information) and internal (international connections, competitive environment, chaotic nature of business) factors that determine the peculiarities of translation services providers profiles, their relationships with translation buyers and collaboration with each other. The obtained results are of great importance for the organization and realization of the educational process as the translation industry realia incorporation into it will contribute to graduates' awareness of the translation services market and their ability to meet its needs and requirements.

Key words: translators, translation buyers, translation industry, translation services providers.

1. ВСТУП

Якість професійної підготовки перекладачів визначається ступенем їхньої готовності по закінченню ЗВО стати повноцінними та повноправними гравцями ринку перекладацьких послуг, який висуває певні вимоги до кваліфікації перекладача, що зумовлені як умовами та тенденціями розвитку ринку праці так і сучасними викликами. Актуальність цієї розвідки обумовлена необхідністю отримання нових даних щодо зазначених аспектів та їх врахування під час розробки методики навчання майбутніх філологів письмового перекладу в галузі освіти, зокрема визначення структури та змісту фахової компетентності перекладача текстів освітнього дискурсу та розробки методичної системи контролю рівня її сформованості.

Вивчення ринку перекладацьких послуг знайшло відображення у ряді досліджень, у яких науковці аналізують перекладацький ринок з метою: окреслення основних напрямків покращення підготовки перекладачів закладами вищої освіти (ЗВО) [2]; вирішення питань розробки нових освітніх стандартів і програм підготовки майбутніх перекладачів [4]; виявлення основних тенденцій та окреслення перспектив внесення змін до моделі фахового навчання перекладача [7; 9]; визначення компетентностей, що користуються попитом на сучасному українському ринку перекладів [1]; визначення ролі й особливостей машинного перекладу та автоматизованих систем перекладу для підготовки сучасного конкурентоспроможного перекладача [5]; виокремлення найпопулярніших сфер послуг, що надаються провідними українськими компаніями з перекладу [9], окреслення вимог до перекладачів, що висуваються вітчизняними та західними перекладацькими компаніями [8; 9], аналізу відповідності підготовки студентів-перекладачів у ЗВО до ринкових вимог [9]. Проте, питання дослідження ринку перекладацьких послуг у контексті визначення вимог до професійної підготовки фахівців з письмового перекладу в галузі освіти залишається поза увагою науковців.

Мета розвідки полягає у комплексному аналізі ринку перекладацьких послуг і вимог до фахівців з письмового перекладу на ринку праці у світі та в Україні. Завданнями дослідження є: 1) вивчення сучасних умов, тенденцій розвитку та структури ринку перекладацьких послуг у світі та в Україні; 2) окреслення особливостей функціонування постачальників перекладацьких послуг і вимог до них; 3) визначення вимог до фахівців з письмового перекладу.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єктом дослідження є ринок перекладацьких послуг у світі та в Україні. Предметом дослідження виступають умови та тенденції розвитку перекладацького ринку, його структура, особливості функціонування постачальників перекладацьких

послуг, вимоги до фахівців з письмового перекладу. Методи дослідження включають інформаційний пошук, вивчення та критичний аналіз, синтез та узагальнення на матеріалі релевантних наукових розвідок, досліджень і звітів про результати опитувань, проведених незалежними аналітичними агенціями і професійними асоціаціями перекладачів, сайтів перекладацьких компаній, структурних підрозділів організацій, що виконують функції відділу перекладів.

2.1. Умови й тенденції розвитку ринку перекладацьких послуг

Для вивчення сучасних умов і тенденцій розвитку ринку перекладацьких послуг у світі скористаємось даними дослідження та аналізу комерційної діяльності, послуг і технологій у галузі перекладу й локалізації, проведених незалежною агенцією «Common Sense Advisory Research» (надалі CSA Research) [14], результатами опитування, представленими у звіті Європейського союзу асоціацій перекладацьких компаній (надалі EUATC) за 2020 рік [15] і статистичними даними, оприлюдненими відділом досліджень компанії «Statista Research Department» (надалі SRD) [21].

Згідно з даними дослідницької агенції CSA Research [14], сфера перекладацьких послуг у світі розвивається під впливом трьох основних факторів: 1) зростаючої глобалізації в умовах економічної рецесії; 2) інтенсивного розвитку ринку електронної комерції; 3) збільшення обсягів інформаційного наповнення сайтів у мережі Інтернет у форматах прямого доступу (online content) й автономних даних (offline content). Розглянемо зазначені фактори та визначимо наслідки, до яких вони призводять.

Отже, вплив зростаючої глобалізації в умовах економічного спаду та інтенсивний розвиток електронної комерції на ринок перекладацьких послуг прослідковуються у тому, що спад у світовій економіці змушує компанії до пошуку нових ринків, що призводить до зростання попиту на перекладацькі послуги [14]. Але, фактором, який визначає вибір постачальника перекладацьких послуг, є обмеженість ресурсів, а одним із основних критеріїв цього вибору є те, наскільки ефективно постачальник перекладацьких послуг використовує ресурси часу та фінансові ресурси своїх клієнтів.

В умовах збільшення обсягів інформації, що потребує перекладу, інший аспект, на який звертає увагу дослідницька група агенції CSA Research, – це стагнація продуктивності, оскільки в той час, коли ринок перекладацьких послуг збільшився більше ніж удвічі за останні 10 років [21], середня кількість слів, що перекладач перекладає за годину складає 400 [14]. Збільшення продуктивності відбувається за рахунок машинного перекладу з подальшим редагуванням, використання автоматизованих засобів перекладу та командної роботи. При цьому очі-

кування щодо якості перекладу також зростають. Іншими словами, замовник перекладацьких послуг шукає фахівця, який швидко виконає роботу за помірну ціну.

Однією із головних характеристик сучасного ринку перекладацьких послуг, пов'язану з використанням цифрових технологій, вважають широке коло професій у перекладацькій галузі [20]. За даними дослідження, проведеного у 2018 році, кількість посад налічує 600, назви яких розділено на сім груп в залежності від функцій. Основна група – це «лінгвісти», що нараховує більше 50 спеціальностей, серед яких письмові та усні перекладачі у різних галузях, редактори, коректори. Деякі посади передбачають поєднання функцій, наприклад, перекладач/адміністратор інформаційних систем або фахівець по роботі з клієнтами/перекладач. Такі посади як менеджер проєктів, координатор, консультант забезпечують «управління перекладацькими проєктами». Інші посадові особи функціонують в межах корпоративного управління, маркетингу та продажів, розвитку, комунікацій, технічного обслуговування.

На думку дослідників [14], здатність постачальника перекладацьких послуг відповідати визначеним викликам полягає у здатності забезпечити їх високу якість, що зумовлюється: 1) високим рівнем перекладацької компетентності, невід'ємною складовою якої є володіння засобами автоматизованого перекладу у поєднанні з творчими здібностями перекладача; 2) комунікативними здібностями (soft skills) для пошуку клієнтів і співпраці з колегами для винайдення ефективних рішень під час командної роботи над перекладацькими проєктами; 3) комерційними здібностями для того, щоб розрахувати вартість своєї роботи та продати свої послуги.

Визначимо умови розвитку, тенденції та виклики українського ринку перекладацьких послуг, розглянувши релевантні дослідження науковців [1; 2; 4; 5; 7; 9], дані огляду українського перекладацького ринку 2018 року, оприлюднені агенцією «Translation Rating» [26], результати опитування, проведеного Українською асоціацією перекладачів (UATI) [11] за підтримки «Центру соціального аудиту» у 2020 році.

Отже, аналіз зазначених джерел виявив, що на сучасному етапі український ринок переклада-

цьких послуг розвивається в умовах розширення міжнародних відносин та інтеграції українського суспільства в європейське та світове співтовариство, що відображається у зростанні ролі перекладацької діяльності як засобу комунікації [5; 26] та збільшенні попиту на перекладачів, які можуть швидко виконати великий обсяг роботи з використанням автоматизованих засобів перекладу [7]. Іншим фактором, що впливає на розвиток перекладацького ринку, – це зростання ІТ-ринку та Інтернет-технологій [4].

До особливостей розвитку ринку послуг з перекладу в Україні відносять його перетворення на ринок послуг з лінгвістичної підтримки бізнесу [7], що зумовлено зростанням конкуренції через велику кількість гравців [5]. Також характерними для надання перекладацьких послуг в Україні є віртуальність, віддалений режим роботи, постійний розвиток і оновлення засобів автоматизації перекладу [7]. До негативних рис українського ринку перекладу автори відносять хаотичність бізнесу, що спричинено інформаційною непрозорістю [4] та відсутністю належної законодавчої бази [2; 9].

У контексті збільшення попиту на швидкі та якісні перекладацькі послуги в умовах зростання конкуренції, вимоги до українських постачальників перекладацьких послуг стосуються: 1) виконання великих обсягів перекладу; 2) умінь рекламувати свої послуги та підтримувати репутацію; 3) здатність адаптуватись до змін [7].

Представимо результати дослідження умов і тенденцій розвитку, основні виклики на ринку перекладацьких послуг у світі та в Україні у таблиці для порівняння (Див. Таблицю 1.2.1).

Узагальнюючи результати дослідження, приходимо до висновку, що ринок перекладацьких послуг в Україні є частиною світового ринку мовних послуг із викликами та вимогами, які створюються глобальними процесами та стрімким розвитком цифрових технологій.

2.2 Структура ринку перекладацьких послуг, особливості функціонування його учасників

Джерелом даних для аналізу структури ринку перекладацьких послуг і визначення особливостей функціонування і взаємодії його учасників були зві-

Таблиця 1.2.1

Умови розвитку ринку перекладацьких послуг

	<i>Ринок перекладацьких послуг у світі</i>	<i>Ринок перекладацьких послуг в Україні</i>
умови	- зростаюча глобалізація на фоні економічної рецесії - інтенсивний розвиток ринку електронної комерції - збільшення обсягів інформації.	- розширення міжнародних відносин та інтеграція у європейське та світове співтовариство - зростання ІТ-ринку та Інтернет-технологій
тенденції	- стрімке зростання попиту на перекладацькі послуги	- динамічне зростання попиту на перекладацькі послуги - розширення сфери послуг - віддалений режим роботи
виклики	- обмеженість ресурсів - стагнація продуктивності	- зростання конкуренції - хаотичність

ти про результати опитування, оприлюднені EUATC [14], UATI [11], Translation Rating [26], оголошення про вакансії на посаду перекладача у перекладацьку агенцію, відділи перекладів організацій, опис посадових обов'язків, вимог до кандидатів на посаду перекладача [3; 6; 10; 11; 13; 16; 17-19; 22; 24; 25-29].

Ринок перекладацьких послуг є одним із трьох сегментів ринку мовних послуг [21], учасники якого – це постачальники перекладацьких послуг, замовники перекладацьких послуг й освітні заклади, що готують професійних перекладачів. Розглянемо особливості функціонування постачальників перекладацьких послуг, які представлені перекладацькими агенціями, відділами перекладів державних і недержавних організацій та незалежними перекладачами (фрилансерами), їхню взаємодію із замовниками перекладацьких послуг і відносини між собою.

Отже, за даними звіту Європейського союзу асоціацій перекладацьких компаній [15] середня перекладацька агенція налічує приблизно 10 штатних працівників, 35% з яких є керівниками перекладацьких проєктів, 25% є штатними перекладачами, решта залучена до управління бізнесом, рекламування та продажу послуг, пошуку клієнтів, IT забезпечення виробництва тощо. Загальні тенденції, що спостерігаються у роботі перекладацьких компаній, – це розширення сфер спеціалізації, мовних пар, лінгвістичних послуг, автоматизація робочих процесів, збільшення використання машинного перекладу та постредагування, використання аутсорсингу. Останнє передбачає передачу компанії частини завдань або процесів іншим перекладацьким компаніям і незалежним перекладачам на умовах субпідряду з метою скорочення витрат. Окреслені тенденції стосуються і українських бюро перекладів, які існують переважно за рахунок замовлень від європейських й американських перекладацьких агенцій на умовах субпідряду, тендерних замовлень від транснаціональних корпорацій і додаткових послуг [26]. Вимоги, які висувають замовники перекладацьких послуг до перекладацьких компаній, відповідно до інформації, опублікованої EUATC [15], полягають у: якості перекладу (39%), надійності та вчасності його виконання (32%), доступності та відповідальності (21%), професіоналізмі та ефективності (15%). Також для клієнтів перекладацьких компаній важливі якість обслуговування, гнучкість і комунікабельність, дотримання партнерських зобов'язань, цінова політика, особистий контакт, швидкість.

Відділи перекладів державних і недержавних організацій – це структурні підрозділи підприємств, установ тощо, які забезпечують письмовий переклад матеріалів, що пов'язані із виконанням функцій та завдань цих установ у контексті міжнародної співпраці та усний переклад під час проведення

міжнародних заходів (офіційних зустрічей, перемовин, конференцій, круглих столів, семінарів тощо). Працівники відділів перекладів є штатними співробітниками – вузькими спеціалістами у сфері діяльності установи. Вони мають чітко визначені посадові обов'язки, до яких входить переклад документів, що надходять від керівництва організації, інших структурних підрозділів і працівників. Останні цінують вчасне, якісне та надійне виконання перекладів, а від перекладачів очікують професіоналізму, ефективності, відповідальності, оперативності, вміння працювати в стресових ситуаціях [9].

Відповідно до результатів досліджень [12; 15], кар'єра незалежного перекладача є свідомим вибором 80% учасників опитувань. Більшість (2/3) незалежних професіоналів перекладацької галузі, серед яких 80% жінок, є членами професійних асоціацій і мають досвід роботи в професії більше 10 років [15]. 47,5% незалежних представників перекладацької спільноти мають вищу лінгвістичну освіту і кваліфікацію перекладача [15]. Загальні тенденції, що стосуються незалежних перекладачів, полягають у: виконанні ними переважно (85% опитаних) письмового спеціалізованого перекладу; поєднання основної роботи з індивідуальною трудовою діяльністю (фрилансем); прагнення професійного розвитку (96% опитаних) у сферах спеціалізації, ведення бізнесу, використання машинного перекладу та засобів автоматизованого перекладу. Замовниками послуг незалежних професіоналів є прямі клієнти (77%), перекладацькі агенції (55%), видавництва (47%), які очікують якості перекладу (50%), надійності та вчасного виконання (28%), помірної ціни (25%), швидкості виконання (15%), професіоналізму та ефективності (12%). Вимоги замовників перекладацьких послуг до їх постачальників представлені у Таблиці 2.2.1.

Отже, найбільше вимог, що висувається до постачальників перекладацьких послуг з боку їх замовників, стосуються перекладацьких агенцій, а головними вимогами є якість перекладу та послуг, їх вчасність і надійність. Від виконавців найбільше очікують професіоналізму та ефективності.

2.3. Вимоги до кваліфікації фахівця з письмового перекладу

Згідно з даними дослідників EUATC [15] перекладацькі компанії та відділи перекладів готові взяти на роботу фахівців з високим рівнем володіння іноземною мовою, перекладацької компетентності, компетентності у письмі, умінь використовувати засоби ІКТ і перекладацькі інструменти, комунікативних здібностей і соціальних навичок (soft skills), зокрема умінь здійснювати інформаційний пошук, орієнтуватись у ситуації на ринку, планувати власну діяльність, забезпечувати якість.

Аналіз сфери перекладацьких послуг з метою окреслення вимог роботодавців до кваліфікації пе-

рекладача в Україні здійснювався низкою науковців [1; 8; 9]. Представимо фактори, що сприяють працевлаштуванню перекладачів, у відповідності до їх пріоритетності з точки зору авторів досліджень. Отже, найважливішими вимогами визначено володіння засобами автоматизованого перекладу та предметна компетентність для виконання спеціалізованого перекладу [1; 8; 9]. Наступна важлива вимога стосується наявності досвіду роботи [1; 8; 9]. Також, українські роботодавці цінують бездоганне володіння мовою тексту оригіналу і тексту перекладу [8; 9], розуміння місця і ролі перекладача в загальному процесі створення перекладацького продукту, вміння працювати у команді, правильно розподіляти час, вести ділову комунікацію шляхом листування, здійснювати самостійний пошук довідкових матеріалів, перекладати швидко, працювати з текстовими файлами різних форматів і текстами низької лінгвістичної якості [1]. Зауважимо, що хоча серед окреслених дослідниками основних

вимог до перекладачів зазначена вища лінгвістична освіта [8; 9], наявність диплому перекладача, за результатами згаданих досліджень, представниками індустрії перекладу оцінюється досить низько (2 бали з 5) [1] і вимагається 4 з 10 перекладацьких компаній [9]. З метою окреслення сучасних вимог до кваліфікації перекладача письмових текстів на ринку перекладацьких послуг ми провели власне дослідження, результати якого підтверджують достовірність більшості зроблених висновків, однак, у ході розвідки знайдено певні відмінності та нові факти.

Отже, для досягнення цілей роботи ми проаналізували релевантну інформацію, представлену на сайтах 19 провідних за рейтингом Translationrating 2018 [25] українських перекладацьких компаній (ПК), зокрема InText [16], Translatel [26], Профпереклад [10], TechnoLex Translation Studio [23], Київське Обласне Бюро Перекладів [6], Kyiv Language Services [18], Taskforce [22], Азуріт [12],

Таблиця 2.2.1

Вимоги до постачальників перекладацьких послуг

	<i>Перекладацькі агенції</i>	<i>Відділи перекладів</i>	<i>Незалежні перекладачі</i>
<i>Вимоги до перекладу та послуг</i>	якість надійність вчасність швидкість	вчасність якість надійність	якість надійність швидкість вчасність
<i>Вимоги до виконавців</i>	доступність, відповідальність, професіоналізм, ефективність, гнучкість і комунікабельність, дотримання партнерських зобов'язань, цінова політика, особистий контакт	професіоналізм, ефективність, відповідальність, оперативність, стресостійкість	професіоналізм, ефективність

Вимоги роботодавців до фахівців з письмового перекладу

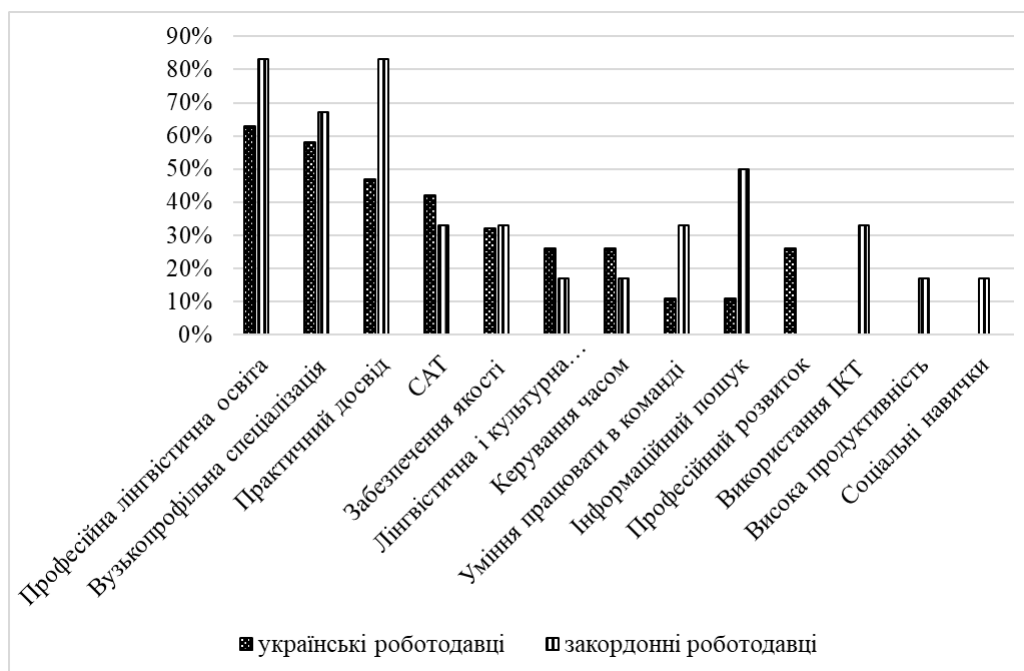

Рис. 2.3.1

Бюро перекладів «Кофеїн» [3] та 6 закордонних ПК, які пропонують роботу українським перекладачам [15; 17; 21; 24; 27; 28].

Відповідно до знайденої інформації, головна вимога, яку висувають 12 українських і 5 закордонних ПК, що складає 63% і 83% роботодавців відповідно – це професійна лінгвістична освіта, підтверджена дипломом державного зразка. Компанії, які шукають перекладачів, зауважують, що для роботи з письмовими текстами потрібна належна підготовка з перекладу [10] та бездоганне володіння цільовою мовою [16; 23], а диплом перекладача підтверджує його/її професійні повноваження під час нотаріального засвідчення перекладу.

Другий важливий фактор, який, з точки зору 11 українських (58%) і 4 закордонних ПК (67%), сприяє конкурентоспроможності перекладача, – це вузькопрофільна спеціалізація, що передбачає експертне володіння тематикою перекладу та спеціалізованою термінологією.

Практичний досвід, зокрема досвід виконання перекладів у певній галузі, наявність баз перекладів, термінологічних баз вважають необхідним 47% (9 з 19) українських і 83% (5 з 6) закордонних перекладацьких компаній.

Володіння засобами автоматизації перекладу (CAT) та автоматизованої перевірки якості перекладу зазначено у вимогах 8 (42%) українських і 2 (33%) закордонних постачальників перекладацьких послуг. При цьому, на сайтах чотирьох (21%) українських перекладацьких агенцій оголошено, що вони принципово не використовують у своїй роботі машинний переклад.

У своїх вимогах до перекладачів ПК не вказують знання міжнародних стандартів якості у сфері надання перекладацьких послуг, але 6 (32%) українських і 2 (33%) закордонних перекладацьких бюро декларують, що у своїй діяльності керуються ISO 9000 [16], ISO 9001 [18; 26], ISO 17100 [18; 22; 23], ISO 18841 [18], EN 15038 [26]. Це дозволяє припустити, що перекладач, який бере участь у перекладацькому проекті, має бути обізнаним щодо умов реалізації усіх його аспектів, здатним і готовим підтримувати високі стандарти якості перекладу та перекладацьких послуг.

Запит на знання цільової мови та культури, мови та культури перекладу мають 5 з 19 українських і 1 з 6 закордонних компаній. Така ж кількість роботодавців наголошує на важливості вміння ефективно керувати часом. Уміння працювати в команді окреслено у вимогах 2 (11%) українських і 2 (33%)

закордонних компаній. Також, 2 українські та 3 (50%) закордонні агенції вважають необхідними вміння здійснювати інформаційний пошук, термінологічний пошук, укладати глосарії, термінологічні бази.

Вимоги, що висуваються лише українськими роботодавцями стосуються прагнення вчитися та постійно підвищувати свою кваліфікацію (5 компаній з 19). Щодо вимог, які зазначаються закордонними агенціями, то вони включають використання ІКТ (33%), високу продуктивність для перекладачів – 2500-3000 слів на день, для редакторів – 5000 слів на день (17%), соціальні навички, зокрема здатність чітко формулювати думки, ефективно вирішувати конфліктні ситуації, адаптуватись до змін, знаходити нестандартні рішення, емпатія (17%). Вимоги до кваліфікації фахівців з письмового перекладу представлені на Рис. 2.3.1.

Підсумовуючи, зазначимо, що більшість перекладацьких агенцій шукають досвідчених фахівців у галузі спеціалізованого перекладу з вищою лінгвістичною освітою, здатних забезпечити високі стандарти якості перекладу та перекладацьких послуг, за рахунок використання програмного забезпечення перекладу зокрема.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведений комплексний аналіз ринку перекладацьких послуг дозволяє зробити висновок про те, що збільшити конкурентоспроможність випускників ЗВО та покращити їхні шанси на працевлаштування у сфері перекладацької діяльності, яка стрімко розвивається в умовах економічної рецесії та обмеженості ресурсів, зростаючої глобалізації та розширення міжнародних контактів, інтенсивного розвитку електронної комерції, цифрових технологій та зростання попиту на професійних перекладачів, збільшення обсягів інформації та стагнації продуктивності, можливо шляхом урахування зазначених тенденцій, особливостей функціонування постачальників перекладацьких послуг і вимог ринку праці до кваліфікації перекладача в процесі відповідного навчання, спрямованого на практичну підготовку фахівців у галузі спеціалізованого перекладу, перекладу освітніх текстів зокрема, спроможних забезпечити якість перекладу та перекладацьких послуг за рахунок високого рівня сформованості фахової перекладацької компетентності, у визначенні структури та змісту якої і вбачаємо перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко, О. С. (2018). Профіль письмового перекладача (професійні компетенції очима вишів та індустрії). *Наукові записки ЦДПУ. Серія: Філологічні науки*, 165, 447–453. Відновлено з <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/handle/123456789/2919>
2. Бондаренко, О., & Струк, Т. (2014). *Основні напрямки покращення підготовки перекладачів на базі ВНЗ. Зміст підготовки перекладачів та сучасні вимоги професії*: матеріали наук.- практ. конф. Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 7–14.

3. Бюро перекладів «Кофеїн». <https://translateit.com.ua/uk/vakansii/>
4. Зінуква, Н. В. (2014). Професійна підготовка перекладчів у сучасних умовах: вимоги ринку перекладацьких послуг. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*, 2(8), 42–47.
5. Ігнатенко, В. Д. (2020). Використання сучасних інформаційних технологій у підготовці майбутніх філологів. *Іноземні мови*, 1, 37–42. DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2020.1.197401>
6. Київське обласне бюро перекладів. <https://text.ua/ua/>
7. Ольховська, А. С. (2016). Аналіз сучасного перекладацького ринку як основа для побудови методики навчання перекладу. *Молодь і ринок*, 3(43), 94–100.
8. Ольховська, А. С. (2017). Галузеві стандарти та роботодавці як визначники вимог до змісту фахової компетентності перекладача. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, V(61), 112, 51–55.
9. Пилипчук, М. Л. (2020). Аналіз ринку перекладацьких послуг як основа професійної підготовки студентів-перекладчів в умовах інноваційної професійної діяльності. *Вісник національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, психологія*, 17, 61–69. DOI: 10.18372/2411-264X.2(17).15025
10. Посадова інструкція перекладача. https://jobs.ua/rus/job_description/view/1865; <http://trudova-ohrana.ru/primery-dokumentov/zrazki-posadovih-nstrukcj/3665-posadova-nstrukcja-perekladacha.html>; <http://profi.ua/job-descriptions/view/1865/>; <https://profpressa.com/instructions/perekladach>
11. Профпереклад. <https://uk.profpereklad.ua/10-rechej-jaki-hotilosja-b-znati-na-pochatku-perekladackoi-kar-ieri/>
12. Українська асоціація перекладчів. (2020). Опитування перекладчів України (квітень-серпень 2020 р.). Відновлено з <https://www.uati.org/survey-2020/>
13. Azurit. <https://www.azurit.kiev.ua/ru/perevodchikam/>
14. CSA Research. (2021). *Global Market Study*. Retrieved from <https://csa-research.com/Featured-Content/Global-Market-Study-2021>
15. EUATC. (2020). *European Language Industry Survey 2020 Before & After COVID-19*. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2020_language_industry_survey_report.pdf
16. Hogarth. <https://www.hogarthww.com/careers>
17. InText. <https://intext.eu/about-us/careers/>
18. Janus Worldwide. <https://janusww.com/publications/inside-the-recruitment-and-hiring-process/>
19. Kyiv Language Services. <https://kls-agency.com.ua/written-translation/>
20. Slator. *The Slator 2020 Language Service Provider Index*. Retrieved from <https://slator.com/the-slator-2020-language-service-provider-index/>
21. Statista Research Department. (2020). *Market size of the global language services industry 2009-2021*. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/257656/size-of-the-global-language-services-market/>
22. RWS. <https://www.rws.com/about/careers/>
23. Taskforce. <https://taskforce.ua/ua/cooperation>
24. Technolex Translation Studio. <https://technolex.com/ru/Careers.html>
25. thebigword Group. <https://en-gb.thebigword.com/about-us/career/>
26. Translation Rating. (2018). *Обзор украинского рынка – 2018*. Retrieved from <https://translationrating.ru/results2018ukraine/>
27. Translatel. <https://www.translatel.com/ru/careers/>
28. Ubiquis. <https://www.ubiquis.com/en-gb/about/apply/>
29. Welocalize. https://careers.welocalize.com/?_ga=2.145050999.2108990724.1610531091-2022030954.1610531091

REFERENCES

1. Azurit. <https://www.azurit.kiev.ua/ru/perevodchikam/>
2. Bondarenko, O. S. (2018). Profil pysmovoho perekladacha (profesijni kompetenciji ochyma vyshiv ta industriji) [Translator profile (professional competences from the view of universities and industry)]. *Naukovi zapysky CzDPU. Seriya: Filologichni nauky [Research Bulletin. Series: Philological Sciences]*, 165, 447–453. Retrieved from <http://dspace.kspu.kr.ua/jspui/handle/123456789/2919>. (in Ukrainian)
3. Bondarenko, O., & Struk, T. (2014). *Osnovni napryamky pokrashennya pidgotovky perekladachiv na bazi VNZ [Main directions of the university translator training improvement]*. Zmist pidgotovky perekladachiv ta suchasni vymogy profesiji: nauk.-prakt. konf. [Abstract of scientific-practical conference “The content of translator training and requirements of the profession”], Alfred Nobel University Publ., Dnipropetrovsk, Ukraine, 7–14. (in Ukrainian)
4. Byuro perekladiv «Kofeyin» [Translation agency «Kofeyin»]. <https://translateit.com.ua/uk/vakansii/> (in Ukrainian).
5. CSA Research. (2021). *Global Market Study*. Retrieved from <https://csa-research.com/Featured-Content/Global-Market-Study-2021>
6. EUATC. (2020). *European Language Industry Survey 2020 Before & After COVID-19*. Retrieved from https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2020_language_industry_survey_report.pdf
7. Hogarth. <https://www.hogarthww.com/careers>
8. Ignatenko, V. D. (2020). Vykorystannya suchasnyx informacijnyx tehnologij u pidgotovci majbutnix filologiv [Use of modern information technologies for training philologists]. *Inozemni movy [Foreign languages]*, 1, 37–42. DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2020.1.197401>. (in Ukrainian)

9. InText. <https://intext.eu/about-us/careers/>
10. Janus Worldwide. <https://janusww.com/publications/inside-the-recruitment-and-hiring-process/>
11. Kyiv Language Services. <https://kls-agency.com.ua/written-translation/>
12. Kyiv Regional Translation Agency. <https://text.ua/en/>
13. Olxovska, A. S. (2016). Analiz suchasnogo perekladaczckogo rynku yak osnova dlya pobudovy metodyky navchannya pereklada [The analysis of the modern translation market as the basis for building the methodology of teaching methods of translation]. *Molod i rynek [Youth & market]*, 3(43), 94–100. (in Ukrainian)
14. Olxovska, A. S. (2017). Galuzevi standarty` ta robotodavci yak vy`znachny`ky` vy`mog do zmistu faxovoyi kompetentnosti perekladacha [Translation industry standards and LSPs requirements as formulators of translation competence content]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, V(61), 112, 51–55. (in Ukrainian)
15. Profpereklad. <https://uk.profpereklad.ua/10-rechej-jaki-hotilosja-b-znati-na-pochatku-perekladackoi-kar-ieri/> (in Ukrainian).
16. Pylypčuk, M. L. (2020). Analiz rynku perekladaczckyx posluh jak osnova profesijnoji pidhotovky studentiv-perekladačiv v umovax innovacijnoji profesijnoji dijal'nosti [The analysis of the modern translation market as the basis for translation students' professional training in terms of their innovative professional activity]. *Visnyk nacional'noho aviacijnogo universytetu. Serija: Pedahohika, psyxologhija [Proceedings of the National Aviation University. Pedagogy and psychology]*, 17, 61–69. DOI: 10.18372/2411-264X.2(17).15025. (in Ukrainian)
17. RWS. <https://www.rws.com/about/careers/>
18. Slator. *The Slator 2020 Language Service Provider Index*. Retrieved from <https://slator.com/the-slator-2020-language-service-provider-index/>
19. Statista Research Department. (2020). *Market size of the global language services industry 2009-2021*. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/257656/size-of-the-global-language-services-market/>
20. Taskforce. <https://taskforce.ua/ua/cooperation>
21. Technolex Translation Studio. <https://technolex.com/ru/Careers.html>
22. thebigword Group. <https://en-gb.thebigword.com/about-us/career/>
23. Translatel. <https://www.translatel.com/ru/careers/>
24. Translation Rating. (2018). *Obzor ukrainskogo rynku – 2018 [Ukrainian market review]*. Retrieved from <https://translationrating.ru/results2018ukraine/> (in Russian)
25. Translator job descriptions. Retrieved from https://jobs.ua/rus/job_description/view/1865; <http://trudova-ohrana.ru/primery-dokumentov/zrazki-posadovih-nstrukcj/3665-posadova-nstrukcja-perekladacha.html>; <http://profi.ua/job-descriptions/view/1865/>; <https://profprensa.com/instructions/perekladach> (in Ukrainian)
26. Ubiqus. <https://www.ubiquis.com/en-gb/about/apply/>
27. Ukrainian Association of Translators and Interpreters. (2020). Opytuvannja perekladačiv Ukrajinny (kviten-serpen 2020 r.) [Survey of Ukrainian translators (April-August 2020)]. Retrieved from <https://www.uati.org/survey-2020/> (in Ukrainian)
28. Welocalize. https://careers.welocalize.com/?_ga=2.145050999.2108990724.1610531091-2022030954.1610531091
29. Zinukova, N. V. (2014). Profesijna pidhotovka perekladchiv u suchasnyx umovax: vymohy rynku perekladaczckyx posluh [Professional translator training under current conditions: requirements of translation industry]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelya. Pedagogika i psyxologiya. Pedagogichni nauky [Bulletin of Alfred Nobel University. Series: Pedagogy and Psychology]*, 2(8), 42–47. (in Ukrainian)

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Yana Fabrychna – PhD in Pedagogics, Associate Professor, Doctoral Student at the Department of Pedagogy, Foreign Languages Methodology Teaching and Information and Communication Technologies of Kyiv National Linguistic University; e-mail: yanafabrichnaya@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1009-6598>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=1XWC0LgAAAAJ&hl=ru>; RESEARCH GATE: <https://www.researchgate.net/profile/Yana-Fabrychna>

81'373.46:[811.111]

DOI: 10.26565/2227-8877-2021-94-13

Тематична класифікація англomовних абрeвіатур назв форм контролю, дипломів і сертифікатів у навчанні мов

Черноватий Л. М.

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
e-mail: leonid.chernovaty@karazin.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3411-9408>;
GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?user=qf_bUOsAAAAJ&hl;
RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Leonid_Chernovaty

Ковальчук Н. М.

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;
e-mail: n.m.kovalchuk@karazin.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9483-4297>;
GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?user=qf_bUOsAAAAJ&hl;
RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Natalia_Kovalchuk

(Харків)

Стаття розглядає систему тематичних підгруп (ТПГ) англomовних абрeвіатур тематичної групи (ТГ) «Контроль, тести та іспити». Ґрунтуючись на аналогічних дослідженнях галузевої тематичної типології термінів в українській мові, автори обґрунтовують актуальність своєї розвідки браком потрібного обсягу вивчення абрeвіатур в англійській мові та необхідністю розробки відповідної тематичної типології. Метою статті була розробка згаданих ТПГ, а завданнями – відбір термінологічного корпусу, його аналіз, окреслення висновків та перспектив. Теоретичні основи дослідження. Терміносистема англійської мови ґрунтується на певних поняттєвих ознаках, спираючись на які можна об'єднати її компоненти у ТГ, які тлумачаться як єдності термінів, організованих за спільними денотативними ознаками. Розподіл термінів на ТГ розглядається як важлива складова процесу вивчення терміносистеми. Корпус дослідження включав 101 абрeвіатуру, відібрану з оригінальних англomовних джерел відповідного спрямування. Результати дослідження. ТПГ англomовних абрeвіатур аналізованої ТГ відзначаються варіативністю з точки зору їхньої розгалуженості (яка є найвищою у таких ТПГ як «Тести та дотичні поняття» – 42%, «Сертифікати» – 32%, «Дипломи» – 19%), кількісного складу, структури, приналежності до частин мови та способів термінотворення. Кількість компонентів досліджених абрeвіатур варіюється від двох до дев'яти, однак переважна їх більшість має від трьох до п'яти складових. За способом термінотворення переважають акроніми, однак нерідко трапляються і змішані моделі, зокрема із застосуванням апокопи. Висновки та перспективи подальших досліджень. Спільні поняттєві ознаки складників усіх ТПГ забезпечують їхню тематичну цілісність, логічність і чіткість. Компонентний склад абрeвіатур аналізованої ТГ коливається в ширшому діапазоні, порівняно з іншими ТГ. Моделі термінотворення, структурні характеристики та способи перекладу абрeвіатур потребують додаткового вивчення.

Ключові слова: англomовні абрeвіатури, іспити, класифікація, контроль, навчання мов, тематичні групи, тематичні підгрупи, тести.

Chernovaty L., Kovalchuk N. Thematic classification of English abbreviations for control in language teaching and its organization. The article suggests a system of thematic subgroups (TSG) of English abbreviations within the thematic group (TG) 'Control, tests and exams in language teaching'. Based on similar research into the Ukrainian specialized terms thematic classification, the authors justify the relevance of their study by the lack of sufficient research on English abbreviations and the need to work out their thematic typology. The purpose of the article is to develop the said TSG system, and the tasks involve the selection of terminological corpus, its analysis, outlining conclusions and prospects. theoretical background. The English terminology system is based on certain conceptual features, which allow integrating its components into certain TGs, viewed as the term clusters, having some common denotative features. The distribution of terms among TGs is believed to be essential for the development of terminological systems. The research corpus includes 101 abbreviations selected from the original relevant-domain English-

language sources. Findings. Abbreviations-related TSGs within the said TG have varying degrees of complexity (which is the highest one within such TSGs as 'Tests and the relevant notions' – 42%, 'Certificates' – 32%, 'Diplomas' – 19%), quantitative composition, structural type, parts of speech their full forms belong to, as well as the term formation models. The number of components in the analyzed abbreviations ranges from two to nine. However, the overwhelming majority of them comprise three to five elements. As far as the term-building models are concerned, acronyms prevail, though some combined models occur as well, such as apocope-related ones. Conclusions and prospects of further research. The common conceptual features of all TPGs provide for their thematic integrity, logic and clarity. The number of components of the constituents within the analyzed TG has a wider range as compared to other TGs. The term-building models, their structural characteristics and the translation techniques to render the analyzed abbreviations into other languages require additional study, which constitutes the prospect of further research.

Key words: classification, control, exams, English abbreviations, language teaching, tests, thematic groups, thematic sub-groups.

1. ВСТУП

В останні десятиліття спостерігається стале зростання зацікавленості термінологічними дослідженнями як у глобальному масштабі, так і в Україні. Згадані розвідки проводяться в різних галузях і з різною метою. Зокрема, можна згадати аналіз спільних і розбіжних міжмовних характеристик понять і термінів туристичної сфери в різних мовах [16], вивчення впливу комунікативних чинників на процес їх формування у фінансово-економічній галузі на матеріалі французьких і голландських термінів відповідного спрямування [19], висновок про мінливість обсягу міжгалузевих термінів, сформульований на матеріалі аналізу двозначних економічних термінів [20] тощо. Термінологічні дослідження в Україні значно активізувалися внаслідок позитивного впливу двох спеціалізованих наукових журналів [2; 7], поява яких дозволила згуртувати дослідників цього профілю й забезпечила доступні платформи для наукової дискусії актуальних проблем. Це створило сприятливі умови для суттєвого розширення діапазону дослідницьких сфер, спектр яких коливається від лінгводидактики [1; 10; 11], прикордонного дискурсу [3] та електроенергетики [9] до бджільництва [12]. Особливу увагу в цих розвідках приділено вивченню тематичних і лексико-семантичних груп термінів у згаданих сферах. Ця площина є вагомою і для нашого дослідження.

Серед різноманітних аспектів термінологічних проблем важливим видається питання аналізу термінологічних скорочень, які набирають все ширшого поширення, особливо в англійській мові, а разом з ним загострюється й проблема їх передачі іншими мовами. Ця проблема вивчалася в низці праць, де, на матеріалі різних мов перекладу, досліджувалися передача англомовних аббревіатур арабською мовою [14], класифікація англомовних скорочень у комп'ютерній сфері в текстах іспанською мовою [15], лінгвістичні характеристики аббревіатур [17] і скорочення в галузі енергетики [18] у французькій мові, проблеми перекладу синонімічних [22] і спеціалізованих (медичних) англомовних аббревіатур [24] тощо. В українському термінознавстві, поміж інших аспектів, вивчалися тематичні групи українських термінів у сферах техніки [5], судової меди-

цини [6], авіації [8], електроенергетики [9], однак дослідження проблем передачі англомовних аббревіатур практично не проводилися. Серед окремих праць можна згадати висновок про суттєву складність розуміння студентами та спеціалістами аббревіатур у франкомовних текстах з фізичної реабілітації і терапії [4]. Але загалом слід зробити висновок про недостатню вивченість цієї проблеми, що й пояснює актуальність нашого дослідження, зважаючи, з одного боку, на її важливість, спричинену бурхливим породженням нових англомовних аббревіатур в усіх сферах людської діяльності, і необхідністю розбудови їхніх тематичних класифікацій, а з іншого – практичною відсутністю досліджень згаданої проблеми. Відповідно, метою нашої розвідки була побудова тематичних підгруп (ТПГ) англомовних термінологічних аббревіатур назв форм контролю, дипломів і сертифікатів у навчанні мов, а завадання включали відбір згаданих аббревіатур, їх аналіз за відповідними ТПГ, формулювання висновків і перспектив подальшого дослідження.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

Скорочення у сфері навчання мов, як і в інших сферах, позначають певні галузеві терміни, утворюючи окремий і специфічний їх вид. Ці скорочення можна об'єднувати у певні групи за різними ознаками, наприклад, групи, утворені за поняттєвим принципом, у нашому дослідженні називаються тематичними групами (ТГ). До таких груп входить певна кількість аббревіатур, що мають спільну екстралінгвістичну властивість, тобто належать до певної теми, незалежно від їхніх структурних ознак. Відповідно до однієї ТГ можуть входити аббревіатури, що репрезентують різні частини мови, є ініціальними акронімами, анкопами, синкопами тощо. Згаданою спільною екстралінгвістичною властивістю є денотативна ознака, яка стосується позамовної реальності. Залежно від її обсягу, ТГ можуть далі поділятися на тематичні підгрупи (ПТГ) і мікрогрупи, а їх формування знаходиться серед найсуттєвіших завдань вивчення терміносистем [12]. Зважаючи на обмеження, що накладаються обсягом статті, в даному повідомленні ми розглянемо лише

ТПГ англomовних скорочень двох ТГ: «Контроль, тести та іспити» і «Дипломи і сертифікати у навчанні мов». Матеріалом для аналізу послужили 100 абrevіатур, що відносяться до згаданих ТГ, відібраних з відповідних англomовних джерел [13; 21; 23]. Проведений нами аналіз дозволив сформува ти низку ТПГ і дрібніших груп в їхніх межах, зміст яких по дано у подальшому викладі.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В межах ТГ «Контроль, тести та іспити» (49 абrevіатур), найчисленніша група скорочень стосується ТПГ-1 «Тести та дотичні поняття» (42 одиниці, 86% від загальної їх кількості у цій ТГ). Більше половини з них (23 одиниці, 55%) складають абrevіатури тематичної субпідгрупи (ТСПГ-1) «Тести для перевірки рівня володіння англійською мовою». Серед них домінують скорочення тематичної мікропідгрупи (ТМПГ 1.1) «Комплексні системи тестів» (14 одиниць, 61% ТСПГ-1), тобто ті, що перевіряють володіння усіма чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання і письмо).

У ТМПГ 1.1 бачимо загальновідомі міжнародні системи тестування, такі як *IELTS (International English Language Testing System)* – міжнародна система оцінки знання англійської мови, визначає наявність рівня, достатнього для навчання та проживання в англomовних країнах. До цієї категорії належать також *TOEFL (Test of English as a Foreign Language)* – один із найпоширеніших стандартизованих тестів на знання англійської мови, результати якого визнаються практично в усіх країнах світу при прийомі на роботу, навчання тощо; *TOEIC (Test of English for International Communication)* – тест з англійської мови для міжнародного спілкування, міжнародний стандартизований тест для осіб, що працюють в міжнародному середовищі; та Кембриджські стандартизовані тести.

Останні включають п'ять тестів, що відрізняються рівнями володіння англійською мовою, належність до якого вони перевіряють. Це, зокрема, *KET (Key English Test)* – тест першого рівня згаданого володіння (елементарне спілкування у повсякденних ситуаціях), відповідає рівню *A2 (waystage – виживання)* Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти (ЗЕР) [22]; *PET (Preliminary English Test)* – тест другого рівня (середній), відповідає рівню *B1 (threshold – рубіжний)* ЗЕР [23]; *FCE (First Certificate in English Test)* – тест третього рівня (вільне спілкування в різних сферах діяльності), корелює з рівнем *B2 (vantage – незалежний користувач)* ЗЕР [23]; *CAE (Cambridge Advanced English Test)* – тест четвертого рівня (професійне володіння мовою), співвідноситься із рівнем *C1 (effective operational proficiency – ефективна операційна компетентність)* ЗЕР [23]; *CPE (Cambridge Proficiency in English)* – тест п'ятого (найвищого) рівня, відповідає рівню *C2 (mastery – глобальна операційна компетентність)* ЗЕР [23].

Крім цього, до цієї ТМПГ входять також достатньо відомі, але менш поширені національні тести. Це, зокрема, британський продукт *ELSA (English Language Skills Assessment (LCCIEB))* – набір діагностичних тестів Екзаменаційної комісії Лондонської торгівельно-промислової палати – *London Chamber of Commerce and Industry Examinations Board – LCCIEB* (зараз «Міжнародна рада з розвитку освіти» – *Education Development International (EDI)*), що охоплюють усі мовленнєві уміння (аудіювання, говоріння, читання й письмо) та усі рівні володіння англійською мовою від *A1* до *C2* за класифікацією ЗЕР [23]. Сюди також належать *SET (Senior English Tests)* – тести для дорослих (від 18 років) Британської об'єднаної комісії з питань оцінювання та присудження кваліфікацій (*Assessment and Qualifications Alliance – AQA*).

Американські тести репрезентовано абrevіатурами *MTELP (Michigan Test of English Language Proficiency)* – Мічиганський трирівневий тест для оцінки ступеня володіння англійською мовою загального вжитку (для праці чи навчання), який нещодавно було змінено на *MET (Michigan English Test)* – Мічиганський тест з англійської мови, багаторівневий іспит, що вимірює ступінь володіння англійською мовою в особистій, громадській, професійній та освітній сферах.

Ще дві абrevіатури позначають модифікації найпоширенішого австралійського тесту: *ASLPR (Australian Second Language Proficiency Ratings)*, пізніше перейменований на *ISLPR (International Second Language Proficiency Ratings)* – 12-бальний міжнародний тест на володіння англійською мовою як другою.

Усі перелічені вище продукти призначено для тестування дорослих, проте у вибірці є й невелика (три одиниці, 13% ТСПГ-1) група (ТМПГ 1.2) абrevіатур, що позначають тести для перевірки володіння англійською мовою дітьми та підлітками. Це, зокрема, американський *ACCESS (Assessing Comprehension and Communication in English State-to-State for English Language Learners)* – тест порівняльного оцінювання розуміння та вживання англійської мови учнями від дитсадка до 12 класу школи в різних штатах США. Сюди ж належать *JET (Junior English Tests)* – тести для дітей та підлітків від 6 до 17 років Британської Спілки з питань оцінювання та присвоєння кваліфікацій (*Assessment and Qualifications Alliance – AQA*), а також *YLE (Young Learners English Tests)* – система Кембриджських тестів для перевірки володіння англійською мовою дітьми віком від 7 до 12 років.

Осібну ТМПГ 1.3 (6 одиниць, 26% ТСПГ-1) складають скорочення назв тестів на володіння окремими видами мовленнєвої діяльності, де домінують абrevіатури тестів для перевірки ступеня володіння усним мовленням. Сюди належать *OPI (Oral Proficiency Interview)* – тест на володіння усним мовленням

Американської Ради з питань навчання іноземних мов (*American Council on the Teaching of Foreign Languages – ACTFL*); *SOPI (Simulated Oral Proficiency Interview)* – тест для контролю усного мовлення (з відкладеною оцінкою); *SPEAK (Speaking Proficiency English Assessment Kit)* – тест для оцінювання якості говоріння, *TSE (Test of Spoken English)* – тест для вимірювання умінь усного мовлення, з 2010 року його включено до складу тесту *TOEFL*. Одна абревіатура позначає тест професійного відбору: *FSI (Foreign Service Institute Oral Interview)* – усний тест Інституту закордонної служби США, а ще одне скорочення – тест для перевірки письма: *TWE (Test of Written English)* – тест для вимірювання умінь писемного мовлення, який може входити до складу тесту *TOEFL* або застосовуватися окремо.

Тематична група ТСПГ-2, «Тести для вступу до вищих закладів освіти та розподілу студентів», включає 6 абревіатур (14% ТППГ-1). Сюди зокрема входять скорочення трьох американських (США) тестів: *GRE (Graduate Record Examination)* – випускний іспит для вступу до вищих закладів освіти в США; *SAT (Scholastic Assessment (Aptitude) Test)* – тест для оцінки розвитку мислення, один із варіантів стандартизованих тестів для прийому до закладів вищої освіти в США, а також *GMAT (Graduate Management Admission Test)* – тест для вимірювання вербальних, математичних та аналітичних письмових умінь, використовується в усьому світі як один з критеріїв відбору для навчання майбутніх підприємців, зокрема, за програмою Ем-Бі-Ей (*MBA*).

Абревіатури, що позначають британські тести, включають *TEEP (Test of English for Educational Purposes)* – для визначення достатності рівня володіння англійською мовою абітурієнтом, аби навчатися в британських закладах вищої освіти, та *UETESOL (University Entrance Test for Speakers of Other Languages)* – вступний іспит до британських університетів для осіб, чия рідна мова не є англійською, який проводиться Екзаменаційною комісією Північного регіону Великої Британії (*Northern Examinations and Assessment Board – NEAB*).

Ще одне скорочення стосується тесту *W-APT Screener (WIDA Placement Test)* – для розподілу нових студентів за програмами навчання, який проводиться Освітнім консорціумом державних департаментів освіти США *WIDA (World-Class Instructional Design and Assessment)*.

Тематична група ТСПГ-3 (3 одиниці, 7% ТППГ-1) включає абревіатури, що позначають фахові тести. Це, зокрема, *CEELT (Cambridge Examination in English for Language Teachers)* – тест Синдикату з місцевих іспитів Кембриджського університету (*University of Cambridge Local Examinations Syndicate – UCLES*) з англійської мови для викладачів цієї мови. Сюди також входять такі скорочення як *TKT (Teaching Knowledge Test)* – професійний тест для перевірки знань методики навчання англійської мови як іно-

земної, а також *TEP (Tourism English Proficiency)* – японський тест для визначення достатності рівня володіння англійською мовою для спілкування з туристами (екскурсоводи тощо).

Інші скорочення ТППГ-1 утворюють тематичну групу ТСПГ-4 – «Поняття, дотичні до тестування». Сюди входить ТМППГ 4.1, «Форми тестування», (6 абревіатур, 60% ТСПГ-4), три з яких пов'язано з його комп'ютеризованими реалізаціями: *CAT (Computerized Adaptive Testing)* – комп'ютеризоване адаптивне тестування (або спеціалізоване тестування), адаптується до рівня здатності випробуваного; *CBT (Computer-Based Test)* – тест із використанням комп'ютерів та омонімічне скорочення *CBT (Computer-Based Testing)* – тестування із використанням комп'ютерів; *IBT (Internet-Based Test)* – тест, що здається дистанційно (через Інтернет). Інші стосуються різних аспектів тестування: *CRT (Criterion-Referenced Testing)* – тестування, орієнтоване на критерії; *C-Test* – варіант клоуз-тесту (*Cloze test*), де в кожному другому слові видалено його половину; *DCT (Discourse Completion Test)* – тест на застосування певного мовленнєвого акту у відповідній ситуації.

Чотири абревіатури групи ТМППГ-4.2 (40% ТСПГ-4) стосуються тестів та понять із суміжних наук. Це, по-перше, змішане (ініціальна абревіатура плюс повне слово) скорочення *ABX discrimination*, що позначає психолінгвістичний тест *ABX* (на розрізнення), змістом якого є порівняння двох варіантів сенсорних стимулів для встановлення відмінностей між ними. Приміром, випробуваному пропонується прослухати два слова, наприклад, *pip* і *rip*, а потім вибрати, в якому з них був звук [i]. Сюди також належить скорочення *PLAB (Pimsleur Language Aptitude Battery)* – тест Пімслера для визначення здібностей до вивчення мов. Ще дві ініціальні абревіатури стосуються теорій, з яких впливають загальні принципи тестування: *IRT (Item Response Theory)* – вірогіднісна теорія тестування, що базується на гіпотезі, згідно з якою вибір індивідом певних варіантів відповідей зумовлюється наявністю чи відсутністю в нього конкретних здібностей, а також *SDT (Self-Determination Theory)* – мотиваційна теорія самовизначення, яка обґрунтовує вибір індивіда його власною волею.

Три скорочення відносяться до принципів та властивостей тестів: *D-index (item discrimination)* – лискримінаційна характеристика тесту, тобто його здатність ділити тестованих на рівні (вищий, середній, нижчий тощо); *FIRST (fast, independent, repeatable, self-validating, timely/thorough)* – принципи тестування: швидкість застосування, незалежність (від інших тестів), здатність до повторного використання, однозначність (відсутність варіативної інтерпретації даних тесту), своєчасність (підготовка тесту для конкретного випадку контролю); *MTMM method (Multi-Trait Multi-Method Method)* – метод *MTMM*, статистична процедура оцінювання валідності тесту).

До групи ТПГ-2 (5 одиниць, 10% від загальної їх кількості у ТГ-1) входять дві ТСПГ, перша з яких (ТСПГ 2.1) включає три скорочення (60% ТПГ-2), які стосуються контролю загалом: *ACT (Adaptive Control of Thought)* – адаптивний мисленнєвий контроль, модель навчання, де учні починають з усвідомлення декларативних знань, які в процесі виконання вправ трансформуються у процедурні; *TEA (Testing, Evaluation and Assessment)* – тестування, контроль та оцінювання; *TTT (Test-Teach-Test)* – навчання за схемою «контроль – навчання – контроль».

Друга група (ТСПГ 2.2) включає дві аббревіатури (40% ТПГ-2), що відносяться до джерел забезпечення контролю, зокрема до відповідних баз даних, наприклад, ініціальне скорочення *CELIA (Computer-Enhanced Language Instruction Archive)* – Архів інформації стосовно навчання мови із застосуванням комп'ютерних технологій, та змішане (анкопа плюс ініціальна аббревіатура) скорочення *CHILDES (Child Language Data Exchange System)* – база даних університету Карнері Мелон з результатами лонгитюдних досліджень засвоєння першої мови.

У нашій вибірці трапилося лише два скорочення на позначення іспитів (ТПГ-3, 4% від загальної їх кількості у ТГ-1): *ECCE (Exam for the Certificate of Competency in English)* – іспит для одержання сертифіката на відповідність володіння англійською мовою рівню *B2* в класифікації ЗЄР [22]; *ECPE (Exam for the Certificate of Proficiency in English)* – іспит для одержання сертифіката на відповідність володіння англійською мовою рівню *C2* в класифікації ЗЄР [22].

До складу ТГ-2 («Дипломи та сертифікати») входять дві ТПГ – на позначення назв дипломів – ТПГ-1 (19 одиниць, 37% ТГ-2) та сертифікатів – ТПГ-2 (32 одиниці, 63% ТГ-2).

Переважає більшість (78%) аббревіатур першої ТПГ входять до ТСПГ-1 – «Дипломи на право викладання англійської мови». Серед них домінують дипломи Кембриджського університету у Великій Британії, які орієнтовано на різні категорії учнів та вчителів чи викладачів: *DELTA (Diploma in Teaching English to Speakers of Other Languages)* – диплом Кембриджського університету (Велика Британія) на право навчання англійської мови носіїв інших мов; *DELTYL (Diploma in English Language Teaching to Young Learners)* – диплом Синдикату з місцевих іспитів Кембриджського університету (*University of Cambridge Local Examinations Syndicate – UCLES*) на право навчати англійської мови дітей та підлітків; *DOTE (Diploma for Overseas Teachers of English)* – диплом Синдикату з місцевих іспитів Кембриджського університету для зарубіжних викладачів англійської мови (*University of Cambridge Local Examinations Syndicate – UCLES*) – замінено на *DELTA*; *DTEFLA (Diploma in Teaching English as a Foreign Language to Adults)* – диплом Синдикату з місцевих іспитів Кембриджського університету

(*University of Cambridge Local Examinations Syndicate – UCLES*) на право викладати англійську мову як іноземну дорослим, також замінено на *DELTA*.

Інші скорочення позначають дипломи окремих коледжів згаданого університету: *Dip.TESAL (Diploma in the Teaching of English to Speakers of Asian Languages)* – диплом коледжу «Трінті коледж» (*Trinity College*) Кембриджського університету (Велика Британія) на право навчання носіїв азійських мов; *Dip.TESOL (Diploma in Teaching English to Speakers of Other Languages)* – диплом коледжу «Трінті коледж» на право навчання носіїв інших мов.

Два скорочення позначають дипломи британської Колегії вчителів (*College of Teachers*) (попередня назва: Колегія вчителів і наставників – *College of Teachers/Preceptors*): *Dip.CoT TESOL (Diploma of the College of Teachers)* – диплом Колегії вчителів на право навчання англійської мови носіїв інших мов; *Dip.CP TESOL (Diploma of the College of Preceptors)* – диплом Колегії наставників на право навчання англійської мови носіїв інших мов, замінено на *Dip.CoT TESOL*.

Ще одне скорочення репрезентує назву іноземного диплому: *DELT (Diploma in English Language Teaching)* – диплом на право навчати англійської мови студентів-магістрантів в Індії, видається Центром дистанційного навчання «Симбіоз» (*Symbiosis Centre for Distance Learning – SCDL*).

Дві аббревіатури стосуються викладання англійської мови для спеціальних цілей: *Dip.BPE (Diploma in Business and Professional English Language Teaching)* – диплом Синдикату з місцевих іспитів Кембриджського університету (*University of Cambridge Local Examinations Syndicate – UCLES*) на право викладати англійську мову у діловій та професійній сферах; *Dip.TIB (Diploma in Teaching English for Business)* – диплом Екзаменаційної комісії Лондонської торгівельно-промислової палати (*London Chamber of Commerce and Industry Examinations Board – LCCIEB*) на право викладання ділової англійської мови.

Ще три скорочення засвідчують набуття фахових знань: *DES (Diploma in English Studies)* – диплом з англознавства Синдикату з місцевих іспитів Кембриджського університету (*University of Cambridge Local Examinations Syndicate – UCLES*); *Dip (TM) TESOL (Diploma in the Theory and Methodology of TESOL)* – диплом Ради з питань акредитації дистанційних курсів навчання англійської як другої мови (*Accreditation Council for TESOL Distance Education Courses – ACTDEC*) про знання теорії й методики навчання носіїв інших мов англійської мови як другої; *Dip (TM) TESP (Diploma in the Theory and Methodology of TESP)* – диплом Ради з питань акредитації дистанційних курсів навчання англійської як другої мови (*Accreditation Council for TESOL Distance Education Courses – ACTDEC*) про знання теорії й методики навчання англійської мови для спеціальних цілей.

Дві аббревіатури позначають назви дипломів Синдикату з місцевих іспитів Кембриджського університету (*University of Cambridge Local Examinations Syndicate – UCLES*) на право ведення адміністративної діяльності: *ADLTM (Advanced Diploma in English Language Teaching Management)* – диплом вищого рівня на право працювати адміністратором у сфері навчання англійської мови; *IDLTM (International Diploma in English Language Teaching Management)* – міжнародний диплом, що дозволяє працювати адміністратором у сфері навчання англійської мови, включаючи міжнародні навчальні заклади.

Нарешті два скорочення стосуються назв загальних британських дипломів Ради з навчання у галузях підприємництва і техніки (*Business and Technology Education Council – BTEC*): *ND (National Diploma)* – професійно орієнтований диплом, приблизно відповідає першому курсу університету; *HND (High National Diploma)* – вищий професійно орієнтований диплом, приблизно відповідає другому курсу університету.

Скорочення ТПГ-2 розділилися на чотири ТСПГ: сертифікати на право навчання англійської мови (ТСПГ-1, 13 одиниць, 41% ТПГ-2), про знання теорії та методики навчання (ТСПГ-2, 3 одиниці, 9% ТПГ-2), про володіння англійською мовою (ТСПГ-3, 12 одиниць, 38% ТПГ-2) та загальні сертифікати (ТСПГ-4, 4 одиниці, 12% ТПГ-2).

Серед ТСПГ-1 є три скорочення на позначення британських документів на право навчання молодших учнів: *CELTYL (Certificate in English Language Teaching to Young Learners)* – сертифікат на право навчання дітей та підлітків; *CELT-P (Certificate in English Language Teaching – Primary)* – сертифікат для викладачів, що працюють з дітьми від 6 до 12 років; *CELT-S (Certificate in English Language Teaching – Secondary)* – сертифікат для викладачів, що навчають дітей і підлітків від 11 до 18 років.

Три аббревіатури позначають назви британських сертифікатів для викладачів, що працюють з дорослими: *RSA/Cambridge C-TEFLA (Certificate of Teaching English as a Foreign Language to Adults)* – Кембриджський сертифікат першого рівня та *RSA/Cambridge D-TEFLA (Diploma of Teaching English as a Foreign Language)* – Кембриджський сертифікат другого рівня; *CELTA (Certificate in English Language Teaching to Adults)*, раніше відомий під назвою *C-TEFLA (Certificate of Teaching English as a Foreign Language to Adults)* – Кембриджський сертифікат першого рівня на право навчання англійської мови дорослих.

Два скорочення репрезентують назви британських сертифікатів на право навчання англійської мови носіїв інших мов, першого рівня – *CertTESOL (Certificate in Teaching English to Speakers of Other Languages)* – сертифікат коледжу «Трінті коледж» (*Trinity College*) Кембриджського університету; і вищого рівня: *A.Cert.TESOL (Advanced Certificate in*

TESOL) – сертифікат Колегії вчителів і наставників (*College of Teachers/Preceptors*). Одна аббревіатура позначає назву документа для зарубіжних викладачів англійської мови: *COTE (Certificate for Overseas Teachers of English)* – сертифікат Синдикату з місцевих іспитів Кембриджського університету (*University of Cambridge Local Examinations Syndicate – UCLES*), а ще одна – європейський документ *EUROLTA (European Certificate in Language Teaching to Adults)* – Європейський сертифікат на право навчання англійської мови дорослих.

Три аббревіатури відносяться до сфери навчання англійської мови для спеціальних цілей. Одна з них стосується документа коледжу «Трінті коледж» (*Trinity College*) Кембриджського університету (Велика Британія): *CertTEfIC (Specialist Certificate in Teaching English for Industry and Commerce)* – сертифікат спеціаліста на право викладання англійської мови у сфері промисловості та торгівлі, а ще дві – свідоцтв Промислової екзаменаційної комісії та Лондонської торгівельно-промислової палати (*London Chamber of Commerce and Industry Examinations Board – LCCIEB*): *CertTEB (Certificate in Teaching English for Business)* – сертифікат на право викладання ділової англійської мови та *FTBE (Foundation Certificate for Teachers of Business English)* – початковий сертифікат на право викладання ділової англійської мови.

Окремо стоїть британський сертифікат післядипломної освіти у галузі освіти, одно- або дворічний курс підвищення кваліфікації, який вимагається для викладачів державних закладів освіти: *PGCE (Post Graduate Certificate in Education)*.

Аббревіатури ще трьох документів, що засвідчують наявність знань стосовно теоретичних аспектів навчання мови, а також навичок та умінь, необхідних для проведення наукових досліджень у цій сфері, утворюють ТСПГ-2 (3 одиниці, 9% ТПГ-2). Сюди відносяться: *Cert (TM) TESOL (Certificate in the Theory and Methodology of TESOL)* – сертифікат Ради з питань акредитації дистанційних курсів навчання англійської як другої мови (*Accreditation Council for TESOL Distance Education Courses – ACTDEC*) про знання теорії й методики навчання англійської мови як другої носіїв інших мов, а також два сертифікати Ради з питань акредитації дистанційних курсів навчання англійської як другої мови на право проведення досліджень у сфері навчання англійської мови як другої носіїв інших мов (*Accreditation Council for TESOL Distance Education Courses – ACTDEC*): попередній (*Pre-Cert (ES) TESOL (Preliminary Certificate of Educational Studies in TESOL)*) та стандартний (*Cert (ES) TESOL (Certificate of Educational Studies in TESOL)*) сертифікати.

Скорочення, які позначають документи, що засвідчують володіння англійською мовою (ТСПГ-3, 12 одиниць, 38% ТПГ-2) включають, по-перше, можливо, найвідоміші в світі Кембриджські сертифіка-

ти про володіння загальнонавчальною англійською мовою: *CCSE (Certificates in Communicative Skills in English)* – про здатність спілкування англійською мовою, а також сертифікати про здачу відповідних Кембриджських тестів, характеристики яких вже розглядалися раніше (див. опис відповідних тестів вище) *KET (Key English Certificate)* – елементарний рівень (*A2*) володіння англійською мовою; *PET (Preliminary English Certificate)* – середній рівень (*B1*); *FCE (First Certificate in English)* – рівень вільного спілкування (*B2*); *CAE (Certificate in Advanced English)* – високий (*C1*) рівень; *CPE (Certificate of Proficiency in English)* – найвищий (*C2*) рівень. Усі ці скорочення утворюють групу ТМППГ-3.1 (6 одиниць, 50% ТСПГ-3).

Абревіатури назв ще шести сертифікатів, що підтверджують володіння діловою англійською мовою, утворюють групу ТМППГ- 3.2 (6 одиниць, 50% ТСПГ-3): *BEC (Business English Certificate)* – сертифікат Синдикату з місцевих іспитів Кембриджського університету (*University of Cambridge Local Examinations Syndicate – UCLES*), має три рівні, що засвідчують: *BEC Preliminary* – здатність спілкуватися у повсякденних ситуаціях ділового спілкування, відповідає рівню *B1* у класифікації ЗЕР [23]; *BEC Vantage* – здатність вести підприємницьку діяльність на міжнародному рівні, відповідає рівню *B2* у класифікації ЗЕР [22]; *BEC Higher* та *CEIBT (Certificate in English for International Business and Trade)* – здатність ефективно працювати на вищих та найвищих посадах міжнародних компаній, відповідають рівням *C1* і *C2* у класифікації ЗЕР [23] відповідно; *OIBEC (Oxford International Business English Certificate)* – сертифікат Ради Оксфордського університету з оцінювання та проведення екзаменів (*University of Oxford Delegacy of Examinations – UODLE*).

Окрему групу ТСПГ – 4 (4 одиниці, 12% ТППГ-2) утворюють абревіатури британських документів загального спрямування: *GCSE (General Certificate of Secondary Education)* – атестат про повну загальну середню освіту, академічна кваліфікація з певного предмету; *GNVQ (General National Vocational Qualification)* – сертифікат про професійну кваліфікацію, засвідчує наявність загальної професійної освіти, без орієнтації на конкретну спеціальність; *NVQ (National Vocational Qualification)* – п'ятирівневий (у діапазоні від загального атестату про повну загальну середню освіту (*GCSE*) до вищого професійно орієнтованого диплому (*HND*)), сертифікат про

професійну кваліфікацію, підтверджує наявність знань, навичок та умінь, необхідних для виконання певної роботи; *HNC (Higher National Certificate)* – сертифікат Ради з навчання у галузях підприємництва і техніки (*Business and Technology Education Council – BTEC*), що засвідчує навчання на рівні середньої та середньої спеціальної освіти.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Виходячи з результатів проведеного аналізу, встановлено різну ступінь розгалуженості тематичних підгруп англійських аббревіатур в тематичній групі «Контроль, тести та іспити». Цей висновок добре узгоджується з результатами наших попередніх досліджень [10; 11]. Максимальна розгалуженість притаманна таким ТППГ як «Тести та дотичні поняття» (42%), «Сертифікати» (32%) та «Дипломи» (19%), тоді як ТППГ «Контроль» (5%) та «Іспити» (2%) є найменш розгалуженими. Подібно попереднім розвідкам [10; 11], в межах ТППГ, що відносяться до аналізованої тематичної групи, спостерігається певна варіативність щодо кількісного наповнення кожної ТППГ, а також структури аббревіатур (число їхніх компонентів варіюється в ширшому (порівняно з попередніми ТГ – див. [10; 11]) діапазоні від двох до дев'яти, однак переважну їх більшість (близько 80%) складають акроніми, що включають від трьох до п'яти компонентів). Стосовно приналежності компонентів аббревіатур до частин мови, то вони переважно відносяться до прикметників та іменників. Як і в попередніх тематичних групах («Організації у сфері навчання мов» і «Підходи до навчання мов та форми його організації» – див. [10; 11]), за способом термінотворення переважають акроніми, однак нерідко трапляються і змішані моделі, зокрема із застосуванням апокопи, наприклад, *CertTEFLC (Specialist Certificate in Teaching English for Industry and Commerce)*. Випадків синонімії чи омонімії в межах аналізованої ТГ не зафіксовано. Як і в попередніх випадках доцільно відзначити спільні поняттєві ознаки складників усіх тематичних груп та підгруп, що забезпечує їхню тематичну цілісність, логічність і чіткість. Що стосується моделей термінотворення, структурних характеристик та способів перекладу аббревіатур, то вони вимагають додаткових розвідок, в чому вбачається перспектива подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородіна, Н. С. (2013). Основні класифікаційні ряди в українській лінгводидактичній термінології. *Термінологічний вісник: Збірник наукових праць*, 2(1), 145–149.
2. Фаріон, І. (Ред.). (2017). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 869.
3. Герасімова, О. М. (2016). Особливості перекладу термінів (на прикладі прикордонного дискурсу). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*, 22, 180–182.
4. Коваль, Р., & Тиравська, О. Проблеми перекладу термінології реабілітації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*, 869, 39–46.

5. Козак, Л. В. Тематична структура української технічної термінології. Відновлено з <http://ukrmova.com.ua/2011/Artcl15.pdf> (дата звернення: 23.04.2020).
6. Лепеха, Т. В. (2000). *Лексико-семантичні та словотвірно-структурні особливості судово-медичної термінології*. (Автореф. канд. філол. наук). Дніпропетровський національний університет, Дніпропетровськ.
7. *Термінологічний вісник: Збірник наукових праць Інституту української мови НАНУ*. (2017). Київ: Інститут української мови НАНУ, 4.
8. Халіновська, Л. А. Тематичні групи на позначення назв літальних апаратів та повітряних суден в українській авіалексичі. Відновлено з http://term-in.org/index.php?option=com_content&view=article&id=90&Itemid=19&lang=uk. (дата звернення: 22.04.2020).
9. Харчук, Л. В. (2013). Тематична класифікація українських електроенергетичних термінів. *Термінологічний вісник: Збірник наукових праць*, 2(2), 72–77.
10. Черноватий, Л. М., & Ковальчук, Н. М. (2020). Тематична класифікація англomовних абревіатур назв організацій у сфері навчання мов. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*, 91, 165–172.
11. Черноватий, Л. М., & Ковальчук, Н. М. (2020). Тематична класифікація англomовних абревіатур назв підходів до навчання мов та форм його організації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*, 92, 123–137.
12. Шматко, І. В. (2015). Особливості системної організації українських бджільницьких термінів за тематичними і лексико-семантичними групами. *Термінологічний вісник: Збірник наукових праць*, 3(2), 198–210.
13. *Acronyms Related to TESL. Internet TESL Journal* (n. d.). Retrieved from <http://www.Iteslj.org> > acronyms (Last accessed: 24.04.2020).
14. al-Qinai, J. (2007). Abbreviation and Acronymy in English Arabic Translation. *Meta*, 52(2), 368–375. <https://doi.org/10.7202/016082ar>
15. Belda, J. R. (2004). Translating Computer Abbreviations from English into Spanish: Main Types and Problems. *Meta*, 49(4), 920–929.
16. Fijo Leyn, M. I., & Fuentes Luque, A. A. (2013). Corpus-based Approach to the Compilation, Analysis, and Translation of Rural Tourism Terms. *Meta*, 58(1), 212–226. <https://doi.org/10.7202/1023817ar>
17. Gehenot, D. (1975). Le sigle : aperçu linguistique. *Meta*, 20(4), 271–307.
18. Myers, H. (1974). Some Abbreviations for Energy Units in France. *Meta*. 1974. N 19(4). P. 203–205. <https://doi.org/10.7202/003685ar>
19. Nicaise L. (2011). On Going Beyond the Literal: Translating Metaphorical Conceptualizations in Financial Discourse. *Meta*, 56(2), 407–423. <https://doi.org/10.7202/1006184ar>
20. Resche, C. (2000). Equivocal Economic Terms or Terminology Revisited. *Meta*, 45(1), 158–173. <https://doi.org/10.7202/003940ar>
21. Richards, J. C., & Schmidt, R. (2010). *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. Bungal: Longman.
22. Rodríguez González, F. (1993). Morphovariation and Synonymy of Acronyms. *Meta*, 38(2), 275–292. <https://doi.org/10.7202/002941ar>
23. *The Common European Framework of Reference for Languages*. (2018). Cambridge: Cambridge University Press.
24. Wakabayashi, J. (1996). Teaching Medical Translation. *Meta*, 41(3), 356–365. <https://doi.org/10.7202/004584ar>

REFERENCES

1. Acronyms Related to TESL. *Internet TESL Journal*. (n.d.). Retrieved from <http://www.Iteslj.org> > acronyms (Last accessed: 24.04.2020).
2. al-Qinai, J. (2007). Abbreviation and Acronymy in English Arabic Translation. *Meta*, 52(2), 368–375. <https://doi.org/10.7202/016082ar>
3. Belda, J. R. (2004). Translating Computer Abbreviations from English into Spanish: Main Types and Problems. *Meta*, 49(4), 920–929.
4. Borodina, N. S. (2013). Osnovni klasyfikatsiini riady v ukrainskii linhvodydaktychnii terminolohii [Principal classification categories un Ukrainian language teaching terminology]. *Terminolohichnyi visnyk [Terminological Messenger]*, 2(1), 145–149. (in Ukrainian).
5. Chernovaty, L. M., & Kovalchuk, N. M. (2020). Tematychna klasyfikatsiia anhlo-movnykh abreviatur nazv orhanizatsii u sferi navchannia mov [Thematic classification of English abbreviations for language teaching organizations]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Roman and German Philology. Methods of Foreign Language Teaching]*, 91, 165–172. (in Ukrainian).
6. Chernovaty, L. M., & Kovalchuk, N. M. (2020). Tematychna klasyfikatsiia anhlo-movnykh abreviatur nazv pidkhodiv do navchannia mov ta form yoho orhanizatsii [Thematic classification of English abbreviations for approaches to language teaching and its organizational forms]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Romano-hermanska filolohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Roman and German Philology. Methods of Foreign Language Teaching]*, 92, 123–137. (in Ukrainian).

7. Farion, I. (Ed.). (2017). *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». Seriiia «Problemy ukrainiskoi terminolohii» [National Lviv Polytechnic University Messenger. Problems of Ukrainian Terminology], 869*. Lviv: Lvivska Politekhnikha Publ. (in Ukrainian)
8. Fijo Leyn, M. I. & Fuentes Luque, A. (2013). A Corpus-based Approach to the Compilation, Analysis, and Translation of Rural Tourism Terms. *Meta, 58*(1), 212–226. <https://doi.org/10.7202/1023817ar>
9. Gehenot, D. (1975). Le sigle : aperçu linguistique. *Meta, 20*(4), 271–307.
10. Herasimova, O. M. (2016). Osoblyvosti perekladu terminiv (na pryklady prykordonnoho dyskursu) [Specifics of terminology translation (on the material of Border Guards discourse)]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser. Filolohiia [Scholarly Messenger of International Humanitarian University. Philology Series], 22*, 180–182. (in Ukrainian)
11. Ivashchenko, V. L. (Ed.). (2017). *Terminolohichni visnyk [Terminological Messenger]: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu ukrainiskoi movy NANU [Journal of scholarly papers of the Ukrainian Language Institute, Ukrainian National Academy of Sciences], 4*. Kyiv, Instytut ukrainiskoi movy NANU Publ. (in Ukrainian)
12. Khalinivska, L. A. (n.d.). Tematychni hrupy na poznachennia nazv litalnykh aparativ ta povitrianykh suden v ukrainiskii avialeksytsi [Thematic groups to indicate aircraft and other air vehicles in Ukrainian aviation terminology]. Retrieved from http://term-in.org/index.php?option=com_content&view=article&id=90&Itemid=19&lang=uk. (in Ukrainian)
13. Kharchuk, L. V. (2013). Tematychna klasyfikatsiia ukrainiskykh elektroenerhetychnykh terminiv [Thematic classification of Ukrainian terminology in electric power production]. *Terminolohichni visnyk [Terminological Messenger], 2*(2), 72–77. (in Ukrainian)
14. Koval, R., & Tyravska, O. (2017). Problemy perekladu terminolohii reabilitatsii [Problems of rehabilitation terminology translation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha». Seriiia «Problemy ukrainiskoi terminolohii» [National Lviv Polytechnic University Messenger. Problems of Ukrainian Terminology], 869*, 39–46.
15. Kozak, L. V. Tematychna struktura ukrainiskoi tekhnichnoi terminolohii [Thematic structure of Ukrainian technological terminology]. Available at: <http://ukrmova.com.ua/2011/Artcl15.pdf>. (in Ukrainian).
16. Lepekha, T. V. (2000). *Leksyko-semantychni ta slovotvirno-strukturni osoblyvosti sudovo-medychnoi terminolohii* (Avtoreferat kandydatskoi dysertatsii) [Lexical, semantic, word-formation and structural specifics of forensic terminology (Philology PhD synopsis)]. Dnipropetrovskiy natsionalnyi universytet, Dnipro. (in Ukrainian)
17. Myers, H. (1974). Some Abbreviations for Energy Units in France. *Meta, 19*(4), 203–205. <https://doi.org/10.7202/003685ar>
18. Nicaise, L. (2011). On Going Beyond the Literal: Translating Metaphorical Conceptualizations in Financial Discourse. *Meta, 56*(2), 407–423. <https://doi.org/10.7202/1006184ar>
19. Resche, C. (2000). Equivocal Economic Terms or Terminology Revisited. *Meta, 45*(1), 158–173. <https://doi.org/10.7202/003940ar>
20. Richards, J. C., & Schmidt, R. (2010). *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. Bungay: Longman.
21. Rodríguez González, F. (1993). Morphovariation and Synonymy of Acronyms. *Meta, 38*(2), 275–292. <https://doi.org/10.7202/002941ar>
22. Shmatko, I. V. (2015). Osoblyvosti systemnoi orhanizatsii ukrainiskykh bdzhilnytskykh terminiv za tematychnymy i leksyko-semantychnymy hrupamy [Specifics of bee-breeding terminology systemic organization into thematic and lexical-semantic groups]. *Terminolohichni visnyk [Terminological Messenger], 3*(2), 198–210. (in Ukrainian)
23. *The Common European Framework of Reference for Languages*. (2018). Cambridge : Cambridge University Press.
24. Wakabayashi, J. (1996). Teaching Medical Translation. *Meta, 41*(3), 356–365. <https://doi.org/10.7202/004584ar>

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Leonid Chernovaty – Doctor of Pedagogy/Education, Full professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: leonid.chernovaty@karazin.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3411-9408>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?user=qf_bUOsAAAAJ&hl; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Leonid_Chernovaty

Natalia Kovalchuk – PhD in Education/Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: n.m.kovalchuk@karazin.ua; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9483-4297>; GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?user=qf_bUOsAAAAJ&hl; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Natalia_Kovalchuk

**РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ
ВІСНИКА ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА
Серія "Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов"**

Матеріали для опублікування приймаються від спеціалістів у галузі іноземної філології, перекладознавства, методики викладання іноземних мов та перекладу, фахової підготовки майбутніх перекладачів. Журнал виходить двічі на рік: у грудні та червні.

Мова рукопису: українська, російська, англійська, німецька, французька, іспанська, китайська.

Обсяг основного тексту статті: 9 – 10 сторінок.

Термін подання рукописів: до 30 березня (у червневий випуск) та до 30 вересня (у грудневий випуск) щорічно.

Рукопис надсилається на електронну адресу visnyk.inozemnamova@gmail.com

Бази реферування та індексування Вісника:

- Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського;
- Інституційний репозитарій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ

– стаття надсилається у редакції Word 97-2003 без автоматичних переносів слів на електронну адресу visnyk.inozemnamova@gmail.com;

– індекс УДК міститься ліворуч, перед назвою публікації (шрифт 12 Times New Roman);

– відцентрована назва публікації друкується великими літерами жирним шрифтом (розмір шрифту 14), під нею в центрі звичайними літерами жирним шрифтом прізвище, ініціали автора (розмір шрифту 14). Наступний рядок: науковий ступінь, вчене звання, посада, установа. Наступний рядок: RESEARCH GATE. Наступний рядок: у дужках – назва міста.

Приклад оформлення:

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ СИСТЕМ АВТОМАТИЗАЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ
НА ЯКІСТЬ ПИСЬМОВИХ ПЕРЕКЛАДІВ ПЕРЕКЛАДАЧІВ-ПОЧАТКІВЦІВ**

Ольховська А. С.

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

e-mail: transengl@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9034-4170>;

GOOGLE SCHOLAR: https://scholar.google.com/citations?user=qf_bUOsAAAAJ&hl;

RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Alla_Olkhovska

(Харків)

– анотації (кожна 1800 знаків, включно з ключовими словами, розміщеними за абеткою на трьох мовах: українській, російській, англійській) подаються шрифтом 10 Times New Roman; на початку кожної анотації розміщують прізвище, ініціали автора та назву статті на відповідній мові напівжирним шрифтом (окрім анотації тією мовою, якою написано статтю). Анотація має бути чітко структурована та стисло містити ті ж самі розділи, що присутні у статті: вступ, теоретичні основи дослідження, методи дослідження, результати дослідження, висновки та перспективи подальших досліджень.

– структура статті, як правило, включає розділи, які містять:

1. ВСТУП (INTRODUCTION) – *обов'язковий розділ*: постановка проблеми; актуальність дослідження; аналіз останніх досліджень і публікацій для виділення невирішених раніше питань; мета, завдання (aims / tasks / objectives) статті. Опціонально – об'єкт, предмет, матеріал дослідження.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ (THEORETICAL BACKGROUNDS) – *необов'язковий розділ*.

3. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ (METHODS) – *необов'язковий розділ*.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ (FINDINGS) – *обов'язковий розділ*: Даються відповіді на кожне поставлене автором питання; результати обґрунтовуються, ілюструються прикладами, таблицями, малюнками.

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH) – *обов'язковий розділ*: узагальнення отриманих результатів, їх теоретичної значущості; конкретні перспективи дослідження.

Усі структурні елементи виділяються напівжирним шрифтом та нумеруються.

– основний текст рукопису друкується через 1,5 інтервали шрифтом 12 Times New Roman, поля ліворуч, вгорі, внизу – 2,5 см, праворуч – 1 см. Відступ абзацу – 1,25 см. Чітко диференціюються тире (–) та дефіс (-);

– при використанні спеціальних шрифтів та символів або при наявності ілюстрацій їх подають відокремленими файлами;

– ілюстративний матеріал подається курсивом з відступом 1,25 см. Елементи тексту, які потребують виділення, підкреслюються. Значення слів тощо беруться у лапки;

– посилання у тексті оформлюються згідно з нумерацією списку використаної літератури, наприклад: С. Левінсон [1, с. 35], де перший знак – порядковий номер за списком, а другий – номер цитованої сторінки.

ЛІТЕРАТУРА друкується жирним шрифтом великими літерами посередині. Нижче в підбір до тексту подається занумерований перелік цитованих робіт (довідники включно) в алфавітному порядку авторів, оформлений із з урахуванням нормативних положень APA 6: <http://foreign-languages.karazin.ua/documents/268bbb17863baba3875e22fe24bb615e.pdf>

Список джерел ілюстративного матеріалу не виноситься окремо, усі ілюстративні джерела включаються у загальний список літератури.

Для входження Вісника у наукометричні бази даних список літератури оформлюється двічі:

– спочатку за вимогами МОН України як **ЛІТЕРАТУРА (LITERATURE)** для англomовної статті),

– потім за міжнародними стандартами як **REFERENCES**.

Після слова **REFERENCES** (великими літерами жирним шрифтом по центру без двокрапки в кінці) наводиться **НЕНУМЕРОВАНИЙ** алфавітний список усіх джерел за таким зразком, відповідним APA-style 6:

Підрядкові виноски не допускаються.

Транслітерування назв статей рекомендується здійснювати автоматично на сайті <http://litopys.org.ua/links/intrans.htm> (для української) та <http://www.translit.ru> (для російської мови).

Правила оформлення літератури та references: <https://drive.google.com/file/d/10oOdDcReHaS51QxsvqcdIEkhBFxsmiBb/view>

В окремому файлі подаються **двома мовами (українською, англійською)** відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові повністю), науковий ступінь, звання, місце роботи, посада, домашня та електронна адреси, контактні телефони. Кожна стаття супроводжується електронними адресами профілів автора і співавторів на ORCID, GOOGLE SCHOLAR, RESEARCH GATE, які наводяться у журналі. Надання посилань на профілі є обов'язковою умовою!

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ПРО АВТОРА:

Ташченко Ганна Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; e-mail: annatashenko@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9008-4935>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=uc3hgc0AAAAJ&hl=ru&citsig=AMstHGQtIY88j1XeKPoWv3L-u1tO6PRSfg>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Anna_Tashchenko

Tashchenko Hanna – Associate Professor at Mykola Lukash Translation Studies Department of V. N. Karazin Kharkiv National University; e-mail: annatashenko@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9008-4935>; GOOGLE SCHOLAR: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=uc3hgc0AAAAJ&hl=ru&citsig=AMstHGQtIY88j1XeKPoWv3L-u1tO6PRSfg>; RESEARCH GATE: https://www.researchgate.net/profile/Anna_Tashchenko

Тел.:

e-mail:

Домашня адреса:

Відомості про авторів разом з рукописами статей надсилаються на електронну адресу: visnyk.inozemnamova@gmail.com

У разі отримання позитивної рецензії автор одержує лист з повідомленням про затвердження статті до публікації та вказаною сумою грошового внеску за публікацію.

Подані матеріали не повертаються.

Редакційна колегія залишає за собою право відхиляти статті, що не відповідають усім зазначеним вимогам.

Наукове видання

**ВІСНИК ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В. Н. КАРАЗІНА**

Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»

Випуск 94

Збірник наукових праць

Українською, російською, англійською, німецькою мовами

Підписано до друку . Формат 60x84/8. Обл. вид. 14,26. Ум. друк. арк. 11,41.
Тираж 80 пр. Ціна договірна.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
61022, Харків, майдан Свободи, 4,
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09

Видавництво ХНУ імені В.Н. Каразіна
Тел. 705-24-32